

University of Groningen

Geworteld

Doornbos, Julia Rosa

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2022

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Doornbos, J. R. (2022). *Geworteld: een alledaagse geschiedenis van Indische generaties in Nederland.*

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

geworteld

EEN ALLEDAAGSE GESCHIEDENIS
VAN INDISCHE GENERATIES IN NEDERLAND

Samengebracht door Julia Doornbos

ISBN PDF: 978-94-034-2963-2

ISBN Paperback: 978-94-034-2964-9

Uitgebracht in maart 2022.

Deze verzameling van verhalen is tot stand gekomen door een beurs van University College Groningen, Rijksuniversiteit Groningen (ingediend met dr. Bettina van Hoven). Het *Enhancing Undergraduate Research* programma heeft als doel om studenten kennis te laten maken en betrekken bij academisch onderzoek. Milou Vlaskamp en Kiek Korevaar hebben meegewerkt aan het samenbrengen van de verhalen.

Het promotieonderzoek dat de basis en inspiratie vormde voor deze verzameling van verhalen is onderdeel van de basiseenheid Culturele Geografie, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen. Mijn dank gaat uit naar dr. Bettina van Hoven en dr. Peter Groote voor hun begeleiding in dit proces.

geworteld

EEN ALLEDAAGSE GESCHIEDENIS
VAN INDISCHE GENERATIES IN NEDERLAND

Samengebracht door Julia Doornbos

Illustratie omslag door Thelma Kellner

Vormgeving door Ilse Spijker

Voorwoord

In oktober 2018 begon ik dit promotieonderzoek. Het onderzoek was geïnspireerd door mijn Master scriptie, waarvoor ik vijf Indische families interviewde over hun herinneringen en ervaringen als tweede en derde generatie Indische Nederlanders. In dit eerste project leerde ik meer over Indische familiegeschiedenissen en alledaagse ervaringen in Nederland na repatriëring. Hierbij kwam naar voren wat voor invloed het koloniale én oorlogsverleden nog steeds had op het leven in Nederland, zelfs door de verschillende generaties heen. Iets wat ik ook herkende binnen mijn eigen familie.

Mijn interesse was gewekt.

Ik besloot dat het onderwerp meer aandacht en nuance verdiende, wat gehonoreerd werd met een beurs. Drie jaar heb ik gehad om meer te begrijpen over verschillende Indische kwesties. Ik heb hiervoor nog eens zestien families door het gehele land mogen interviewen, Indische Nederlanders van de eerste, tweede én derde generatie. Ik nam in de vroege ochtenden de trein vanuit Groningen om bij deze families thuis te komen. Soms was nog eens een bus, tram of wandeltocht nodig. Het was bijzonder om te zien hoe deze mensen mij, een vreemde, verwelkomden

in hun huis en mij hun intieme geschiedenissen en familiedynamieken toe vertrouwden. We bespraken hun levens van het verleden tot nu, gepaard met fotoalbums of andere persoonlijke objecten. Dit alles vaak onder het genot van een koekje of een Indische lekkernij, soms kreeg ik zelfs een bakje zelfgemaakte bami mee naar huis.

Zelf ben ik, net als velen, opgegroeid met de verhalen van mijn opa. Ik kan me nog goed herinneren hoe hij als hoofd aan de eettafel vertelde over de galg die hij zag hangen, bestemd voor hem, vanuit zijn kleine raam in de gevangenis van Ambarawa. Hij vertelde over de bevrijding door de Engelsen, waarbij medegevangenen de eerste avond zó veel aten dat ze overleden. Als klein meisje was ik verwonderd door de pink die mijn opa mistte aan één hand, waarvan hij altijd zei dat die opgegeten was door een tijger. Ook kan ik me nog herinneren dat we samen eens de verfilming van het boek van Hella S. Haasse, *Oeroeg*, keken. Ik snapte toen niet waarom hij zo heftig reageerde op de scènes waarin geschoten werd. Ik begrijp nu steeds meer hoe hij dagelijks werd herinnerd aan zijn oorlogsverleden door de granaat resten die hij meer dan vijftig jaar later nog terugvond onder zijn huid. Mijn opa is overleden

toen ik zeventien jaar oud was, mijn oma is één maand voor mijn geboorte gestorven. Wel heb ik nog als baby in de armen van haar Indonesische moeder gelegen, mijn *opoe*. Ik kijk met een bepaalde trots naar mijn eigen Indische familie, naar hun veerkracht. Maar ik voel ook verdriet omdat ik zelf niet bewust vragen heb gesteld en als tiener nooit goed de waarde van de verhalen van mijn opa heb begrepen. De verhalen die de Indische families in dit onderzoek met mij gedeeld hebben, hebben mij ook dichterbij mijn eigen Indische achtergrond gebracht. Ik zal ze daarvoor altijd dankbaar blijven.

Na het interviewen van al deze families voelde ik soms een bepaalde last en verantwoordelijkheid. Wat moest ik doen met al die gedeelde verhalen? Was het academische proefschrift dat ik schreef wel een passende vorm om hun ervaringen onder de aandacht te brengen? Hoe kon het onderzoek ook voor de families zélf waardevol zijn? Dit boek, deze verzameling van verhalen, is een poging daartoe. Elke familie kreeg de mogelijkheid om deel te nemen aan het boek en kreeg een hoofdstuk waarin zij mochten delen wat zij wilden delen. Ik wilde het woord aan hen geven. Met hulp van dr. Bettina van Hoven, Milou

Vlaskamp en Kiek Korevaar zijn de verschillende hoofdstukken samengebracht. Het was bijzonder om het enthousiasme van de families te ervaren om een onderdeel van hun eigen, vaak verborgen, geschiedenissen en ervaringen te delen. Dit benadrukte voor ons het belang en waarde van het project.

We hebben de families zo veel mogelijk vrijgelaten in hun inbreng. Elk hoofdstuk heeft een vorm passend bij een zelfgekozen boodschap en is geschreven door henzelf of met hulp van ons. Zo zijn er bijvoorbeeld zelfgeschreven reflecties, passages uit een voordracht en een boek, levensverhalen en gesprekken tussen generaties. De onderwerpen van de hoofdstukken zijn divers en kunnen zelfs contrasterend zijn. Dit is dan ook precies ons doel. We hopen een verscheidenheid aan perspectieven te laten zien binnen de Indische gemeenschap en verschillende alledaagse geschiedenissen van meerdere generaties te belichten. Hiermee hopen wij bij te dragen aan het doorbreken van patronen van 'Indisch zwijgen', niet alleen in de Nederlandse samenleving als geheel maar ook binnen Indische families zelf.

Julia Doornbos , Groningen, 16 augustus 2021

Het postkoloniale heden

Een kort overzicht geschreven door Julia Doornbos over het academisch onderzoek dat de basis en inspiratie vormde voor 'Geworteld'.

Het nationale geheugen

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor de koloniale geschiedenis van Nederland. Waar deze periode eerder vooral bestempeld werd als 'Gouden Eeuw', wordt er de laatste jaren steeds kritischer gekeken naar het koloniale verleden en de sporen hiervan in het heden¹. Naast COVID-19 ontwikkelingen, was er afgelopen tijd ook aandacht voor wereldwijde protesten tegen racisme en werd de aanwezigheid van beelden, bijvoorbeeld van Jan Pieterszoon Coen, in de openbare ruimte becommentarieerd. Onlangs is ook de tentoonstelling 'Slavernij' geopend in het Rijksmuseum, waar voor het eerst in het ruim 220-jarig bestaan van het museum aandacht is voor verhalen uit de Nederlandse koloniale periode en relaties worden gelegd tussen kunstwerken uit de vaste collecties en het slavernijverleden. Passend bij deze groeiende bewustwording, bood Koning Willem-Alexander officieel excuses aan voor excessief geweld aan Nederlandse zijde tussen 1945 en 1949 tijdens zijn staatsbezoek in Indonesië in maart 2020 (75 jaar nadat

Soekarno en Hatta de onafhankelijkheid van Indonesië uitriepen). Dit werd echter niet door iedereen positief ontvangen. Zo noemden sommige Indië veteranen het een steek in de rug van (Indische) Nederlanders en Molukkers die gevochten hebben uit naam van het Koningshuis². Deze ontwikkelingen laten zien dat geschiedschrijving niet onbevungen of neutraal is, maar uit meerdere perspectieven bestaat, cultureel gevormd en constant in beweging is.

Dit onderzoek heeft als doel gehad bij te dragen aan de groeiende aandacht voor de sporen van het koloniale verleden in het heden. Hierbij werd gefocust op de geschiedenissen van Indische Nederlanders - van de koloniale tijd in Nederlands-Indië tot repatriatie en ervaringen in Nederland - en de sporen hiervan in het alledaagse leven van drie generaties. Passend bij gelimiteerde aandacht voor koloniale geschiedenissen in de Nederlandse samenleving, zijn ook ervaringen van Indische Nederlanders vaak over het hoofd gezien. De ruim 300.000 Indische Nederlanders die tussen

¹ Henk Den Heijer. (2021). *Nederlandse Slavernijverleden: Historische inzichten en het debat nu*. Walburg Pers.

² NOS Nieuws. (12-03-2020). *Koning Willem Alexander reageert op boze Indië veteraan*. <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2326837-koning-willem-alexander-reageert-op-boze-indie-veteraan>

1945 en 1963 repatrieerden naar Nederland werden vaak met gemengde gevoelens ontvangen. Er stond een assimilatiebeleid centraal; zij werden geacht zich aan te passen, waarbij weinig ruimte was voor hun erfgoed en ervaringen van de koloniale tijd, Japanse bezetting en dekolonisatieoorlog³.

Binnen dit onderzoek heb ik geprobeerd mij hierin te verdiepen; wat voor rol spelen al deze ervaringen in de levens van de huidige generaties Indische Nederlanders? Door meerdere generaties binnen één familie te interviewen, probeerde ik te achterhalen hoeverre koloniale familiegeschiedenissen én 'Indisch zijn' doorgegeven wordt. En hoe dit mogelijk verandert door de generaties heen. Hierbij bespraken wij bijvoorbeeld: wat herinnert u zich van uw familiegeschiedenis? Wat voor rol speelde deze familiegeschiedenis binnen het gezin? Wat voor soort verhalen werden er wel (of juist niet) gedeeld? Heeft u het gevoel gehad dat uw ouders of grootouders moeite hebben gehad met het meedragen van het verleden? Wat betekent Indisch zijn voor u? Hoe merkt u in uw dagelijkse bezigheden dat u zich wel of niet Indisch voelt? Wat deelt u met uw (toekomstige) kinderen over uw achtergrond?

Gedurende een periode van vier jaar heb ik gesproken met Indische Nederlanders van de eerste, tweede én derde generatie. Zij vertelden met een bewonderenswaardige openheid in lange gesprekken

over hun familiegeschiedenissen en dynamieken en eigen gevoelens tegenover hun Indische achtergrond, het koloniale verleden en de Nederlandse samenleving. Deze gesprekken met meerdere generaties binnen families zijn woord voor woord uitgeschreven en daarna met elkaar vergeleken. Hierbij kwamen een aantal terugkerende thema's naar voren, waarvan ik hieronder een impressie heb getracht te geven. Sommigen families zullen zich meer herkennen in het ene thema dan het andere.

Het delen en meedragen van het verleden

Tijdens de interviews kwam vaak naar voren dat binnen de families traumatische ervaringen uit Nederlands-Indië werden verzwegen of weggewuifd met 'soedah, laat maar'. Waar binnen sommige families helemaal niks werd gedeeld, werden er binnen andere families ervaringen gebagatelliseerd of juist *tempo doeloe* en/of heroïsche verhalen gedeeld. Bijvoorbeeld over het tropische klimaat, dieren, koloniale welvaart en activiteiten die ondernomen werden, of verhalen waarbij eigen kracht in oorlogstijd centraal stond. Voor volgende generaties was het soms lastig om een beeld te schetsen van hun familieverleden en die nostalgische verhalen te rijmen met pijnlijke familiegeschiedenissen. Dit zwijgen was echter niet altijd een bewuste keuze; eerdere generaties konden soms niet de woorden vinden om te beschrijven wat ze hadden meegemaakt, of waren vooral bezig met het aanpassen in Nederland na repatriëring. Anderen wilden hun ervaringen niet opdringen aan hun (klein)kinderen of vonden juist dat zij hier zelf vragen over moesten stellen.

³ Esther Captain. (2014). Harmless Identities: Representations of Racial Consciousness among Three Generations Indo-Europeans. In: Philomena Essed en Isabel Hoving, *Dutch Racism* (pp. 53-69). Brill.

Ondanks dit 'Indisch zwijgen' kwam naar voren dat vaak tweede en derde generaties binnen de families wel degelijk de traumatische ervaringen van hun familieleden meekregen. In sommige gevallen werd dit expliciet gedeeld, bijvoorbeeld als verhalen voor het slapen gaan (in plaats van sprookjes). In andere gevallen werd het niet letterlijk besproken, maar waren traumatische ervaringen van familieleden voelbaar in de thuisomgeving. Zo beschreven meerdere deelnemers van het onderzoek dat de pijn van het verleden te voelen was in het dagelijkse familieleven. Bijvoorbeeld in de manieren hoe ze werden opgevoed, de adviezen die ze kregen van hun ouders en in de sfeer en spanningen die er in de huizen hing. Ook voelden vele tweede generatie deelnemers soms niet de vrijheid om een dialoog aan te gaan met hun ouders om verscheidene redenen. Hierbij werden onder andere de woede van ouders, emotionele afwezigheid en hiërarchische ouder-kind relaties aangehaald. In sommige gevallen wisten familieleden niks over de achtergrond van hun familie, waarbij een eigen zoektocht nodig was om hier meer over te weten te komen.

Connecties met het hedendaagse Indonesië

Een tweede thema dat veel besproken werd was de tussenpositie van Indische Nederlanders in zowel de koloniale periode als in de hedendaagse tijd, en het gemis van een 'thuisgevoel' in zowel Nederland als het hedendaagse Indonesië. Door de ambigue positie van Indische Nederlanders, door sommigen omschreven als 'tussen wal en schip', en patronen van zwijgen en aanpassen hadden sommige deelnemers het gevoel

ongeworteld te zijn in het dagelijkse leven.

Velen bezochten Indonesië kort na repatriatie of vele jaren later om verschillende redenen. Voor de eerste generaties was het vaak een terugkomst met gemengde gevoelens, gevormd door hun oorlogservaringen en gevoelens van verlies. Vaak beschreven deelnemers van deze generatie afstand te willen houden om zo niet teleurgesteld te raken over het mogelijk niet herkennen van Indië in het hedendaagse Indonesië. Zo beschreven ze bijvoorbeeld expliciet niet naar Java te reizen en niet plekken van vroeger te bezoeken, maar alleen het eiland Bali te bezoeken. Voor anderen was hun terugkomst een mogelijkheid om traumatische ervaringen een plek te geven of te verwerken. Ondanks verschillen in intenties, herkenden de meesten nog steeds elementen van hun jeugd in het hedendaagse Indonesië, maar voelden ze toch ook een bepaalde afstand door hun opgebouwde leven in Nederland.

Voor deelnemers van de tweede generatie waren eigen herinneringen niet de motivatie voor een reis naar Indonesië, maar werd eerder de gelimiteerde kennis van familiegeschiedenissen aangehaald als reden om het land te bezoeken. Hierbij werden bewust plekken gerelateerd aan familiegeschiedenissen bezocht of reisden zelfs meerdere generaties samen. Voor sommigen bracht een bezoek meer duidelijkheid over het land van (voor)ouders en familiegeschiedenissen. Hierbij werd vaak een bepaald 'thuisgevoel' omschreven, zelfs voor degenen die zich nooit eerder op Indonesische grond hadden begeven.

Zo werd dit gevoel vaak gekoppeld aan verschillende zintuigen. Bijvoorbeeld het voelen van het warme klimaat, het ruiken van ingrediënten en gerechten en het herkennen van persoonlijke eigenschappen in de Indonesische bevolking. Door plekken van het verleden te bezoeken werd er soms meer begrip gevonden voor de gedragingen van familieleden en/of hun eigen ervaringen in Nederland. Deze reizen hadden echter niet altijd het gewenste of verwachte effect, gezien sommige deelnemers zichzelf juist niet herkenden in het land. Hierbij werd door de ervaren verschillen tussen Indonesiërs en Indische Nederlanders de dualiteit van hun Indische achtergrond juist benadrukt. Deze deelnemers ervoeren dat ze zich zowel niet in Nederland als in Indonesië 'thuis' voelden. Waar sommigen van de derde generatie vergelijkbare ervaringen van een 'thuisgevoel' hadden als tweede generaties, ervoeren de meesten meer afstand tot hun familiegeschiedenissen. Hierdoor bezochten zij Indonesië vaker als reguliere toeristen. Tot slot, voor sommige deelnemers van zowel de eerste, tweede als derde generatie waren oorlogservaringen of de nabijheid van woede of trauma van anderen genoeg om niet naar Indonesië af te willen reizen.

Identiteit, aanpassen en intergenerationale overdracht

Het laatste overkoepelende thema was identiteit, waarbij naar voren kwam hoe de identiteiten van verschillende generaties in meer of mindere mate gevormd zijn door familiegeschiedenissen. Binnen de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen het 'voelen', het 'zijn' en het 'doen' van identiteit. De

meeste deelnemers waren trots op hun gemengde Indische achtergrond en voelden vaak connecties met zowel Nederland als Nederlands-Indië en Indonesië. Hun identiteit relateerden de meeste deelnemers aan een gevoel dat voor sommigen versterkt kon worden door bepaalde plekken, personen of activiteiten.

Tijdens de interviews kwam naar voren hoe identiteitsprocessen beïnvloed worden door de buitenwereld en vooroordelen van anderen. Zowel in de koloniale tijd als in Nederland na repatriatie stond voor Indische Nederlanders vaak aanpassen en 'zo Nederlands mogelijk' centraal, om zo te bewegen binnen de samenleving en de maatschappelijke ladder te beklimmen. 'Zo Nederlands mogelijk' zijn was iets wat vaak binnen de opvoeding werd aangeleerd en doorgegeven en velen voelden dan ook een sterke connectie met Nederland. Dit werd echter niet altijd als zodanig erkend door bijvoorbeeld klasgenoten of buurtbewoners. Verschillende deelnemers omschreven situaties, vooral kort na repatriatie maar ook in hedendaagse situaties, waarin ze werden aangesproken op hun achtergrond en gezien werden als 'anders'. Wanneer hun gevoelde identiteit door anderen bevestigd werd, werd voor sommigen hun identiteit aan het wankelen gezet terwijl anderen juist strijdlustiger werden in hun 'Indisch zijn'.

De tussenpositie en het ambivalente gevoel was een terugkomend thema voor meerdere generaties. Hierbij hadden deelnemers soms moeite zich te positioneren in de familiegeschiedenissen. Voor sommigen

veroorzaakte dit identiteitsconflicten, terwijl voor andere deze dualiteit als 'typisch ik' werd omschreven. Het 'doen' van bepaalde activiteiten kon voor sommigen deze gevoelde identiteit versterken. Hierbij werden verschillende voorbeelden aangehaald: reizen naar Indonesië (zoals eerder besproken), het bezoeken van *toko's* en *pasar malams*, Indisch koken en eten, de nabijheid van andere Indischen en de Nationale Herdenking 15 augustus 1945. Door patronen van 'Indisch zwijgen' en gelimiteerde kennis van familiegeschiedenissen was het echter vaak aan deelnemers zelf om een manier te vinden om hun Indische achtergrond vorm te geven in hun alledaagse leven.

Als laatste moet benadrukt worden dat identiteit een vloeïend en dynamisch concept is; in verschillende levensfasen en situaties kunnen verschillende onderdelen van een identiteit de bovenhand hebben. Vaak kwam naar voren dat voor de eerste en tweede generatie hun Indische identiteit in eerdere levensfasen wat op de achtergrond verdween, waarbij later meer connecties werden gemaakt met hun Indische achtergrond. Hierbij bleek dat deze generaties soms minder vrijheid voelde om tussen identiteiten te bewegen en 'anders' te zijn door druk vanuit de Nederlandse samenleving, leeftijdsgenoten en/of ouders. Dit kreeg bij sommigen later meer aandacht, bijvoorbeeld na grote levensgebeurtenissen zoals het ouderschap of pensioen. Deelnemers van de derde generatie voelden vaker meer vrijheid en tolerantie om 'anders' te zijn in de huidige samenleving. Voor de derde generatie was er vaak een besef van de

gewortelde geschiedenis in Indië, maar zichzelf voelde vaak wat meer afstand tot deze geschiedenis. Zowel passend bij een veranderende tijdsgeschiedenis als wellicht meer gevoelde afstand, is deze generatie soms ook kritischer op de koloniale geschiedenis en ongelijke verhoudingen in de koloniale en hedendaagse samenleving.

Tot slot

Dit onderzoek heeft als overkoepelend doel gehad om de invloed van het koloniale verleden op de alledaagse levens van drie generaties Indische Nederlanders te verkennen. Op een grotere schaal illustreren de bevindingen dat de migratiegeschiedenissen en (traumatische) ervaringen van eerdere generaties ook effecten kunnen hebben op volgende generaties. Uit de verschillende thema's is gebleken dat voor vele deelnemers de koloniale geschiedenis en ervaringen van voorouders relatief belangrijk blijven in het alledaagse leven. Hierdoor benadrukken de bevindingen de invloeden van koloniale ervaringen in een hedendaagse postkoloniale context, iets wat meer aandacht, ruimte en begrip verdient binnen de huidige Nederlandse samenleving.

Ik zou nu graag het woord willen geven aan de veertien families die naar aanleiding van het onderzoek deel wilden nemen aan dit boek. Zij hebben gedeeld wat zij belangrijk vinden gerelateerd aan hun Indische familiegeschiedenissen. Er zijn natuurlijk nog véél meer verhalen; ik hoop dat deze verhalen levend zullen blijven en gedeeld blijven worden.

Definities generaties:

Eerste generatie:

geboren in het koloniale Nederlands-Indië

Tweede generatie:

geboren in Nederlands-Indië/Indonesië
tijdens of na de Japanse bezetting (en als kind
naar Nederland gerepatrieerd) *of* geboren in
Nederland na de repatriatie van ouders

Derde generatie:

geboren in Nederland,
tenminste één ouder Indisch

Vierde generatie:

geboren in Nederland,
tenminste één ouder Indisch

Inhoudsopgave

- 17 **Mijn Indische periode van 1938 - 1953**
 Een zelfgeschreven stuk door Hanneke Verwey-
 Schoonderbeek over de oorsprong van Indische
 Nederlanders (deel 1) en haar eigen Indische
geschiedenis (deel 2).
- 34 **'Het zijn wel je roots'**
 Een gesprek met drie generaties, Ineke, Michael en
 Elroy, van de familie Doornbos/Claus over 'Indisch zijn'
en het doorgeven daarvan.
- 44 **Europees verlof**
 Een zelfgeschreven stuk door de zussen Marjoleine en
 Mieke Schoevers met als uitgangspunt een familiefoto.
- 56 **Getekend leven**
 Het levensverhaal van Miep Buehre-van Nieuwpoort
 over het opgroeien in voormalig Nederlands-Indië en
 haar ervaringen tijdens de Japanse bezetting.
- 66 **Wat mijn Indonesische deel van mijn
geschiedenis voor mij betekende**
 Een zelfgeschreven stuk door Petra Tokaya over haar
 jeugd in Indonesië en Nederland.
- 72 **Geschiedvervalsing?**
 Door de ogen van alter ego Sarah, gaat Teja op zoek
 naar haar eigen koloniale familiegeschiedenis en biedt
 ze een breder perspectief op het 'koloniaal syndroom' in
de hedendaagse samenleving.
- 80 **De Klopmannetjes**
 Het levensverhaal van Mary en Mildred Klopman
 Baerselman over hun Deventerse roots, jeugd in
Nederlands-Indië en repatriatie naar Nederland.
- 91 **Herinnering aan vroeger**
 Een zelfgeschreven stuk over het opgroeien
 binnen een Indisch gezin in Nederland.
- 95 **Cadeautje na dertig jaar**
 Een zelfgeschreven stuk door Addie over een
 opgedoken autobiografie van zijn zwijgzame vader.
- 98 **(On)doorbroken cirkels**
 Het levensverhaal van Meiske en een zelf-
 geschreven reflectie door haar kinderen Gitta
en Djono over de invloed van deze familie-
 geschiedenis op het naoorlogse gezinsleven.
- 120 **George Philip Franciscus van Geffen**
 Een zelfgeschreven drieluik door Guus van Geffen
 over zijn vader.
- 124 **Ongekende invloed**
 Een levensverhaal over de impact van het
 opgroeien in oorlogstijd op het naoorlogse
gezinsleven en de ervaren steun van zijn
 grootvaders nalatenschap.
- 130 **Door volwassen ogen**
 Een stuk geschreven met Ben Blankenberg over
 zijn zoektocht naar een verzwegen verleden en het
samenstellen van een boek ter verwerking voor
 hemzelf en anderen.
- 136 **Tjampuran**
 Een zelfgeschreven voordracht door Robbert
 Sullock Enzlin over Indische nostalgie en anekdotes.

Op de visvijvers van opa Wim

Mijn Indische periode van 1938 - 1953

Een zelfgeschreven stuk door Hanneke Verwey-Schoonderbeek over de oorsprong van Indische Nederlanders (deel 1) en haar eigen Indische geschiedenis (deel2).

Het Indisch zijn

Wat betekent dit eigenlijk? Hiervoor moeten wij teruggaan naar het verleden.

Het ontstaan van de Indo

Toen de Portugezen in de zestiende eeuw Indië aan de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) verloren, was de archipel een versnipperd eilandenrijk met verschillende koninkrijkes en sultanaten. De VOC was een internationale handelscompagnie in specerijen als peper, nootmuskaat en foelie. Ook handelden zij in thee, koffie, suiker, tabak en rubber. Zij had als doel zoveel mogelijk geld te verdienen. De archipel bleek een ideale plaats om producten van de lokale bevolking op te kopen en te verhandelen op de internationale handelsmarkt. De VOC had haar handelsposten op strategische plaatsen, maar al spoedig breidde zij haar imperium uit over de hele archipel. De opbrengsten van de producten waren al gauw niet voldoende voor de grijpgrage handelaren. Zij namen met geweld de plantages van de lokale bevolking over, die zij bestuurden om een hogere productie te krijgen. Er was zelfs sprake van het afbranden van kleine lokale plantages om het alleenrecht van productie te behouden. De VOC dwong de lokale bevolking als slaven op de plantages te werken.

De VOC-mannen zochten al snel het ‘gezelschap’ van lokale vrouwen. Zo ontstond een nieuwe bevolkingsgroep: de Indo-Europeanen. Officieel was het leven met concubines niet toegestaan. In 1620 werd dit zelfs door de wet verboden. Daarom liet de VOC vrouwen uit Nederland overkomen. Dit was geen succes. De vrouwen waren slecht tegen het leven in de tropen bestand. Zij overleden veelal aan malaria en heimwee en wilden het liefst zo snel mogelijk met hun echtgenoot repatriëren. Dit kostte de VOC veel geld. In 1630 veranderde de wetgeving, waardoor trouwen met lokale vrouwen

De VOC-mannen zochten al snel het ‘gezelschap’ van lokale vrouwen. Zo ontstond een nieuwe bevolkingsgroep: de Indo-Europeanen.

de voorkeur kreeg. Het trouwen met een lokale vrouw kostte de compagnie niets. Het laten overkomen van een vrouw uit Nederland bleef voorbehouden aan het hogere VOC-personeel. Terugkeer met een lokale vrouw naar Nederland was verboden. In 1795 ging de VOC failliet en in 1799 werden al haar bezittingen overgenomen door de toenmalige Republiek der Nederlanden, inclusief het bezit van Nederlands-Indië. Na een tussenbestuur door Engeland kreeg Nederland Indië weer in handen. Aan deze Engelse periode heeft Indonesië het links rijden te danken. Toch zou pas in 1824 de kolonie zelfbestuur krijgen.

Invoering Cultuurstelsel

De Republiek der Nederlanden bedacht hoe zij geld kon verdienen aan de kolonie. In Indië hield zij de bestuursvorm in stand die de VOC had ingevoerd. Met een gouvernement, geleid door een gouverneur-generaal (GG). De GG Jeroen van den Bosch, die diverse GG's geassisteerd had, had hierop een antwoord: de invoering van het Cultuurstelsel. Tot die tijd gold het landrentestelsel. Lokale boeren waren verplicht 40% van hun oogst aan hun koloniale heerser af te staan. Onder het Cultuurstelsel werden zij verplicht 20% van hun grond te gebruiken voor producten voor Nederland. In de praktijk was dit onder dwang vaak meer dan 20% en vaak de beste grond die de boeren hadden.

Verder kregen lokale vorsten meer geld als hun gebied Nederland meer opbracht. Het stelsel had uitbuiting en hongersnoden tot gevolg. Het Cultuurstelsel werd in die tijd aangeklaagd door Eduard Douwes Dekker, die onder de naam Multatuli boeken schreef. Bijvoorbeeld in zijn bekende boek *Max Havelaar*.

Wet op het Nederlandschap van 1892

Onder het Cultuurstelsel was exploitatie van de kolonie voorbehouden aan de Nederlandse staat, tot woede van Nederlandse ondernemers. Zij wilden ook geld kunnen verdienen aan de kolonie. Met de invoering van twee nieuwe wetten (de Agrarische wet en de Suikerwet in 1870) werd particuliere exploitatie van de kolonie mogelijk en zou er tevens een einde komen aan de uitbuiting door lokale vorsten. Deze openstelling van de kolonie leidde tot een toestroom van ondernemende Hollanders en andere Europeanen. Dit keer waren het veelal vrijgezelle mannen of getrouwde stellen die met hun gezin naar Indië verhuisden, een heel ander volk dan de militairen en zeemannen die in de VOC-tijd naar Indië kwamen.

De Indo-Europeanen die niet door hun Europese vaders teruggestuurd werden naar de *kampong*, groeiden in de koloniale domeinen op als tussengroep.

Koloniale bevolking

De koloniale bevolking van Indië bestond inmiddels uit gouvernementsambtenaren, particuliere plantagehouders en militairen. De oorspronkelijke inwoners van de archipel hadden hun eigen vorstendommen. De 'gewone' mens werkte op het land of als bediende voor de koloniale bevolking. Nog steeds werden er Indo-Europese kinderen geboren, vaak uit heimelijke 'ontmoetingen' tussen Europeanen en lokale vrouwen. De Indo-Europeanen die niet door hun Europese vaders teruggestuurd werden naar de *kampong*, groeiden in de koloniale domeinen op als tussengroep. Als zij geluk hadden, waren zij erkend door hun vader en hadden zij de status van 'gelijkgesteld aan een Europeaan'.

De 'gelijkstelling' van de Indo-Europeanen

In 1854 zorgde de gelijkstelling ervoor dat de samenleving volgens een hiërarchisch model ingedeeld werd. Het betekende een keerpunt voor de Indo-Europeanen.

De samenleving werd hiërarchisch ingedeeld in:

1. Europeanen
2. Vreemde Oosterlingen, Chinezen en Japanners
3. Inlanders

Elke groep had eigen juridische rechten en plichten. Het belang van deze indeling was dat Indo-Europeanen een juridisch gelijkwaardige positie kregen aan 'volbloed' Europeanen, de *totoks*. In 1892 werd hun positie bevestigd in de Wet op het Nederlanderschap. Dit gold overigens alleen voor Indo's die erkend waren door hun Europese vader: was hij niet erkend, dan kreeg hij de status van 'Inlander'.

Voorkeurspositie

De 'gelijkgestelde' Indo-Europeanen hadden een voorkeur voor werk als klerk om te onderstrepen dat zij een status hadden met meer rechten dan de Indonesische bevolking. Denk daarbij aan banen als ambtenaar en administrateur op een plantage. Andere banen voor Indo's waren onderwijzer en militair. Waarbij men natuurlijk liever een officier was dan een soldaat. In eerste instantie gaf de 'volbloed' Europese elite (de *totoks*) deze groep ook een voorkeurspositie als het ging om de invulling van dergelijke posities. Totdat de Ethische politiek ingevoerd werd.

Een ereschuld: invoering Ethische politiek

Rond de eeuwwisseling deed de Ethische politiek zijn intrede in Nederlands-Indië, mede ingegeven door Multatuli's *Max Havelaar*. In 1901 kondigde koningin Wilhelmina aan dat Nederland een Ereschuld had en als 'Christelijke Mogendheid' de taak had de lokale

bevolking te ‘verheffen’ en haar te beschermen tegen willekeur van de inheemse adel. De Ethische politiek had als gevolg dat de lokale bevolking goed onderwijs kon volgen en op den duur aanspraak kon maken op de lagere ambtelijke banen tegen een eerlijk loon. Tevens was het voornemen van de Nederlandse regering om van Nederlands-Indië een moderne staat te maken, onder leiding van Nederland.

Achtergestelde Indo-Europeanen

De door de Ethische politiek verleende voorrang aan de lokale bevolking betekende dat Indo-Europeanen hun banen verloren. Zij moesten aanzien hoe zij, ondanks hun Europese status, opeens gelijkgesteld werden aan de lokale bevolking. Zij kwamen op hetzelfde loonpeil als de ‘inheemse’ klerk. Staffuncties waren niet toegankelijk voor Indo-Europeanen, hiervoor was een universitaire opleiding vereist. Door de sociale achterstelling op de *totoks* voelden de Indo-Europeanen zich tussen 1900 en 1920 in hun bestaan bedreigd.

Hoog opgeleid maar geen macht

Onderdeel van de Ethische politiek was de associatiegedachte: de inheemse bevolking zou Westerse normen en waarden leren, zodat op termijn een ‘multiraciale bevolkingsgroep’ zou ontstaan die Indië zou gaan besturen. Daarom mochten enkele ‘volbloed’ Indonesiërs een universitaire opleiding volgen in Nederland, onder wie de latere nationalist Mohammed Hatta, Soetan Sjahrir en Soekarno. Soekarno kreeg toegang tot de Hogeschool van Bandoeng, waar hij opgeleid werd tot ingenieur. Zo ontstond er een hoogopgeleide elite, die het Westerse gedachtegoed beheerste, maar in Indië op bestuurlijk niveau niets wezenlijks mocht uitvoeren.

Alle hoge posities bleven voorbehouden aan Nederlanders, aangezien op deze posities de Nederlandse staat vertegenwoordigd werd. De moderne lokale elite ontwikkelde een weerzin tegen de koloniale overheersing, waardoor de onderlinge saamhorigheid en

verzet toenam. Daarmee had de associatiegedachte de grondslag gelegd voor de nationaliseringsbeweging. Versterkt door de opkomst van de Islam, voelden Javanen zich niet langer alleen Javanen. Steeds meer voelden zij zich Indonesiër.

Indo-Europeanen verenigen zich

Als reactie op deze ontwikkelingen, ontstond behoefte aan een belangenbehartigende organisatie voor Indo-Europeanen: het Indo-Europees Verbond (IEV). Het IEV was de eerste organisatie waarin Indo-Europeanen zich met succes verenigden. In tegenstelling tot eerdere initiatieven, wist het verbond de meerderheid van de Indo-Europese gemeenschap (van elite tot klerk) aan zich te binden. Zij namen geen beginselprogramma op. *Totoks* reageerden geïrriteerd. Zij zagen het IEV als blijk van jaloezie van Indo-Europeanen. Maatschappelijk succes hing niet af van huidskleur, maar van de eigen inzet. Uit de koloniale sociale geschiedenis valt op te maken dat dit waar was, maar waar de *totoks* aan voorbij gingen, was dat Indo-Europeanen telkens weer te maken kregen met continu veranderende wetgeving. Deze ‘tussengroep’ was afhankelijk van de politieke wind in Den Haag.

Hyper Nederlandse Indo-Europeanen

In de jaren 1920 voelden Indo-Europeanen zich geroepen om zich te onderscheiden van de inheemse bevolking. Ze gingen zich ‘hyper-Nederlands’ gedragen en de Nederlandse overheid stimuleerde deze Nederland gezindheid. Dit was een sterke steun voor Nederland bij de Indo-Europeanen, het versterkte het koloniale gezag. Het echte Indische leven bleef, maar verhuisde naar binnen.

* Korte samenvatting en interpretatie uit: Kirsten Vos. (2012).

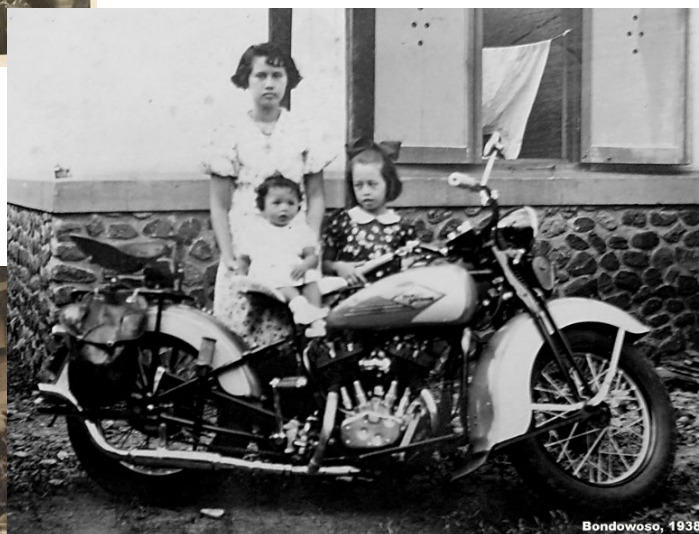
Koloniale geschiedenis: Nederlands-Indië. Online Platform Indisch
3.0. <http://www.indisch3.nl/2012/08/13/indos-in-nederlands-indie/>

Opa Wim Lambertus, oma Elisabeth, mijn ouders,
broer en zusters

Mijn ouders in Nijmegen met in de wagen
mijn broer Ferdinand

Mijn zusters en ik op de motorfiets

Trouwfoto van mijn ouders Johannes Schoonderbeek en Anna Lambertus

Mijn eigen geschiedenis

Ik ben Hanneke Pauline Verwey-Schoonderbeek, geboren op 13 juni 1938 te Bandoeng, Java (het huidige Bandung). Mijn opa, Geurt Schoonderbeek, was een *totok* uit Nederland. Hij diende in het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) en trouwde met een vrouw uit Nias, Aminah. Of hij daadwerkelijk voor de wet getrouwd was, betwijfel ik. Uit deze verbintenis werden vier jongens geboren: Hendrik, Theo, mijn vader Johan en Wim. Ik weet wel dat Geurt Schoonderbeek de kinderen heeft erkend. Hierdoor kregen zij de achternaam Schoonderbeek en de nationaliteit van Nederlander. Toen beide ouders overleden, werden de kinderen opgevangen door Paatje van der Steur. Deze uit

Nederland afkomstige man had een weeshuis opgericht voor wezen van 'gemengde bloede'. Hij ving de kinderen op, leerde ze een vak en gaf ze aan de maatschappij terug. Uit dit weeshuis werden vele kinderen geadopteerd door Nederlandse gezinnen in Indië. Mijn oom Hendrik kwam bij een Nederlands gezin terecht. De andere drie jongens moesten het zelf maar rooien. Mijn vader trad op vijftienjarige leeftijd in dienst van de PTT en werd ambtenaar. Na 25 dienstjaren ging hij met pensioen. Hij was toen veertig jaar. Omdat de tropendienstjaren dubbel telden had hij vijftig dienstjaren. Hij trouwde met mijn moeder Anna Lambertus en zij kregen zes kinderen, waarvan ik het jongste kind ben.

De kinderen van oom Hendrik keken op ons gezin neer. Wij waren te Indisch naar hun smaak.

Oom Hendrik, mijn tantes en nichten

Mijn vader, moeder en zusters

Opvanghuizen voor Indische wezen

Oom Hendrik, die bij een Nederlands gezin opgroeide ‘vernederlandste’ volkomen. Hij kreeg werk als eerste machinist bij de suikerfabriek in Malang. Hij trouwde met een Indische vrouw, die weinig ‘Indisch bloed’ had (blanke huid en blauwe ogen). De broers hadden veel contact met elkaar. Maar de kinderen van oom Hendrik keken op ons gezin neer. Wij waren te Indisch naar hun smaak. Dit geeft al aan dat zelfs in een familie er verschil werd gemaakt.

Wij doken onder.
Werden onzichtbaar.

Japan valt Indië binnen

Toen in 1942 de Japanse bezetting begon en mijn vader geïnterneerd werd, wachtte mijn moeder de oproep om je te melden voor het interneringskamp niet af. Wij verhuisden naar Lembang, waar nog een huis stond, dat toebehoorde aan mijn oma. Daar doken wij onder. Werden onzichtbaar. De naam Schoonderbeek werd niet meer genoemd. Mijn moeder veranderde haar naam in *Nji Anna*. *Nji* is het Soendanese woord voor vrouw. Mijn zusters, die de huwbare leeftijd hadden, moesten onzichtbaar

blijven. Tegenover ons huis was een radiopost van de Jappen gestationeerd. De manschappen konden wel eens op zoek gaan naar vrouwelijk gezelschap. Vandaar dat mijn zusters niet buiten mochten komen. Mijn moeder verwisselde haar jurken voor een *sarong* en *kabaya* en de schoenen verdwenen in de kast. Buitenshuis was Nederlands spreken taboe. Het huis was groot maar had geen voorzieningen. Geen gas, licht of waterleiding. Mijn moeder liet op het terrein een put slaan, dan hadden wij in ieder geval drinkbaar water. Voor de *mandi* bak moesten wij water halen uit een put, die vijfhonderd meter in de tuin stond. De tuin stond vol vruchtbomen.

Boycot

De Indonesiërs vertrouwden ons niet en weigerden hun waren aan ons te verkopen. Een bevriende kennis in een naburige kampong was bereid een baal rijst voor ons te bewaren, waar we telkens wat van konden ophalen. Twee van mijn zuster en ik gingen dan met een tas met wat vruchten erin naar deze 'tante'. Onderweg werden wij gecontroleerd door de *Haiho's* (gerekruteerde Indonesische jonge mannen). Zij keken in de tas met fruit en lieten ons doorgaan. Op de terugweg opnieuw controle: "Tante was niet thuis, wij nemen het fruit weer mee terug." Maar onder het fruit lag een bodempje *beras* (rijst). Totdat de baal leeg was en wij op rantsoen moesten.

Mijn moeder kookte pap van de rijst, dat vulde de maag beter dan droog gekookte rijst. Gelukkig konden wij onze magen vullen met vruchten uit de tuin.

Mijn moeder raakt overspannen

De situatie van spanningen, geen inkomen en vijf dochters te moeten beschermen, werd mijn moeder te veel. Zij draaide door, zag overal spoken. Letterlijk en figuurlijk. Ze liep van huis weg en kwam na veertien dagen geheel vervuild en uitgedroogd naar huis terug. Zij wilde niet vertellen waar ze geweest was en wat haar allemaal was overkomen. Ze hulde zich in zwijgen en zat met gekruiste benen op bed en was niet aanspreekbaar. Wij konden niets anders doen dan afwachten. Nadat mijn vader teruggekeerd

was uit het kamp is het steeds beter gegaan met de geestelijke toestand van mijn moeder.

Kort na de roes van de bevrijding brak de hel van de *bersiap* tijd aan.

Bersiap

Kort na de roes van de bevrijding brak de hel van de *bersiap* tijd aan. Zodra het donker werd kwamen de *Pelopors* (opstandelingen) tevoorschijn. Het begon met het slaan op lantaarnpalen. Daarna stormden zij met bamboesperen de huizen van de Nederlanders en Indische Nederlanders binnen. Ze mishandelden, vermoordden en roofden alles uit de huizen. Mijn vader liet ons een koffertje pakken en wij vluchtten naar de binnenstad, waar wij werden opgevangen in evacuatiegebied. Wij huisden met vier andere gezinnen in één woning. Wij kregen twee kamers en deelden de kookplaats met ze. De stad was verdeeld in twee gedeelten. Het noorden van Bandoeng was in handen van de Nederlanders en het zuiden in handen van de rebellen. Mijn zuster Sofie, die in de oorlog was getrouwd en een kind van een jaar had, woonde met haar gezin in het zuiden van het rebellegebied. Ze had met veel moeite de kans gezien met haar gezin het gebied te

ontvluchten en zich bij ons te voegen. Mijn vader zag voor het eerst zijn eerste kleindochter.

Bandoeng rebellen vrij

Nadat het Nederlandse leger weer de controle had, nam het leven weer zijn gewone gang. Iedereen likte zijn wonden. Wij gingen naar het huis dat mijn ouders voor de oorlog hadden laten bouwen. Het bleek nog in goede staat en helemaal intact. Hier hadden Japanse officieren in gehuisd. Het huis lag vol mooie tapijten, hoogstwaarschijnlijk geroofd uit voornamelijk Nederlandse huizen.

Republiek Indonesië

Na de overdracht van de regering aan Indonesië vertrokken velen naar Nederland. De huizen die vrijkwamen, werden betrokken door Indonesische gezinnen. Hun gedrag was uitdagend en vijandig. Ze provoceeden voortdurend, lieten overal vuilnis liggen en lieten dag en nacht harde muziek horen. De meeste Nederlandse scholen werden gevorderd en omgetoverd tot kazernes. Ook ik werd geplaatst op een school die diep in de *kampong* lag. De 'klas' waar ik in terecht kwam, was een paardenstal van *gedek* (gevlochten bamboestroken) geweest. De ruiven waren nog aanwezig. Met de twee hoogste klassen werden wij hier ondergebracht. Wij moesten de school delen met Indonesische kinderen, die 's

middags les kregen. Aan het eind van het schooljaar deed kapitein Westerling een poging om het Nederlandse gezag te herstellen. Er werd in de nabijheid van de school hevig gevochten. De kogels vlogen door de dunne bamboemuren heen. Het waren angstige momenten. De meeste kinderen huilden van angst. Maar onze juf bleef kalm en zei dat we onder de banken moesten schuilen. Zelf bleef zij op haar stoel zitten en zei dat wij met haar mee moesten zingen. Zij zong vaderlandse liedjes. Ik heb veel respect voor deze onderwijzeres. Toen eindelijk het sein *all clear* werd gegeven, werden wij naar huis gestuurd met de boodschap zo snel mogelijk en zonder omwegen naar huis te gaan. En niet met volwassenen mee te lopen en vooral niet met militairen. De weg naar huis was een verschrikking. Overal lagen kapotgeschoten lichamen van Indonesische militairen.

Vertrek naar Nederland

Het leven voor iedereen die pro Nederland was, werd steeds onveiliger. Iedereen vertrok naar Nederland. Soekarno liet weten dat men de keus had om *Warga Negara* (Indonesisch staatsburger) te worden of te vertrekken. Ik vertrok in 1953 uit Indonesië alleen met mijn vader. Ik was toen vijftien jaar. Mijn ouders waren gescheiden. Mijn vader had recht om op kosten van de Nederlandse staat

te repatriëren naar het vaderland met de tot zijn huishouding behorende gezinsleden. Omdat ik het enig minderjarig kind was, kon ik mee. Mijn vader liet mij wel de keus: meegaan of blijven. Ik zag er geen toekomst in om alleen achter te blijven.

Wij vertrokken met niets anders dan de identiteitspapieren en een koffer die je zelf kon dragen.

Al mijn zusters waren getrouwd en hadden een eigen gezin. Ik koos ervoor om de knoop door te hakken en naar Nederland te vertrekken. Het huis verkocht mijn vader niet en liet dit achter als ‘achterdeur’ voor mijn moeder. Mocht de situatie te gevaarlijk worden dan kon mijn oudste broer het verkopen en met de opbrengst de overtocht van mijn moeder betalen. Wij vertrokken met niets anders dan de identiteitspapieren en een koffer die je zelf kon dragen. Wij vertrokken in stilte zonder afscheid te nemen van vrienden en kennissen.

De tocht met de Willem Ruys

De overtocht duurde drie weken. Wij reisden tweede klas en hadden een vrij luxe overtocht. Ik deelde mijn hut met een Molukse vrouw. De eerste week was ik zeeziek en kwam daardoor niet aan het

ontbijt. Een verpleegster kwam mij bezoeken met een kop thee en een beschuitje en zei dat ik in ieder geval iets moest eten. Daarna knapte ik op en kon ik deelnemen aan het leven aan boord. Het was een luxe reis, waar er bij de lunch en het diner kon worden gekozen uit drie soorten soepen, drie hoofdgerechten en drie toetjes. Eén van mijn medetafelgenoten koos alle drie de hoofdgerechten. Dat hield hij de hele reis vol. Ik had de verkeerde leeftijd. Ik was tussen tafel en servet: te oud om bij de kinderen te horen en te jong voor de volwassenen. Onder de passagiers bevond zich Sandra Reemer. Haar moeder spoorde haar aan om te pas en te onpas te zingen. Ik kon niet bevroeden, dat zij jaren later een bekende zangeres zou worden.

Holland/Nederland

Wij debarkeerden in Rotterdam. Bussen stonden klaar en onze bestemming was Markelo. Na eerst de anderen te hebben afgezet op diverse plaatsen kwamen wij als laatsten aan in Hotel Lichtendahl in Markelo. Daar was het uit met het luxe leven. Tante Riek, die de scepter zwaaide over het opvangpension, was een hartelijke vrouw. Zij liet ons onze kamers zien maar dicteerde gelijk de huisregels.

Kennismaken met Hollanders

Ik had nooit verwacht, dat Nederland zo achter was

in haar ontwikkeling. Zo bestonden in Drenthe in 1953 nog ‘poeptonnetjes’, die elke week gelegeerd werden. Geen wc’s dus. Een badkamer was alleen te vinden in huizen van voorname mensen. Het pension waar wij werden ondergebracht had voor vijftien personen één wc, dus geen tonnetje. Wij kregen eens in de week een rol toiletpapier per persoon. Op elke kamer was één wastafel. Ik deelde mijn kamer met een vrouw van 45 en ook op onze kamer was maar één wastafel. Badhuizen waren er in het dorp niet, daar ging men eens in de week in de tobbe. Tante Riek had geen tobben. Wij hadden in Indië twee badkamers, waarvan één zelfs nog voorzien van een douche. Wij baadden ons er twee tot drie keer per dag. Ik was letterlijk sprakeloos toen men mij vroeg hoe het was om in een stenen huis te verblijven. “Dit toch heel wat beter dan de hutjes, waar je vandaan komt, hè?” Mijn waardering voor Nederland daalde tot het nul punt.

Watersnoodramp/onderwijs

In februari 1953 vond de watersnoodramp in Zeeland plaats. Het rampenfonds werd opgericht en heel Nederland doneerde zijn niet-meer-te-gebruiken kleding aan het rampenfonds. Ook ik werd bedeed met kleding uit het rampenfonds. Het waren op z’n zachts gezegd vodden die ik te dragen kreeg. De rafels hingen eraan. Bovendien

werd bij ons in Indië een gedragen kledingstuk niet overgedragen. Dat was *bekas*, daar kleefde iets van de vorige eigenaar aan en dat droeg je niet. Mijn vader kreeg een voorschot aan kledinggeld, waar we nieuwe kleding van konden kopen. Mijn vader heeft mij nooit verteld dat hij alle voorschotten tot op de laatste cent heeft moeten terugbetalen. Hij was een trots mens.

Mijn vader heeft mij nooit verteld dat hij alle voorschotten tot op de laatste cent heeft moeten terugbetalen. Hij was een trots mens.

Wij kwamen in Nederland aan in juni. De scholen hadden nog drie weken te gaan. Mijn vader vond het verstandig mij zo snel mogelijk naar school te sturen en schreef mij in op een mulo in een dorp verderop. Ik had het heel moeilijk, de kinderen waren naïef en erg onvriendelijk, maar het ergste was dat zij met een Twents accent spraken (ook in de klas). Dit was voor mij, zo vers uit Indië, moeilijk te verstaan. Ik vroeg dan regelmatig aan de klassenleraar wat zij zeiden, waarop zij vroeg: “Spreek je wel Nederlands?” waarop ik antwoordde: “Ik wel maar

zij niet.” Daarna kon ik niets meer goed doen en dat merkte ik aan mijn cijferlijst. Het onderwijs in het dorp maakte gebruik van dezelfde boeken als in Indië, met de stof had ik dus geen enkele moeite.

Gelukkig vroeg mijn vader, die astmatisch was, overplaatsing aan voor een verblijf in Amsterdam. Daar bevond zich een kliniek die astmapatënten behandelde. Na zes maanden Markelo verhuisden wij naar een opvangpension drie hoog in Amsterdam. Daar werden wij geplaatst in een kamer met een kolenkachel, die wij zelf met een kit kolen per etmaal brandende moesten houden. Hoe doe je dat als je nog nooit een kachel hebt gezien, laat staan er een brandende moest houden. Op de kamer stond een tweepersoonsbed. Mijn vader kwam in opstand. Er werd in een alkoof naast onze kamer een bed geplaatst. Dit werd mijn slaapplek en ik kon me vermaken in een donker hok tussen de reserve matrassen en de oude stoelen.

Gelukkig beviel de school waar ik op kwam goed. Ik maakte veel vrienden en ze spraken Nederlands met een Amsterdams accent, maar dat was goed te volgen. Mijn Indisch accent werd getolereerd en tot mijn verrassing ontmoette ik klasgenoten uit Indië. Dat was grote pret. Ik slaagde voor mijn mulo-examen. Ik begon me thuis te voelen in Nederland.

Wat mij aan het hart gaat

De meeste Indo's die naar Nederland kwamen, hadden voor de oorlog een goed inkomen, een luxe behuizing en hadden de status van gegoede burgers. Helaas werden zij door de Nederlander in Nederland gezien als tweederangsburgers. Hun diploma's die ze in Indië hadden gehaald, en die even veel waarde hadden als de Nederlandse (immers het onderwijs was hetzelfde als dat in Nederland) werden niet erkend. Zij moesten van de grond af aan beginnen met opleidingen. Dat heeft de Indo, die zich toch al wat minder voelde vanwege zijn positie tegenover de Hollanders in Indië, heel wat pijn gedaan. Het was een kwestie van overleven in een nieuw vaderland. Maar het moederland, Nederlands-Indië, is nooit en zal nooit vergeten worden bij de generatie van repatrianten.

Achtergrond van Indo's

Doordat alle Indo's verschillende achtergronden hebben is het gedrag divers. Ik ken mensen die volkomen geassimileerd zijn. Niks te maken willen hebben met alles wat Indisch is. Als men ze erover aanspreekt dan verzinnen ze dat een van hun voormoeders een Indonesische prinses was, zodat ze iets speciaals als achtergrond hadden. Anderen blijven vasthouden aan het verleden en idealiseren het Indische verleden. En ik? Ik voel

me een kameleon. Bij Indisch bijeenkomsten draag ik verhaaltjes voor in het *Petjok*, waar men heerlijk van geniet. Bij mijn Nederlandse kennissen spreek ik het AB Nederlands. Ik heb zelfs een Nederlandse vriendin bijgestaan bij het schrijven van haar levensverhaal, waarbij ik haar teksten geredigeerd heb tot een goed te lezen boek.

Wat ik geleerd heb

Ik heb me aangepast aan de gewoonten van de 'Hollander'. Het is het beste wat je kunt doen om het leven dragelijk te maken. Gelukkig heb ik nooit last gehad van heimwee. Ik ben trots op mijn Indische *roots*. Ik zal nooit vergeten waar ik vandaan kom. Het verleden is geweest en komt nooit meer terug. Het land waar ik eens gelukkig was bestaat niet meer.

Hebbelijk en onhebbelijkheden van Indo's:

Bij de ouderen staat nog steeds de *botol tjebok* op de wc // Bij Indo's kun je onaangekondigd op bezoek komen, je kunt bij Indo's altijd mee eten //

Glazen potjes van sambal worden zuinig bewaard, bakjes van de Chinees eveneens // Meestal wordt er gesproken over eten en recepten //

In de voorraadkast staat altijd een reserve hoeveelheid *beras* (ongekookte rijst) // Indo's lopen graag tot laat in de ochtend in pyjama/housecoat.

Het zijn wel je *roots*

Een gesprek met drie generaties,
Ineke, Michael en Elroy, van de familie
Doornbos/Claus over 'Indisch zijn' en
het doorgeven daarvan.

Ineke Claus werd in 1947 geboren in Bandoeng (het huidige Bandung), als oudste dochter in een gezin met zes kinderen en Indische ouders. De roots van haar vaders kant liggen in Zuid-Duitsland en Zwitserland bij een familie van handelslieden die via de Rijn afzakten naar Rotterdam en zo met de VOC in Nederlands-Indië in de thee-industrie terecht kwamen. Haar moeder groeide op in een apothekersfamilie.

Op vierjarige leeftijd vluchtte Ineke met haar gezin naar Merauke, Nieuw-Guinea vanwege de soevereiniteitsoverdracht. Het gezin heeft daar tien jaar gewoond voordat ze in 1960 repatrieerden naar Nederland. Hier kwam het gezin eerst in verschillende pensions terecht, waarna ze een woning toegewezen kregen in Groningen. In 1967 trouwde Ineke met een Nederlandse man in deze stad, toen ze in verwachting was van haar eerste zoon Michael. Michael groeide op als een getogen 'stadjer' en ook zijn zoon Elroy is geboren en opgegroeid in Groningen.

Indisch zijn

Zoals iedere nieuwe generatie opgroeit in een nieuwe tijd met een andere tijdsgeest, zo is ook 'Indisch zijn' iets dat zich binnen de familie Doornbos/Claus ontwikkelt: een proces dat aan de ene kant gaat over tradities en gewoontes doorgeven, maar tegelijkertijd ook onderhevig is aan veranderingen. Wat betekent 'Indisch zijn' eigenlijk voor de drie generaties? En hoe wordt het gekleurd door de verschillende geschiedenissen, herinneringen en verhalen die ieder met zich meedraagt?

Michael: "Mijn moeder komt uit Indië en al op hele jonge leeftijd ben je dat gewaar. Allereerst omdat ze een ander uiterlijk heeft. En daarmee staken wij, zeker in de tijd dat wij opgroeiden en naar de basisschool gingen [in de jaren 70], ook wel redelijk af bij de rest van de blonde kinderen met blauwe ogen. Daar werd je ook wel op aangesproken. Niet heel vervelend hoor. Wij hebben nooit veel met discriminatie te maken gehad."

Ineke: "Ik wel. Toen wij hierheen kwamen."

Michael: "Ja, jij werd blauwe genoemd, blauwpijpers."

Ineke: "Wij kwamen eerst bij mijn tante in de omgeving van Twente terecht. Daar waren wij dus echt een uitzondering en werden wij 'broene nikkers' genoemd. Althans, mijn broers en ik. De rest was toen nog vrij jong en blank. Ik was eigenlijk wel de donkerste. Maar kijk, nu is discriminatie zo groot. Wij hebben dat nooit zo gevoeld. Tenminste, ik niet. Ik voelde dat helemaal niet zo. Het is niet alsof wij daar gefrustreerd door raakten."

Michael: "Ik denk, van alle allochtonen zijn wij eigenlijk helemaal geen allochtonen. Zo hebben we ons nooit gevoeld. Er is nooit mot of bonje of ellende geweest met Indo's. Gewoon Nederlander. En oké, wat vervelende aspecten, maar bij ons in de familie was het heel duidelijk. Bij de Indo's was het gewoon binnenkomen en als je wegging zonder wat gegeten te hebben dan... Dat kon helemaal niet. Dus die hele sfeer was anders en dat merkten wij ook. Mijn broer en ik voelden ons daar heel *senang* bij. Maar wij werden heel Nederlands

opgevoed. We waren zo'n beetje de enige Indische familie in een Molukse wijk. Dus heel veel Molukse vriendjes, vriendinnetjes, en die spraken allemaal 'straat Maleis'. Nou, daar hoefde ik niet mee bij mijn opa en oma aan te komen hoor. Zodra ik een Maleis woordje gebruikte dan werd ik echt op mijn plek gezet. Zo van: 'Nederlands!' Dus echt assimileren."

Elroy: "Voor ons was het anders. Het was meer van: je wilt echt wel speciaal zijn of zo. Je wilt uitblinken of bijzonder zijn, in vergelijking tot de rest. Daarom probeer je dingen aan te grijpen van het 'Indisch zijn'. Van: *'Oma is geboren in Indonesië, daarom word ik sneller bruin van de zon'*. Dat hadden andere kinderen niet, dat maakte mij wel trots op mijn achtergrond als kind. Verder denk ik aan de Maleise woordjes en familie verjaardagen met lekkere sateetjes en groene pandan cake."

Tegen Michael: "Verder, jij benadrukte wel heel vaak van die dingen van *'dat is typisch Indisch'*. Bijvoorbeeld de manier van omgaan met elkaar. Of als er dan ruzie was dat je dan vertelde dat dit vaak werd verzwegen."

Michael: "Ja. Er wordt dan niet meer over gesproken."

Ineke: "Er wordt nooit echt wat uitgesproken. Allemaal zo voorzichtig naar elkaar toe. Te voorzichtig eigenlijk, hè? Dat je er dan later niet meer op terug kan komen, zonder ruzie. Terwijl, je bent nog boos! En dat is gewoon een verkeerde insteek van het 'Indisch zijn'. Het niet durven zeggen van wat je eigenlijk had willen zeggen."

Michael: "Klopt. Ja, het zit wel heel erg ingesleten hoor."

Ineke: "En dat is er nog steeds."

Michael: "En het grappige is dat met name onze Nederlandse partners, die zeiden dan van: *'Waarom zeg je dat dan niet gewoon?' 'Ja ik wil je niet kwetsen, ik wil geen bonje.'* *'Maar dat moet je toch uitpraten?' 'Nee, maar nou is het toch goed?'* Weet je wel? Zand erover. En voor de rest, er waren de grootste familieruzies en dan later is het weer alsof er niks gebeurd is. Terwijl, er is wél veel gebeurd. En de sis speelt heus nog wel hoor, maar dat wordt niet uitgesproken. Dat vind ik inderdaad een van de..."

Ineke: "...mindere kanten. Vind ik wel, ja."

Michael: "Ja, mindere kanten. Er is heel veel respect voor ouderen, die spreek je niet tegen. Niet omdat je dat niet durft maar gewoon omdat het niet hoort. En ik heb dat nog steeds. Zelfs nu ik kleinkinderen heb.... Mijn moeder, die spreek ik niet snel tegen, ook al ben ik het niet met haar eens. Ja, dat blijft dan hangen hoor."

Elroy: "Aan de andere kant is er ook een gevoel van saamhorigheid."

Michael: "Ja, saamhorigheid, identiteit, groepsgevoel..."

Verleden

Er is groeiende aandacht voor negatieve aspecten van de Nederlandse koloniale geschiedenis, bijvoorbeeld in museum tentoonstellingen, lezingen, boeken, maar ook in films en televisieseries. Wat vinden de drie generaties van deze ontwikkelingen?

Ineke: “Dat vind ik heel goed dat daar zoveel aandacht aan besteed wordt. Ik ga binnenkort naar die film, *De Oost*. Ik heb al het één en ander erover gehoord en ik ben al een klein beetje voorbereid. Het schijnt nogal gewelddadig te zijn, heel erg gewelddadig. En, dan vraag ik me af: is dat wel een goed beeld van de Indo? Het was natuurlijk allemaal in die tijd, hè?”

Michael: “Waar ik wel benieuwd naar was: vind je dat ook confronterend?” **Tegen Ineke:** “Als je dat nu terugkijkt en ook voor jou natuurlijk, hè, dan is het ‘Indisch zijn’ een soort product natuurlijk van iets best wel negatiefs.”

Elroy: “Want net hadden we het over de trots van dat je je anders voelt, maar ja... Hoe is dat gewelddadige verleden voor jullie?”

Ineke: “Ik heb dat nooit zo gevoeld. Nee. Maar dat verbaast mij eigenlijk ook wel hoor. Want we zijn er eigenlijk wel mee opgegroeid en het is eigenlijk niet iets dat bij ons in de familie heel erg speelde. Wat dat betreft waren mijn ouders ook echt Indisch: gelaten, komt zoals het komt. We laten het gebeuren. Zoiets.”

Michael: “Maar opa was natuurlijk een KNIL-er en heeft in een Jappenkamp gezeten. Die heeft daar nooit over gepraat. Als hij tegen ons had gezegd van: *‘weet je wel wat er allemaal is gebeurd en hoe wij zijn behandeld?’*. Kijk, hij was een hooggeplaatst iemand bij een elektriciteitsbedrijf en in Nederland werd hem alles afgenomen. Hij werd te werk gesteld als elektricien voor de

energiecentrale hier. Meters verplaatsen en controleren. Dat was v er beneden zijn niveau. Alleen hij heeft daar nooit tegen ons, tegen jullie ook niet, over geklaagd. Dus wij hebben niet het gif meegekregen wat een heleboel andere families wel hebben gehad. Die het heel zwaar hebben gehad en zeiden van: *‘En we zijn belazerd en bedonderd’*. Dus, geassimileerd en opgegaan in de gemeenschap, en niet zo negatief. En terugkijkend op die film *De Oost*: jeetje mina zeg, het zijn wel je roots. Het zijn wel voorvaders van je.”

Elroy: “Als kind ben je dan trots op dat Indische, en dan op een gegeven moment krijg je dit allemaal mee. We zijn eigenlijk producten van Nederlandse koloniale en Indonesi ers, wat niet altijd op vrijwillige basis was. Laten we het daar maar op houden... En dat is niet echt een hele mooie voorgeschiedenis. Eigenlijk als je daarnaar kijkt, is het toch wel gek dat je trots voelt. Snap je wat ik bedoel?”

Michael: “Ja. Zal dat inderdaad dan misschien de reden zijn dat we helemaal niet zo trots zijn?”

Elroy: “Nee, nou dat daarom de trotsheid er misschien niet is, maar dat je het vooral fijn vindt dat je je speciaal voelt en dat je je een onderdeel voelt van iets.”

Michael: “Wij hebben ook geen Indonesische namen. Er hebben kolonisten tussen gezeten: de Clausen, Verdams en Von Furies. Zit allemaal fout volk tussen. Er zijn veel koloniale die in Nederland worden geëerd. Straatnamen zijn vernoemd naar

Ik had vroeger
nooit gedacht dat
het Indische nog
zo'n grote rol zou
spelen binnen
de familie.

mensen die zich onder
huidige maatstaven onder
oorlogsmisdadigers
scharen."

Ineke: "En over die
documentaire... *70 jaar
Molukkers in Nederland...*

De Indische mens is niet zo voor zichzelf
opgekomen. En dat doen Molukkers natuurlijk wel.
En dan denk ik: potverdorie, wat is het verschil? Wij
moesten ook gauw spullen pakken, in een koffertje
en weg, hup de auto in, en alles achterlaten, hè,
toen wij naar Nieuw-Guinea zijn gegaan. Wij
moesten ook alles zomaar achterlaten. Molukkers
hebben het over dat ze zomaar het land moesten
verlaten, terwijl ze er zoveel voor hadden gedaan.
Mijn voorouders toch ook? Die hebben toch ook
Indonesië mee helpen opbouwen?

Michael: "De familie moest vluchten vanuit Java
naar Nieuw-Guinea vanwege de politionele acties.
Het was niet meer veilig. Dus dan word je als gezin
uit je vertrouwde omgeving gerukt en dan in
Nieuw-Guinea gedumpt, *of all places*. Nou, daar
werd het er niet beter van. En vanuit daaruit weer
hier naartoe. Vol-komen berooid, bijvoorbeeld in
barakken in Vught of pensions in Groningen, Den
Haag of Twente."

Ineke: "En wat me nog het meeste steekt: mijn
vader heeft jarenlang alles terug moeten betalen.
Dat werd dus gewoon als een grote schuld
beschouwd dat wij hierheen moesten. Alles wat we
kregen moest tot de cent toe terugbetaald worden.

Ook een gezin met zes kinderen! Hij was niet de
enige, dat steekt me dan."

Michael: "Maar ik denk dat het grote verschil is dat
de Molukkers is beloofd om weer terug te gaan en
dat is bij de Indo's niet geweest. Dus die belofte,
dat is die ereschuld, en dat weegt heel zwaar bij
hen. Dat hebben de Indo's niet gehad. De Indo's
hebben nooit te horen gekregen van: *'We lossen
daar die zaak op en dan mag je weer terug.'* Dat
is bij de Molukkers wel gebeurd. En dat is wel een
groot verschil."

Ineke: "Ja, dat is het inderdaad."

Elroy: "Maar goed, jullie hadden net zo goed boos
mogen zijn."

Michael: "Dat wel! En dat gebeurde niet!
Gelatenheid."

Ineke: "Ja, dat vind ik wel! Maar dat is dan dus wel
weer dat Indische van, ach, *soedah*, laat maar."

Elroy: "Ik heb dat *soedah*, laat maar enerzijds ook
wel meegenomen, denk ik. Dat merkte ik dan vooral
bij jullie. Van: *'naja, dat komt later wel'*. Of: *'ah joh,
maak je niet zo druk'*. Even in jezelf vloeken en
daarna weer leuk. Ik heb natuurlijk ook een grote
andere kant van de familie, de Belanda kant, en die
is juist precies het tegenovergestelde. Daar was het
gewoon van: *'zint je iets niet, dan doe je er direct
wat aan. Je gaat er tegenin en zeg het maar!'* Op
die manier. Het is een hele andere dynamiek."

Michael tegen Elroy: "Heb jij ook wel eens zelf,
verscheurd, dat is een groot woord, maar van, ja, bij
welk kamp zit ik nou? Hoe moet ik erop reageren?"

Elroy: "Nee, dat heb ik niet bewust zo

meegemaakt. Maar daarbij ben ik zelf wel redelijk als een rustige jongen opgegroeid en heb ik nooit heisa gezocht in de familie. Ik denk dat ik mezelf nog steeds, vooral in mijn jongere jaren, meer identificeerde met de *Belanda* kant van de familie. En naarmate ik ouder word misschien andersom, meer met het Indische. Ik denk omdat vele Indische normen en waarden uiteindelijk wel bij mij passen.”

Toekomst

Naast herinneringen en verhalen over het verleden, spraken we ook over de toekomst van aankomende generaties en hoe ze het ‘Indisch zijn’ willen doorgeven of hebben doorgegeven.

Michael: “Naarmate je ouder wordt weet je er meer over en wil je er ook meer mee identificeren. En dus automatisch dan ook iets doorgeven. Ik vind het hartstikke leuk dat mijn kleindochter van vijf zegt dat ze Indo is.”

Ineke: “Dat vind ik ook.”

Michael: “Dan voel ik me ook heel erg gestimuleerd om dat inderdaad levend te houden. Het is ook zo: je bent inderdaad blond met blauwe ogen, maar je bent wel een ‘Indootje’. En daar hoort inderdaad, ja, eten is een heel belangrijk onderdeel van de cultuur. Maar ook naar *kumpulans*, gewoon om te ervaren. En dan hoop ik dat dat dan ook wordt gevoeld. En ook hartstikke mooi als Elroy met de kleren aankomt die hij nu draagt. En dan denk ik van, ja inderdaad, dat is Indo.”

Ineke: “Ja, dat doet ook heel Indisch aan, vind ik.”

Elroy: “Ja, het is ook een beetje *batik*, hè?”

Michael: “Ja, het zijn de kleinste dingetjes: van de wayang poppetjes en batik tot met de spatels die ik gebruik waarmee ik kook. Ik ben gek op koken en heb heel veel kookgerei. Maar wat pak ik? De Indische gereedschappen. En dat is niet omdat ik ben van ‘*oh, ik ben Indo dus ik moet ermee werken*’. Nee, gewoon. Dat is ook een heel sterk gevoel dat je erbij hebt.”

Ineke: “Leuk om te horen! Ik heb toch wel wat goed gedaan.”

Michael: “Dus doorgeven aan de volgende generatie? Zeker weten. En ik denk misschien wel dat het nog sterker wordt in de toekomst. Het zijn je *roots*. *Kumpulans* worden ook door jongere mensen steeds meer bezocht. Het wordt nu meer gestimuleerd. Dus dat is hartstikke leuk. En ik volg dat ook met grote interesse.”

Elroy: “Ja, voor mij is het natuurlijk wel iets anders,

De Indische mens is niet zo voor zichzelf opgekomen.

gezien ik steeds meer leer over het koloniale verleden. Maar aan de andere kant denk ik wel dat er inderdaad vooral heel veel positieve aspecten zijn, toch? Inderdaad, toch de belangstelling voor het koken, dat heb ik toch ook wel gekregen.”

Michael: “Huiselijkheid: kom maar aanwaaien.”

Elroy: “Ja, precies, die positieve aspecten vind ik ook extra mooi. Bijvoorbeeld dat je graag anderen wilt helpen zonder daar iets voor terug te krijgen. Dat zou ik zeker willen overdragen en ook willen laten zien van: kijk, dit is iets dat bij ons hoort. Het geeft ook een soort saamhorigheid om dat op die manier over te dragen dan dat het gewoon maar even je opvoeding is.”

Michael: “Mooi gezegd.”

Ineke: “Mooi, ja.”

Elroy tegen Ineke: “Ik vind het ook leuk dat je de laatste jaren iets meer Indisch aan het koken bent. Dan ervaar je echt het Indisch eten en de gerechten. Bij het doorgeven zou ik er wel een beetje een label aan hangen, het eten en de gastvrijheid. Om wel te laten merken dat het speciaal is, dan blijft het ook beter hangen natuurlijk, hè. Dan heeft het een duidelijke functie.”

Ineke: “Ja hoor, absoluut. Ik had vroeger nooit gedacht dat het Indische nog zo’n grote rol zou spelen binnen de familie. In die tijd leefde je ook anders. Dus dat aspect heb ik nooit meegekregen van mijn ouders: om het door te geven. Eigenlijk is dat pas gekomen door mijn kinderen. Dat zij zich opeens heel anders gingen voelen en specialer. En ja, Indisch, weet je, dat vond ik zo mooi, dat maakte

me trots. Wij zijn Indisch. En daar mogen we gerust trots op zijn.”

Michael: “Nee, in tegendeel. Het werd juist niet gestimuleerd. Eerder: *‘Het is Nederlands. Gedraag je Nederlands en doe Nederlands’*.”

Ineke: “Ja, zoiets. Zo werden wij dus ook opgevoed. Mijn ouders vonden gewoon dat je je moest gedragen, omdat je in dit land moest wonen.”

Michael: “Precies, het kwam bij opa en oma vandaan: *‘Pas je maar aan’*.”

Ineke: “Terwijl ze eigenlijk allebei best wel heel Indisch waren, hè?”

Michael: “Ontzettend. Een Indisch uiterlijk, maar ook Indisch in alles.”

Ineke: “Eten, altijd eten. Er stond altijd eten klaar of mijn moeder ging gauw wat maken. Als je dan kwam, dan kon je eten. Dat doe ik niet hoor. Zo Indisch ben ik niet meer.”

Michael: “Maar ook, je kan geen ‘nee’ zeggen. Want ‘nee’ is beledigend, kwetsend en ook als je het niet wilt, zeg je nog steeds ‘ja’. En dan krijg je een hele rare dynamiek.”

Ineke: “Je wringt je dan in allerlei bochten.”

Michael: “Ja, en daar heb ik zelf eigenlijk ook gewoon last van. Dus als je iets vraagt, dan zeg ik ‘ja’, ook al kan ik eigenlijk niet. En dan doe je jezelf tekort, en dan doe je iemand anders te kort waarmee je weer allemaal andere afspraken had.”

Ineke: “Dat is wel heel Indisch.”

Michael: “Ja. En inderdaad een ander negatief aspect waar we het over hadden is dat je gewoon niet het beestje bij de naam noemt. Mijn zoons

hebben een tijd geleden ook tegen mij gezegd wat ze van mij vonden want dat deden ze ook niet altijd. Dat was voor mij confronterend, maar ik ben wel hartstikke blij dat ze het hebben gedaan. Dat heeft trouwens bij ons de dynamiek veranderd. Er is veel meer openheid en dan denk ik van: potverdikkie, dat is toch wel fijn inderdaad! Maar mijn moeder zit er nu bij, en ik moet zeggen, zoals zij dat tegen mij hebben gezegd zou ik dat ook wel eens tegen mijn moeder willen zeggen. Maar ik doe het nog steeds niet, hè. Alles met de mantel der liefde en een beetje *sugar coaten*. Nee, maar dat is gewoon zo. Gewoon omdat je niet wilt kwetsen en soms moeten dingen ook wat beter uitgesproken worden. En dat is hartstikke Indisch dat dat niet gebeurt. Of het gebeurt te weinig, het gebeurt wel. Beter dan voorheen.”

Ineke: “Dat wou ik net zeggen.”

Michael: “Wat ik wel leuk vind is dat er nu meer aandacht is. Niet alleen maar de negatieve dingen hoor. Het is een hartstikke mooie cultuur, super rijk. Er komen zulke mooie dingen uit Indonesië. En het heeft zoveel gebracht. Het heeft Nederland één van de meest welvarende landen ter wereld gemaakt, nou dat mag wel eens...”

Ineke: “...benoemd worden.”

Elroy: “Ik sta er wel iets anders in. Maar dat is ook een beetje onze generatie denk ik. Dat je toch ook wat linkser bent in die zin. Ik vind die negatieve dingen zo heftig dat ik denk van: Nederland is slecht geweest en heeft over de rug van anderen dit allemaal veroorzaakt. Ja, en dat we rijker zijn

geworden, dat is fijn voor nu dat we hier [wijst om zich heen] kunnen zitten, maar nee, ik sta er wel anders in. Ik vind het erkennen van dat je ooit verkeerd bent geweest en daarbij in de toekomst probeert beter te zijn, beter te doen, dat vind ik denk ik een heel belangrijk onderdeel. Dat je er een beetje naar leeft, van leert of eventueel compenseert.”

Michael: “Maar dat is de angst hè, die erachter zit. Politieke spel, betalingen.”

Elroy: “Ja, wellicht. Maar dan moet ik wel weer zeggen: ik ben nu bijna acht jaar geleden naar Indonesië geweest en toen was ik me nog helemaal niet bewust van de hele achtergrond. Toen ging ik me pas inlezen. En ik weet nog wel dat ik echt dacht van: dat ik als *Belanda* nog zo wordt ontvangen, hoe bijzonder dat is met wat voor pijnlijke geschiedenis je samen hebt. Dus dat je ook wel weer kan zien dat de nadruk binnen een aantal generaties weer kan veranderen. Ik merkte toen ik daar was dat de mensen niet negatief naar ons deden. Althans, toen ervaarde ik het zo. Hoeft helemaal niet zo te zijn, maar zo ervaarde ik het. En toen dacht ik wel van, het is natuurlijk bijzonder dat je elkaar hopelijk kan vergeven en dan kan je ook beter naar de toekomst kijken.”

Ik vind het erkennen van dat je ooit verkeerd bent geweest en daarbij in de toekomst probeert beter te zijn, beter te doen, dat vind ik denk ik een heel belangrijk onderdeel.

Ik word er altijd droevig van,
als ik naar deze foto kijk.

Europees verlof

Een zelfgeschreven stuk door de zussen Marjoleine en Mieke Schoevers met als uitgangspunt een familiefoto.

MARJOLEINE - Mijn vader is in 2013 gestorven. Onze relatie was ingewikkeld: we hielden van elkaar, maar toonden dat op een 'verlegen' manier. Ik herinner me dat ik als tiener wilde dat mijn toekomstige partner op mijn vader zou lijken. *Be careful what you wish for!* Tegelijkertijd was ik altijd wat angstig voor hem. Ik kon me maar moeilijk op hem afstemmen, vond het lastig om te kunnen voorspellen in welke bui hij verkeerde. Toen ik ging scheiden veranderde de houding van mijn vader tegenover mij. Die scheiding viel samen met het overlijden van mijn moeder in 1995. Het leek alsof hij

De ervaringen van mijn Indische ouders hebben mij gevormd en maken deel uit van de vrouw die ik nu ben. Ik ben blij met mijn Indische *roots*.

zijn vaderschap nu pas vorm kon geven, want ik was iemand die beklagenswaardig was en dus ongevaarlijk. Ik was in zijn ogen klaarblijkelijk een zielig vrouwtje, waar ik op den duur overigens geen enkele moeite mee had, want het leverde ook gemakken op. Hij kocht zomaar een droger voor me (“Zo zielig dat je altijd je was in de tuin moet ophangen”) en betaalde een fors deel van een nieuwe auto toen mijn oude total loss was.

De houding die hij naar mijn zus Mieke aannam was tegenovergesteld aan deze vaderlijke rol: zij werd na het overlijden van mijn vader zijn steun en toeverlaat, maar ook zijn pispaal van zijn buien. Pas na mijn vijfenveertigste drong het besef tot mij door dat mijn vader mogelijk getraumatiseerd was door zijn ervaringen in de oorlog en de *bersiap* periode daarna. De ervaringen van mijn Indische ouders hebben mij gevormd en maken deel uit van de vrouw die ik nu ben. Ik ben blij met mijn Indische *roots* en tegelijkertijd mis ik hier in Drenthe soms het draagvlak voor de specifieke Indo cultuur. Het praten en schrijven hierover voor het onderzoek van Julia heeft me dan ook het gevoel van verbinding gegeven met anderen.

Naarmate ik ouder werd, wilde ik toch graag de relatie met mijn vader wat minder afstandelijk maken. Ik besloot geregeld hem te laten vertellen over vroeger en ik zou het dan opschrijven. En zo kwam ook het verschijnsel ‘Europees verlof’ een keer ter sprake. Mijn vader liet me een fotoalbum met foto’s uit zijn jeugd zien. Veel foto’s van de familie Schoevers aan boord, bunkeren in het Suezkanaal,

Het praten en schrijven hierover voor het onderzoek van Julia heeft me dan ook het gevoel van verbinding gegeven met anderen.

Ik besloot geregeld hem te laten vertellen over vroeger en ik zou het dan opschrijven. En zo kwam ook het verschijnsel ‘Europees verlof’ een keer ter sprak.

Gibraltar. Foto’s uit Nederland, vooral Den Haag, want de Schoevers familie is een echte Haagse familie. De reis van Djokjakarta (het huidige Yogyakarta) naar Nederland duurde drie weken, met de boot. Het verlof duurde een half jaar tot acht maanden. Op de foto vertelt elk persoon een verhaal, ook al heb ik slechts drie van de zeven mensen in mijn leven ontmoet.

De twee kinderen op de foto zijn mijn vader Hans en zijn jongere broertje Dolf. Ze hadden nog een halfbroer, Edu. Edu was een zoon uit het eerste huwelijk van hun vader. Drie jaar na deze foto zou Edu overlijden, in Zeist, waar hij op een internaat zat. Helemaal links staat *Katjong*. Mijn vader wist zich te herinneren dat *Katjong* vaker meeding naar Europa. Naast *Katjong* staat tante Constance (‘Conc’). Zij was een jongere zus van de opa van mijn vader (opa Eduard). Behalve dat ik als kind de naam Constance natuurlijk bijzonder deftig vond klinken, was het verhaal dat over haar gaat mogelijk nog exotischer. Zij werkte tot eind negentiende eeuw als gouvernante in Baku (hoofdstad van het huidige Azerbedjan) bij een grootvorst, vermoedelijk Tsaar Nicolaas II. Althans, dit verhaal werd in de familie Schoevers verteld. Constance kwam echter al in 1899 vanuit Baku terug naar Den Haag en is, voor zover bekend, niet meer teruggegaan. De kinderen van de tsaar waren toen grotendeels nog niet geboren, slechts twee (in 1895 en 1897). Tja... het zou kunnen, maar het is niet waarschijnlijk. De volgende op de foto is mijn opa, die ik nooit heb ontmoet. Hij staat naast zijn tante Constance. Opa was hoofdcommissaris van de politie in Soerabaja (het huidige Surabaya) en daarnaast een fervent zendamateer. Er zijn foto’s van hem

achter zijn radio en zelfs zijn zendvergunning is nog bij het KITLV. Van opa Dolf kan ik me alleen een voorstelling maken op basis van brieven die ik heb gelezen. Brieven uit het Jappenkamp in Baros, die hij schreef aan zijn vrouw, mijn oma Bep (op de foto helemaal rechts).

Opa heeft mooie dingen gemaakt tijdens zijn kamperiode, hij was zeer vaardig met zijn handen. Voor zijn zoon Hans maakte hij een prachtig houten doosje, met ingelegd monogram en het symbool van het sterrenbeeld Ram. Voor zijn vrouw Bep heeft hij misschien wel het meeste gemaakt, onder andere een krukje, waarbij hij munten gebruikte als schroefring. Haar initialen zijn ingelegd in het hout van de zitting. Ook heeft hij een plaquette gemaakt, met daarop een Madonna *en profil* uitgesneden uit hout. Op de achterkant is met potlood een ontroerend eenvoudige liefdesverklaring geschreven:

*Voor mijn grootste schat mijn eigen Beppenvrouw.
Mevr. B. Schoevers
Ngawi 27 januari 1944
Gewijd vlak na mijn doop door pastoor Hoos.
Tjimahi 17-5-1944 ± 9 uur 15 kamptijd*

Het hele kunstwerkje is met zoveel zorgvuldigheid en precisie gemaakt, dat het mij heel dierbaar is, ondanks dat de afbeelding mij veel te godsdienstig is.

Na de capitulatie van de Japanners wilde oma Bep niets liever dan haar man weer terugzien. Mijn vader, inmiddels zeventien jaar oud in 1945, werd erop uitgestuurd om zijn vader op te gaan halen in Baros, toch zo'n kleine achthonderd kilometer reizen. Tegenwoordig vlieg je er zo heen, mijn vader zat bijna een etmaal in de trein. Het weerzien met zijn gezin moet een enorme emotionele gebeurtenis zijn geweest voor allen: Dolf en Bep en hun zonen Hans en Dolf, toen respectievelijk vijftien en zeventien jaar oud. Oma sprak later over die periode als "de gelukkigste weken van mijn leven". De *bersiap* maakte er een genadeloos einde aan: opa werd vermoord op 26 oktober 1945 en Hans en Dolf werden voor het leven getekend door hun gevangenschap in de *Werfstraat-gevangenis*.

Al heel snel in je vroege jeugd, ontdek je dat je anders bent, een diepgeworteld gevoel.

Ik word er altijd droevig van, als ik naar die foto kijk en ik zie mijn vader daar als een ernstig kijkend jongetje van een jaar of zeven, achter hem zijn opa Eduard en zijn vader. Het is maar goed dat we niet weten wat de toekomst brengt, want tien jaar later zouden tante Constance, opa Dolf en opa Eduard er niet meer zijn.

Oma Bep, mijn vader en mijn oom vertrokken eind jaren 1940 naar Den Haag, waar ze in een *Pelitahuis* aan de IJsselsteinstraat gingen wonen. Daar leerde mijn vader en andere Indo kennen, Pim Hirschmann, die met zijn moeder en zusje een verdieping lager woonde. Samen met Pim sleutelde mijn vader graag aan hun scooters. Pim's zusje Lonneke bleek heel leuk te zijn en mijn vader werd al snel verliefd op haar. Hij verbrak zijn verloving met Nel Dil en trouwde met Lonneke, onze moeder.

MIEKE - Ik heb geprobeerd op papier te zetten hoe mijn Indische achtergrond invloed op mij heeft gehad en mij mede heeft gevormd, met als inspiratie de foto van onze grootvader en overgrootvader. Een aantal kernvragen heb ik mijzelf gesteld: wil ik gebeurtenissen op papier zetten die mij verteld zijn of wil ik een stukje van mijzelf op papier zetten die beïnvloed zijn door de gebeurtenissen van mijn familie? Vergelijkbaar met een stuk onbewerkte klei die uit een ander land naar Europa is gekomen. Hier is het kouder en vochtiger, daardoor blijft de klei zacht of laat zich minder goed vormen en wordt het ook niet zo snel hard.

Al heel snel in je vroege jeugd, ontdek je dat je anders bent, een diepgeworteld gevoel, want daar heeft de huidskleur, het dagelijkse eten, de gemaakte grappen binnen je familie, de taal die je ouders soms onderling met elkaar spreken, de wijze van levensinstelling, de ge- en beleefde tradities en gewoontes nog geen grote betekenis voor je. Je kent alleen dat van thuis en je familie. Pas als je naar school gaat ontstaat er een vergelijking met anderen. Omdat wij in onze vroege jeugd ook in het buitenland hebben gewoond (Duitsland) is deze vergelijking met mijn Nederlandse klasgenoten pas later ontstaan. Zo rond mijn zevende verjaardag woonden wij permanent in Nederland.

Op de uitgekozen foto staan familieleden. Mijn overgrootvader, oma (Bep), opa (Adolph Schoevers), mijn vader (Hans Schoevers) en mijn oom (Dolf Schoevers) als kleine jongens en een *katjong* (hulpje). Een goed gesitueerd gezin die op groot verlof in Nederland was. Dit moet rond 1933 geweest zijn, mogelijk vlak na aankomst uit Indië. Voor de oorlog was het leven zoals je dat op deze foto kan zien: veel rijkdom. Zo staat mij nog een foto van mijn jarige vader bij die in Indië achter een

tafel vol met cadeautjes stond. Hoezo verwend! Het leven vond buiten plaats in Indië, men behoorde daar toch wel tot de *high society*. Men had *baboes* (hulp in de huishouding, voor in de tuin en keuken), meestal 'inlandse' mensen. Ze leefden met dieren, apen, slangen, *tokèhs* (een soort salamanders) enzovoort. Koken en samen eten was iets sociaals. Het Indische eten vraagt veel voorbereidingstijd en er mag dan ook tijd voor genomen worden om daarvan te genieten. Het duurde soms wel een week voor te bereiden en het huis rook dan naar allerlei Indische kruiden. Hier in Duitsland vond men het dan vreemd ruiken, oftewel stinken. Door dit Indische eten levendig te houden hou je de cultuur levendig, alsof je teruggaat naar Indië.

Zo waren de verhalen uit Indië van mijn ouders voordat de oorlog uitbrak.

Tot de oorlog genoten mijn vader en zijn familie van een buitengewoon luxeleven, dit bleek ook uit de briefjes die mijn vader aan mijn grootvader verstuurde. Maar de impact van de oorlog was dat alles wat een kind een stabiele basis geeft, werd verstoord. Nee, beter gezegd, vernietigd. Mijn oma Bep kwam als oorlogsweduwe met haar twee zonen Hans (mijn vader) en Dolf (mijn oom) naar Nederland. Voor mijn oma misschien nog ergens een thuis maar voor mijn vader en zijn broer een volledig nieuw land, wat ze alleen kenden van het groot verlof. Vele Indische mensen kwamen in één straat te wonen, de IJsselsteinstraat in Den Haag. Vele weduwen die weer zelf moesten gaan werken voor hun gezin. Zoals mijn zus beschrijft hebben onze ouders elkaar hier leren kennen.

Het ontworteld zijn.
Het niet helemaal kunnen integreren is iets wat als een rode draad in mijn emotionele herinnering door mijn levensschilderij loopt.

Het ontworteld zijn. Het niet helemaal kunnen integreren is iets wat als een rode draad in mijn emotionele herinnering door mijn levensschilderij loopt. Je bent Nederlandse met Indische *roots*, maar toch niet Nederlands genoeg om je volledig Nederlands te voelen en niet volledig Indisch om Indische te zijn. Dit wordt dan ook nog eens qua uiterlijk bevestigd. Dan zie ik er nog wel het meest Hollands uit, maar toch zie je mijn Indische, ‘andere’ afkomst. Als je het niet ziet, zie je het aan onze wijze van spreken en gehele lichaamstaal. Of in de familie ging het vaak allemaal door elkaar (*ruhet bundel*).

Ik nam als gewoon aan dat mijn grootvader Adolf (hoofdcommissaris van de politie) geliquideerd was door Indonesiërs in de *bersiap* (de enorm snijdende situatie na de capitulatie in Indië). Mijn vader was als jongeman in de *bersiap* geslagen en door het spitsroeden lopen in die tijd ook gewond geraakt aan zijn rug. Ook vanuit mijn moeders kant hing er over deze jeugdherinneringen een enorm donkere schaduw. Meerdere familieleden waren er niet meer omdat ze in de oorlog gescheiden, vermoord of doodgegaan waren. Je voelde wel op je klompen (toch wel dus Nederlands...) dat je niet verder mocht vragen, te veel pijn. Je vroeg er niet naar, maar soms vertelde onze moeder over deze oorlogstijd, wat onze vader en zij hadden beleefd. Je kreeg een gevoel hoe het leven daar voor de oorlog, maar ook na de oorlog was. Het verklaarde de soms heftige reactie van mijn vader als hij ergens over geïrriteerd was of zich in het nauw gezet voelde. Dan was hij onberekenbaar.

Door onze belevenissen uit ons verleden op te schrijven, kan ik gehoor geven aan dit stille en toch zo bewegende verleden van onze ouders.

Zo begonnen deze mensen, in huidige termen zou je

ze vluchtelingen kunnen noemen, in Nederland een leven op te bouwen. Zo heb ik het zelf nooit gezien: anderen vertellen waar je vandaan komt, dat je Indo bent, dat je ouders uit een ander land hierheen gekomen zijn en in Indië de oorlog hebben meegemaakt, dat deelde je simpelweg niet. Vuile was buiten hangen of alles aan de grote klok hangen. Hier zie je dan toch weer dat Calvinistische van de Nederlandse *roots*. Doe maar gewoon.

Door toch in Nederland weer elkaar op te zoeken, samen Indisch te koken, samen een stukje Indische cultuur, tradities en gewoontes mee te nemen, probeerde mijn ouders een ‘gewoon’ bestaan op te bouwen. Maar je bleef in Indië de Nederlander en in Nederland de Indo. Dit heb ik later ook gevoeld. Ik werd, ondanks dat ik er zo Nederlands uitzag met een iets donkere tint, voor ‘pindachinees’ uitgescholden. Je voelde je toch anders, thuis werd er anders gegeten en waren er andere gewoontes. Zo gebruikte onze vader een *botol tjebok* na zijn toiletbezoek, iets wat Nederlandse vriendinnetjes maar vreemd vonden. Ik hield al als kind van exotische vruchten en probeerde ze ook. Ik vond de meesten lekker, met uitzondering van de doerian. Mijn ouders vonden doerian heerlijk. Ik heb het gevoel dat doordat ze deze vrucht kennen uit hun jeugd, ze de doerian verbinden aan gevoelsmatige belevenissen. Mijn zus en ik hebben die belevenissen niet en vinden deze vrucht gewoon vies!

Toen ik in 1985 naar Duitsland verhuisde, mijn huidige man achterna, heb ik gaandeweg dezelfde ervaring opgedaan bij mijn kinderen. Ze zijn in Nederland de Duitsers en in Duitsland *die Holländer*. Echter omdat de maatschappij ook hier meer en meer kleurrijker wordt, zijn ze Europees aan het worden en kunnen en mogen ze hun meegekregen gevoel, gewoontes en familiegeschiedenis als een bijzonder geschenk koesteren.

Echter omdat de maatschappij ook hier meer en meer kleurrijker wordt, kunnen en mogen ze hun meegekregen gevoel, tradities, gewoontes en familiegeschiedenis als een bijzonder geschenk koesteren.

Je merkt, dat deze nomadische trektocht van mijn voorouders naar Indië toe, terug naar Nederland en naar Duitsland, ook zijn sporen achterlaat. Het mooie is dat je eenvoudiger die stap waagt en ergens nieuw begint, je durft en gaat de uitdaging aan. Je integreert, je past je aan, maar met behoudt van je eigenheid. Dus met behoudt van je diepere eigen *roots* die gekleurd en gevormd zijn door verschillende kleurrijke culturen. Je verbindt je, maar niet zo diep: om je diep te kunnen verbinden, moet je je openstellen en daarvoor ook dat stukje Indische en Nederlandse kunnen beleven. Dit is echter niet overal mogelijk. Dat heb ik sterk ervaren met mijn emigratie naar Duitsland. Als jongvolwassene heb ik daar geen last van gehad, maar toenemend merk ik dat er in mij meerdere culturen leven die gevoeld willen worden. In mijn microkosmos van mijn gezin en een kleine groep vrienden is het een geschenk als je daar mag en kan zijn wie je bent.

Doordat mijn ouders vele voorwerpen mee hebben kunnen nemen bij de repatriatie naar Nederland, hebben mijn zus en ik ontzettend veel stoffelijke herinneringen aan onze voorouders. Ze zijn van onschatbare, emotionele waarde. De voorwerpen geven een verbinding naar ons verleden, naar een andere tijd, een ander land met andere gewoontes, een bijzondere cultuur en tradities. Door ze in ons huis een plaats te geven, geven we onze geschiedenis een plaats. Het wordt zichtbaar, het mag er zijn, wij willen juist dat het er is. Hiermee wordt het voor mij zichtbaar dat ik een andere afkomst heb. Niet te veel op de voorgrond, maar het is een deel van ons. Ze belichamen een verhaal.

Zo heb ik een klein houten zaklampje, niet groter dan een gummetje. Een van de eerste zaklampjes, zo werd mij verteld, die door vuurvliegjes met wat klei werd gemaakt maar ook de bronzen adelaar die tante Constance (de zus van onze grootvader) kreeg tijdens haar werk als gouvernante in Rusland. Prachtige verhalen. Een ondernemende familie, een bewegend verhaal, blijvende indrukken die in ons leven een afdruk hebben nagelaten. Stoffelijk maar ook emotioneel. Ik voel me rijk, en ben trots op dat stukje verleden. Ik ben, samen met mijn zus, op weg om dat verleden in kaart te brengen, zodat onze kinderen dat gevoel ook weer een plaats kunnen geven.

Al schrijvend en hierover mijmerend, ervaar ik een emotioneel gevoel van gehoord en gezien te worden. Het bevrijdt en stimuleert er voor jezelf dieper op in te gaan. Een gevoel die mijn moeder vroeger vaak miste. Na de oorlog werd een krans gelegd en werden slachtoffers van de oorlog in Nederland herdacht. De Nederlandse slachtoffers uit Nederlands-Indië werden lang niet herdacht, wat voor mijn moeder voelde alsof het geen bestaansrecht had. Het was een zware ontkenning voor haar. Door onze belevissen uit ons verleden op te schrijven, kan ik gehoor geven aan dit stille en toch zo bewegende verleden van onze ouders. Het stille verleden krijgt gehoor en wordt gezien.

Een ondernemende familie, een bewegend verhaal, blijvende indrukken die in ons leven een afdruk hebben nagelaten.

Persoonsbewijs uit
de Japanse bezettingstijd

登録番号 (A) 2940	姓名 (年令) (B) Miep B. van Nieuwpoort 18 tahun	現住所 (C) Chelichweg 5 Bandung	国籍 (1) (D) Belanda	出生地 (2) (D) Kalidjati	職業 (E) Tidak punya	在留年数 (F) 18 tahun	配偶者有無 (G) Tidak ada	家族数 (未登録) (G) Tidak ada	登録料 150.-
------------------	---	------------------------------------	-----------------------	--------------------------	-----------------------	----------------------	------------------------	----------------------------	--------------

Keterangan: (A) nomor; (B) nama dan oemoer; (C) alamat sekarang; (D) (1) bangsa, (2) tempat lahir; (E) pekerjaan; (F) berapa tahun tinggal di negeri ini; (G) (1) berapa orang keluarga yang belum didaftarkan.

Getekend Leven

Het levensverhaal van Miep Buehre-van Nieuwpoort over het opgroeien in voormalig Nederlands-Indië en haar ervaringen tijdens de Japanse bezetting.

Kind in Indië

Miep Buehre-van Nieuwpoort werd in 1923 geboren in Kalidjati (het huidige Kalijati), in een gezin met Nederlandse ouders. Haar ouders leerden elkaar kennen in Vianen. Op hun huwelijksdag in 1920 stapten ze samen op de boot richting Nederlands-Indië, waar de vader van Miep werd uitgezonden als vliegtuigmonteur. Ze werden geplaatst in Kalidjati, waar een klein vliegveld was voor vlieglessen en onderhoud van vliegtuigen. Het gezin woonde in een rieten huisje op palen, waar de planken zo erg bewogen dat de kast moest worden vastgebonden. Ook was

het zo heet dat in het begin haar ouders terug naar Nederland wilden. Toch werd Miep in Indië geboren en drie jaar later volgde haar broertje. Het gezin verhuisde uiteindelijk naar Bandoeng (het huidige Bandung), van een huis op palen naar een grote stad met een koeler klimaat. Het gezin keerde af en toe met verlof terug naar Vianen, waar ook een vijftien jaar jonger zusje werd geboren.

Met een warm gevoel kijkt Miep terug op haar jeugd en schetst daarbij een idyllisch beeld. Voor haar voelde Nederlands-Indië als een paradijs. In haar vrije tijd speelde ze hockey en tennis, en op zondag ging ze zwemmen. In de weekenden gingen ze, net als vele andere gezinnen in Nederlands-Indië, kamperen rond een groot meer in de bergen, met het geluid van apen en tijgers op de achtergrond. Haar opvoeding typeert Miep als 'typisch Nederlands' met op tafel een Nederlandse maaltijd met aardappelen, vlees en groenten. De familie had een *kokkie* in dienst, maar de moeder van Miep kookte met haar mee. De *gado gado* van de Indonesische mevrouw langs de weg was, volgens haar ouders, onhygiënisch en werd streng verboden. Aan tafel aten Miep en haar broertje stiekem weinig zodat ze later gehurkt in de keuken achter bij de *baboe* konden eten: "Als mijn ouders gingen rusten na het eten, dan aten wij heerlijk kruidig eten. De bediendes kookten hun eigen potje in ons huis, achter. [...] Als kind deed je toch dingen die niet mochten."

Als kind deed je
toch dingen die niet
mochten.

De Japanse bezetting

Toen de Japanners de voormalige kolonie binnen vielen in 1942 was Miep negentien jaar oud en werkzaam als leerling-verpleegster in een ziekenhuis. De eerste ontmoeting met de Japanse bezetter herinnert ze zich nog goed:

De Jap ging zich voorstellen. Ze hadden het hele ziekenhuis bezet. Toen hoorden wij dat wij in één dag alle patiënten naar het militaire hospitaal moesten brengen. Nou, dat was een organisatie, dat wil je

Persoonlijk kampnummer

niet weten. Op vrachtwagens. Alle medicijnen tussen de verbanden doen. Dat ging af en aan, dat transport. Na het afleveren van de laatste patiënt moest ik teruglopen in een bezette stad, in mijn eentje. De anderen gingen een andere kant op. Dat is een tocht geweest, in verpleegster uniform. Op elke belangrijke hoek, bij scholen, bij banken, stonden Jappen op wacht. Maar wisten wij veel dat als je voorbij een wachter komt, je moet buigen. De eerste keer kom je voorbij... Ze hebben afschuwelijke klanken, hè? Nederig buigen. Afschuwelijk, zo vernederend. Ze hadden het helemaal in hun hand. Op een gegeven moment ben ik thuis gekomen, maar helemaal overstuur. Mijn moeder ook. Alle bediendes bleven weg, die mochten niet meer helpen in de keuken of in de tuin. Wij werden helemaal, eigenlijk, ontmanteld. Alle gemakken werden weggehaald. Alles moest weg.

De eerste dagen van de Japanse bezetting beschrijft Miep als een onzekere tijd. Zo vertelt ze het tragische verhaal van een goede bekende, die werkzaam was op een onderneming. Toen de oorlog uitbrak werd de man in stukjes gehakt, ten aanzien van zijn kinderen: “Dan denk je: waarom nou toch? De wreedheid... een mens is slecht hoor, schat. Vooral als hij de baas wordt.” De abrupte onderbreking van het dagelijkse leven en geweld door Japanners ervaarde Miep van dichtbij. Zo werd haar jeugdvriend kort na het uitbreken van de oorlog opgepakt en geïnterneerd: “Alleen een tandenborstel mocht hij meenemen en een paar ondergoed. Waarom? [...] Alles werd afgepakt. Ik heb hem nooit meer gezien. Zo erg vond ik dat. We waren echt verliefd.”

Het kampleven

Tijdens de Japanse bezetting werden vele Nederlandse gezinnen van elkaar gescheiden en geïnterneerd in burgerkampen of werkkampen. Zo werden ook Miep, haar moeder en zusje in de oorlogsjaren gescheiden van hun vader en broertje. Haar broertje werd

Een kerstboodschap uit het kamp

De sarong uit het kamp

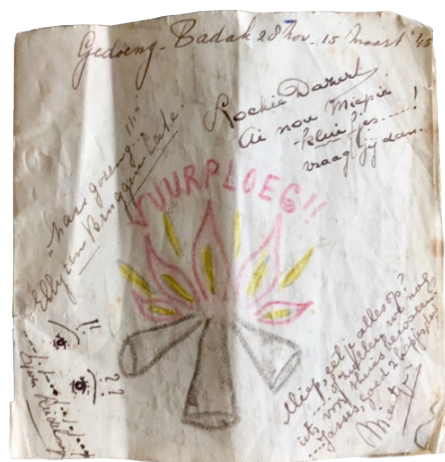
In de barakken lagen de kampbewoners op *balit*, gevlochten matten, en onder een *sarong*. De groene *sarong* heeft Miep nog steeds en is zo belangrijk voor haar, dat ze uiteindelijk hiermee begraven wil worden.

geïnterneerd in een jongenskamp in Tjimahi (het huidige Cimahi). Haar vader werd gestationeerd in het noorden van Australië, vanuit waar luchtaanvallen werden uitgevoerd op Java, Bali en Celebes. Miep herinnert zich nog hoe ze met haar moeder en vierjarige zusje met een koffer van twintig kilo voor hun huis stonden te wachten op een vrachtwagen, waarmee ze naar het interneringskamp werden gebracht:

Ze hadden een woonwijk, heel handig, helemaal ommuurd met rieten palen. Gedek noemen we dat, gevlochten matten. Dat je niet naar buiten kon. Op elke hoek bewaking. Nou, daar zaten we dan met ons koffertje. Bij elkaar in een kamer. Niemand kon zich douchen want de kranen werden afgesloten en de wc's overvol. Toen hebben we maar gaten in de grond gemaakt, de vrouwen.

Tijdens de Japanse bezetting verbleven ze in verschillende kampen in Bandoeng en later ook Batavia (het huidige Jakarta), waar ze met een geblindeerde trein naar toe werden gebracht. Onderweg wisten ze niet waar ze heen gingen, totdat ze na een lange nacht met huilende kinderen aankwamen. Bij aankomst werd er direct een gaarkeukentje gemaakt. In het kamp werden de taken onderling verdeeld. Het kamp bestond uit barakken van twintig meter lang waar iedereen naast en over elkaar lag, een moestuin, gaarkeuken en ziekenboeg. Elke ochtend moesten de bewoners van het kamp aantreden en in het Japans tellen om te zien of iedereen nog aanwezig was. In het kamp hadden ze geen toiletten. Er was alleen een sloot en als je gebruik moest maken van een toilet “gingen we zittend ten aanschouwen van iedereen een hoopje of plasje doen”. Dit werd door het stromende water in de sloot afgevoerd. Het leven in het kamp was lichamelijk zichtbaar bij velen. Zo beschreef Miep bijvoorbeeld dat haar zusje nog jaren later last had van de zware omstandigheden in het kamp, omdat ze als klein meisje jarenlang te weinig voedingsstoffen binnen had gekregen. In de barakken lagen de kampbewoners op *balit*, gevlochten matten, en onder een *sarong*. De groene *sarong* heeft Miep nog steeds en is zo belangrijk voor haar, dat ze uiteindelijk hiermee begraven wil worden.

Tekeningen uit het kamp

Ze verkoos de tekeningen boven een broodje, want het hongergevoel was al constant.

Miep werkte eerst bij de ziekenboeg in het kamp, maar dit was van korte duur: “Daar kon ik niet meer tegen met al die mensen die dood gingen en dysenterie enzovoort.” Samen met twee andere vrouwen vormde ze uiteindelijk een ploeg in de gaarkeuken. De diensten rouleerden, waarbij ze het eten moest opscheppen of werd aangewezen om groenten schoon te maken. In plaats van vlees werden darmen gegeten. Deze werden eerst schoongespoeld en geopend, zodat er uiteindelijk soep van getrokken kon worden. Daarnaast kregen ze een lepel rijst per dag. Miep vertelt dat ze om vier uur ‘s ochtends op moest staan voor de vuurploeg. Ze moesten dan rijst en thee zetten door een grote drum met oren op het vuur te zetten. Het vuur werd aangestoken met houtjes. De drums gevuld met kokend water werden van het vuur met een grote boomstam afgetild: “reuze gevaarlijk!” Als de rijst van het vuur gehaald werd, bleef er vaak een aangebrande korst rijst over. Diegenen die de rijst kookten in het kamp mochten de *kra*, de aangebrande rijst, onder elkaar verdelen. Dit bracht Miep dan ‘s ochtends naar de barakken, waar zij zelf op driehoog lag. Het stukje kra

deelde ze dan met haar zusje, moeder en buurvrouw. Terwijl Miep vaak in de gaarkeuken werkte, moest haar moeder werken in de moestuin om de overige kampen te bevoorraden: “Je werkte voor een doel... als wij niet werken, krijgen de kampen geen voorraad groente.” Op basis van haar ervaringen in de gaarkeuken geeft Miep het volgende advies: “Ik geef je één raad: als er ooit wat gebeurt, ga in een keuken werken! Dan is er altijd wat over. Er is verse groente, dat kan je dan pakken. Ga in de keuken werken, dan ben je dicht bij het vuur.”

Ik geef je één raad:
als er ooit wat
gebeurt, ga in een
keuken werken!

De oudere vrouwen in het kamp hoefden niet te werken, maar pasten op de kinderen en leerden hen lezen en schrijven met een stokje in het zand. Het was namelijk streng verboden om papier te hebben. Toch had Miep meerdere tekeningen van het kamp in haar bezit. Deze tekeningen werden gemaakt door een mede kampbewoonster, van wie ze de tekening toentertijd kocht: “Elke tekening kostte een corvee broodje, en die corvee broodjes waren van die ongerezen plakken, daar moest je voor werken”. De keuze was simpel, legt ze uit: ze verkoos de tekeningen boven een broodje, want het hongergevoel was al constant.

Het einde van de Japanse bezetting

Miep herinnert zich dat hoe langer ze in het kamp waren, hoe strenger het werd: “die bom is onze redding geweest”. Het moment dat de atoombom viel en de naderende vrijheid bekend werd, herinnert ze zich nog goed:

Wij werden geroepen. Om de barakken heen was een voetbalveld. Als er wat belangrijks was moesten we daar naartoe. Toen werd er geroepen. Er waren al geruchten dat we vrij waren. Ik herinner me nog het moment met mijn zusje en mijn moeder aan de andere kant. Toen hoorden we dat we vrij waren. Vrij!

Miep als luchtverpleegkundige

Deze veranderingen uiten zich ook lichamelijk. De vrouwen in het kamp waren jaren niet ongesteld geweest: “Toen we beter eten kregen, toen werd je voor het eerst weer ongesteld. Dan vroegen we elkaar onderling: ‘Hé, ben jij al ongesteld?’” Het was ook voor het eerst dat de vrouwen uit het kamp weer Europese mannen zagen. Na de bevrijding probeerde het gezin zich te herenigen. De vader van Miep herkende de namen van zijn vrouw en dochters op een lijst van het Rode Kruis. Hij vloog van Australië naar Java om ze op te halen, waarna ze samen naar Australië vlogen. Haar broertje konden ze lang niet vinden, gezien ze niet wisten in welk kamp hij had gezeten. Toen ze hem uiteindelijk op hadden gespoord, was hij inmiddels tweeëntwintig jaar en werd hij opgeroepen voor militaire dienst. Miep ging met de rest van haar familie naar Australië, waar ze luchtverpleegsters nodig hadden om Nederlandse krijgsgevangenen van de eilanden af te halen. Ze vloog naar Nieuw-Guinea, Celebes en Borneo. Op één van die vluchten heeft

ze haar man ontmoet. Na de oorlog heeft Miep nog een aantal jaren in de voormalige kolonie gewoond met haar man. Daar hebben ze een tweeling gekregen voordat ze naar Nederland repatrieerden in 1950. Terug in Nederland werd het gezin verder uitgebreid met de komst van nog twee kinderen.

Nu, meer dan zeventig jaar na repatriatie, kijkt Miep terug op haar ervaringen en herinneringen van Nederlands-Indië en de manier waarop deze haar verdere leven in Nederland beïnvloedde: “Weet je schat, ik ben een rijk mens qua opvoeding, qua belevenis, dat ik daar geboren mocht worden.”

Wat mijn Indonesische deel van mijn geschiedenis voor mij betekende

Een zelfgeschreven stuk door
Petra Tokaya over haar jeugd in
Indonesië en Nederland.

Het gezin Tokaya bij *Pabrik Gula*, Watutulis

In januari 1953, toen in Nederland de watersnoodramp plaatsvond, werd ik in het Darmo ziekenhuis te Surabaya geboren, als dochter van een Nederlandse moeder en een Indonesische vader. De ouders van mijn vader hadden Chinese (mijn oma's kant) en Sumatraanse wortels (mijn opa's kant). Mijn moeder is in Den Haag geboren, uit opa die op eigen kracht geschiedenis ging studeren en promoveerde op de vaderlandse geschiedenis, en uit oma die een lieve onderwijzeres was. Zij waren beiden Hollands. Ik realiseer me dat mijn weergave van mijn geschiedenis regelmatig zal afwijken van de concrete en juiste toedracht: geschiedenis, cijfers, omstandigheden en politieke context hebben nooit zo mijn interesse gehad, maar vage herinneringen en beelden zijn wel bijgebleven.

Ik heb in de eerste maanden van mijn leven in het Darmo ziekenhuis in Surabaya gelegen in verband met een tropenziekte waarvoor quarantaine nodig was. Ook dit weet ik nog steeds niet helemaal precies. Wel weet ik dat, toen ik naar huis mocht dat de man die mij optilde, die ik oom noemde, mijn vader bleek te zijn. Er zullen tijdens de maanden van de ziekenhuisperiode vele verschillende opvoeders en onderzoekers bij mij zijn geweest. Terug in het gezin herinner ik me, ook op grond van de fotootjes uit die tijd, de koele vloer van de veranda van ons huis op de onderneming van de suikerplantage in Watutulis. De proporties waarin ik het huis zag verschilden van de reële situatie toen we in 2019 als familie deze onderneming bezochten. Zo herinner ik me de lange galerij waar de keuken, het washok en de ruimtes voor de bedienden aan grensden als enorm. Voor een kruipende peuter moet dat ook lang en geheimzinnig zijn geweest. Ik herinner me de wasmand die ik heel spannend vond, omdat ik zakdoeken uit elkaar trok die zo leuk kraakten.

Petra en haar broer George in Tretes

We zijn één keer met verlof naar Nederland geweest, zo rond mijn vierde levensjaar vermoed ik, onder andere met het vliegtuig. De definitieve reis naar Nederland na de *bersiap* was per stoomboot in december 1958, samen met vele andere moeders met kinderen. Later, in 1998, zijn we met mijn ouders, een zus van mijn moeder, mijn broer en zijn gezin en ik met mijn gezin, elf mensen in totaal, naar Indonesië gegaan, met het doel een reis langs de bekende plaatsen uit onze geschiedenis te maken. Jakarta,

Petra en haar broer George in Tretes

Meester Cornelis, Bandung, de graven van opa en oma, de onderneming en onze vakantieplaats in de bergen. Maar, mijn vader werd tijdens deze reis ernstig ziek en moest opgenomen worden in *Rumah Sakit Pluit* in Jakarta, en zodra hij sterk genoeg was, werd hij teruggevlogen naar Nederland. We hebben deze reis niet afgemaakt. Zoals het bezoek aan de onderneming op Watutulis en het zomerverblijf in de bergen bij Tretes. Deze tocht hebben we enkele jaren later vervolgd, zonder mijn ouders. Mijn vader is in 2000 overleden, tachtig jaar oud, maar eigenlijk met de tropenjaren en dwangarbeid in Birma mag er wel tien jaar bij worden geteld.

In Nederland kwamen mijn moeder, mijn broer en ik in een pension in Noordwijk aan Zee, Pension Liesbet. Adriaan van Dis beschreef in zijn *Indische Duinen* eenzelfde soort situatie. Ik schijn mij erg naar te hebben gevoeld en veel te hebben gehuild, terwijl mijn broer, blijkbaar met een iets zonniger karakter en ook wat ouder, zich goed vermaakte in en om het pension. Mijn moeder herinner ik me in die periode als ongelukkig en depressief. We bivakkeerden op een kamer, waarvan de gordijnen veel dicht waren. Onder in de grote hangkast stond een doos met *kwatji*, die heerlijke aparte geur van de wat zoutige meloenpitjes die je met je tanden open knipte. Ik vermoed dat oom Theo, een van de broers van mijn vader die al

in Den Haag woonde, ons bezocht en ons dingen bracht. Dit gedrag paste goed bij oom Theo die mijn leven lang een betrouwbare en lieve oom was. Ik ben uit huis geplaatst omdat de andere pensiongasten mijn gehuil niet meer verdroegen. Ik moet naar een gezin zijn verhuisd, bemiddeld door de Kerk, waar de man mij accepteerde, maar de vrouw mij sloeg. Mijn vader moest in Indonesië zijn werk overdragen en zaken afronden. Toen hij zich na een aantal maanden weer bij zijn gezin voegde, bleek hij verontwaardigd dat ik in een ander gezin geplaatst was en haalde mij direct op.

Mijn Indonesische achtergrond kwam het meest naar voren in de maaltijden en snoepereien, tijdens de bezoeken aan de familie van mijn vader in Den Haag, Deventer en Monster. Mijn vader kokkerelde in de weekenden graag, bakte kroepoek, die roze van de *udang*, *emping*, *tahoe*, *tempé*, uitjes. De keuken kreeg natuurlijk een beste oplawaai van al die oliedampen en geuren. Ook *roti kukus* en *wadjik* maakte hij, en *tjendol* met rozen-siroop. Mijn moeder heeft erg haar best gedaan om de Indonesische keuken te leren kennen en heeft mijn vader vaak een fijn thuisgevoel kunnen geven, want haar gerechten lukten geweldig. Mijn vader, die de keuze had gemaakt om met zijn deels witte gezin uit Indonesië te vertrekken, moest in Nederland werk vinden, want met zijn tropenopleiding die hij in Wageningen had gevolgd, kon je toen niet zo veel in dit land. Omscholen naar de bloembollenteelt en docent worden op een tuinbouwschool.

We hebben heel wat plekken bezocht: van Noordwijk aan Zee naar een flat van

Verlof met de MS Oranje in oktober 1955

een tante in Monster, logeren bij opa en oma in Den Haag, naar een zomerhuisje in Holten, Twenhaarsveld. Daarna het eerste echte huis in Andijk, weliswaar een rijtjeshuis waar mijn moeder niet echt blij mee was, maar toch. Van daaruit naar Barendrecht waar mijn vader aan de tuinbouwschool kon lesgeven. Barendrecht ligt tien kilometer van Rotterdam, daar leerden wij in onze pubertijd het grote stadsleven wat kennen. In Andijk, op de School met de Bijbel vielen we op met onze toch wat getinte huidskleur en donkere haren tussen de bleke boerenkinderen. Ook onze achternaam riep regelmatig gegiechel op. Ik schaamde me, voelde me enorm onzeker en was ook bang. Mijn ontwikkeling als puber en jong adolescent werd het meest beïnvloed door de witte Europese samenleving. Ik wilde graag bij die groep horen. Ik verdroeg slecht de uitzonderingspositie die ik heb gevoeld in mijn basisschooltijd. Het liefst dan maar onzichtbaar, vooral niet opvallen. Ik heb heel lang mijn achternaam als lastig ervaren. Pas na mijn vijftigste leerde ik, de inmiddels voor mij mooie, naam waarderen. Ik heb deze naam ook nooit ingeleverd met een huwelijk en ben trots op deze naam. De Maleise woorden die in mijn jeugd als vanzelfsprekend werden gebruikt voor voorwerpen, planten en bloemen, vooral door mijn vader, verdampten in de latere jaren. Mijn ooms brachten de Indonesische tongval en zangerige intonatie weer wat terug, en natuurlijk ook door ons regelmatig bezoek aan de *pasar malam*.

Adoe, kassian, pedis, kurang garam, selamat makan, selamat tidur, telor...

Elk jaar, wanneer de bevrijding van Nederland werd gevierd op 5 mei, zag ik mijn vader wat stil en verdrietig. Zijn bevrijding in augustus kreeg destijds in Nederland nauwelijks aandacht. Voor alle betrokkenen, slachtoffers, gekwelden en overlevenden is die bevrijding een diepgevoelde gebeurtenis. Pas na 1988 vond langzamerhand de erkenning plaats die al deze mensen verdienen en nog raak ik geëmotioneerd als ik de toespraken hoor tijdens deze herdenking. Naarmate ik ouder word krijgen herinneringen meer betekenis. De boeken die over 'mijn' tijd in Indonesië verschijnen, de films die gemaakt

zijn, de televisieprogramma's die rond augustus worden getoond maken meer indruk en roepen beelden en gevoelens op. Ik ben nieuwsgieriger geworden naar de belevingen van anderen en merk dat er toch een soort verbondenheid ontstaat. Dat ik herkenning ervaar in de ervaringen van mensen met een vergelijkbare achtergrond. Ook leeftijdsgenoten van mijn vader, van wie velen natuurlijk al niet meer leven. Ik heb uren interview met mijn vader op bandjes opgenomen, achteraf bleek dit enkele maanden voor zijn overlijden. Hij vertelde, op mijn verzoek, over zijn jeugd in Indonesië, als jongen, militair, krijgsgevangene, student in Wageningen, verliefde man op mijn moeder, employé van de suikerplantage, vriend, bridger, vader van ons tweeën en liefhebbende echtgenoot van mijn moeder. Hij heeft door zijn verhaal de zon en de warmte uit zijn land in onze Nederlandse kamer gebracht. Hij sprak vergenoegd en liefdevol over zijn jeugd en zijn land.

Naar mijn ervaring heeft hij in Nederland altijd een diep gevoel van gemis ervaren naar zijn eigen achtergrond: de bezoeken aan de familie en de *pasar* brachten wel ietsje soelaas, maar de *tjendol* van zijn moeder was gewoon beter. Ik merk dat ik mijn Indonesische achtergrond koester, liefheb en bescherm. Als klein kind de verwarring van het moeten invoegen in een totaal andere wereld, onbeschermd je weg zien te vinden. Uiteindelijk nu, tegen de zeventig jaar, heb ik balans gevonden en ervaar ik liefde en trots voor wie ik ben en wat mij heeft gevormd. Het was de moeite waard.

Tot zover.

Geschied- vervalsing?

Een passage uit het boek *'Koloniaal Syndroom'* geschreven door Teja van Geenen, waarin ze een kritische blik werpt op ons gedeelde koloniale verleden. Door de ogen van alter ego Sarah, gaat Teja op zoek naar haar eigen koloniale familiegeschiedenis en biedt ze een breder perspectief op het 'koloniaal syndroom' in de hedendaagse samenleving.

In de lente van 2019 hield Sarah een **interview** over haar Indische *roots*. Net na haar operatie zoals beschreven in Hoofdstuk 13: 'Mensonterend gedrag'. Het wetenschappelijk onderzoek van Julia Doornbos, waarvan dit interview deel uitmaakte, werd een **prettige inspiratiebron**. Sarah besloot opnieuw naar haar eigen familiegeschiedenis te kijken.

Teja van Geenen met een proefdruk van haar boek 'Koloniaal Syndroom'. Teja, geboren in 1966 in Den Haag, is kind van een Indisch-Javaanse moeder en een Nederlands-Limburgse vader. De getoonde dolk is van haar Duitse overgrootvader geweest, die een *njai* als bijvrouw, huishoudster of minnares tot zich nam en bij haar een zoon verwekte.

“Ik ga ervan uit dat de dingen die ik zeg, dat die waar zijn. Die zijn mij in ieder geval zo verteld. Ik zal het zo goed mogelijk naar waarheid vertellen. Als er discrepanties in zitten met andere familieleden, dan zijn dat toch de overleveringen die op een andere manier zijn geïnterpreteerd. Gezien deze situatie waarbij niks is opgeschreven... Het is gewoon vaag.” Sarah zocht haar hersenen af, ze was net geopereerd. Het was ook in haar hoofd vaag. Kwam dit interview voor haar te vroeg? Ze wilde deze kans niet missen. **De Indische familiegeschiedenis was in haar genen vastgelegd.** Zocht decennialang een goede uitweg naar de oppervlakte. Het zat als een vulkaan op een enorme uitbarsting te wachten. Het gerommel dat diep onder de aardkorst zat. Op kilometers afstand. Door de tijd, de eeuwen heen nu naar boven wilde borrelen. Met enorme krachten, gebundelde energie. Door de dikke korst omhoog wilde spuiten. De verdrongen naakte, wrede waarheid die naar boven wil komen. Eindelijk het daglicht wilde zien. Werd Nederlands-Indië voor zo'n lange tijd in de schaduw weggezet? **Onterecht door geschiedschrijvers op deze wijze vormgegeven.** Door de eeuwen heen uiterst gangbaar en vanzelfsprekend. De mensheid past graag dingen aan. Zodat zij waar nodig haar fouten kan verbergen. De schuld pragmatisch op een ander kan afschuiven.

Snel, efficiënt en doeltreffend. Mensen accepteren of tolereren dit gedrag niet langer. **Dekolonisatie**, een belangrijk aspect in onze huidige samenleving. Dekolonisatie, op een integere leest gestoeld. Met eerbied voor de waarheid. **Waarheidsvinding naar onze gezamenlijke geschiedenis**. Waar Oost en West elkaar ontmoeten, synergie plaatsvindt. De vraag welke wij elkaar onderhand mogen stellen, is als volgt. Zijn we gedekoloniseerd op het moment dat Nederland eind 1949 haar koloniën in voormalig Nederlands-Indië moest afstaan? Driewerf NEE, dat is tot op heden niet gebeurd! Nog steeds is de pijn van dit verlies voelbaar.

We hebben op 27 december 2019 geen ‘zeventig jaar voormalig Nederlands-Indië vrij’ gevierd. Indië verloren, rampspoed geboren? Voor veel Indische Nederlanders is het gebied **met pijn in het hart afgestaan** aan Indonesië. Wat had daarbij anders gekund, anders gemoeten? Op welke wijze konden we in die tijd recht doen aan onze Indische of, meer specifiek, onze Sumatraanse, Javaanse, Papoease of Molukse gemeenschap met haar ‘gemengd bloed’? Is het nu nog mogelijk om recht te doen aan? In het licht van zo’n 450 jaar koloniaal verleden. Waar kan de **Indische gemeenschap** zich nu thuis voelen? In het Nederland van net na de Tweede Wereldoorlog. Het natte laaggelegen land een flink aantal meters onder de zeewaterspiegel? Dat kleine land dat

zich nog steeds groot waant in al haar daden. Ook van **de Gouden Eeuw en de heldendaden van weleer**. De rooftochten, martelingen, verkrachtingen, uitbuitingen, moordlustige verhandelingen en folteringen. Of dienen we deze pijnlijk waargebeurde, nauwgezette koopmansdaden buiten beschouwing te laten? Het prettig beeld dat Nederlanders graag van zichzelf hebben, in gruzelementen doet vallen. Dat kan toch niet de bedoeling zijn? Zeker niet, na het lezen van dit boek is enig herijken van belang. Dat is zo af en toe heel belangrijk. **Zaken van een afstand bekijken, vanuit een ander perspectief**. Dat doet veelal wonderen. Sarah heeft het idee opgevat dat ook in dit geval zoiets mogelijk is. Heel goed mogelijk kan zijn. Zij heeft als geen ander namelijk het volste vertrouwen in haar witte medemens. Vervolgens werden de ideeën breder en Sarah’s visie verruimd. Waarbij zij gretig en dankbaar gebruik maakte van haar kunstzinnige kwaliteiten. Daarbij tegen een aantal hoofdbrekers aanliep in Hoofdstuk 14: ‘Koloniale Kunst’. Sarah hield het corona kunstproject ‘*Verbonden, in de stilte van afwezigheid*’ van periode 1 juni 2020 tot en met 15 augustus 2020. Via haar Facebookpagina Stichting Indisch Vallaat was diverse kunst te zien. Ze sloot haar kunstproject met een eerbiedwaardige en officiële herdenking af tijdens de capitulatie van Japan. In

2021 was deze gebeurtenis precies 75 jaar geleden. Ze ontdekte de stimulerende en motiverende Schrijfvierdaagse en de vervolgtraining van Indisch-Molukse schrijver Coby Nuruwé-Tuhuteru. Inderdaad, hier omschreven als Indisch-Moluks. Er is geen specifieke groep Indo's en een aparte groep Molukkers. We zijn allemaal nazaten van bevolkingsgroepen en stammen uit deze Zuidoost-Aziatische Archipel. Elke Indo is een bonte mix aan smeltkroes. Deze Zuidoost-Aziatische Archipel aan eilanden en stammen rijk is. Dat maakt onze familie- en voorgeschiedenis zo rijk. Kunnen we als 'indentiteit' niet tot een homogene groep gerekend worden. We zijn als nazaten allen van 'gemengd bloed' door de diverse eeuwen heen. De kans dat innerlijke verbinding en respect juist vanuit dit punt kan optreden. Wie heeft deze grove scheidslijn en **interpretatiefouten** doen inslijten? Wanneer is dat gebeurd, op welke wijze? **Gaandeweg de diverse verhalen zal Sarah hier meer inzicht in geven.** Noemt zij zich met enig recht Indisch-Javaanse schrijver? Had Sarah's moeder dit vanaf heugenis haar steeds verteld. Zij waren Javanen! Was Sarah's Indische oma inderdaad bij de mijnen op Kalimantan geboren? Of waren er simpelweg op meerdere eilanden zulke mijnen te vinden? Daarmee zulke plaatsnamen. Sarah heeft dat verder niet meer kunnen onderzoeken.

De vermeende geboorteplaats inmiddels **aan het geheugen onttrokken**. Dit gedane onderzoek heeft bijna 25 jaar geleden plaatsgevonden. Naar aanleiding van het overlijden van haar Indische oma. Met enkel een plaatsnaam vermelding, geen specifiek eiland genoemd. Waar was dat dan? Deze geboorteplaats? Het bleek ook geen echte stadsnaam of plaatsnaam. Kalimantan van oorsprong voornamelijk oerwoud met nog vrij onbekende inheemse bevolkingsgroepen zoals de Dajaks. Zij noemden zichzelf anders, dit was hun geuzennaam. Was dit door de koloniale overheersing omgezet gebied met werkende bevolkingsgroepen van andere eilanden? Mogelijk stamde zij af van een groep Javanen die naar dit eiland overgebracht waren om te werken in de mijnen. Was Sarah's Indische oma reeds een mix van de daar levende 'Negrito's'? Deze oorspronkelijke bewoners van de Archipel die daar bijna 90.000 jaar geleden leefden. Voordat een 'blanke' ook voet aan wal had gezet. Wie zal het zeggen? Weet Sarah zich te herinneren dat ze als jongere plotseling ontdekte dat ze een bepaalde vorm van kroeshaar had. Haar vriendinnen hadden dit opgemerkt. Zij gingen graag met Sarah's haren aan de slag. Veertig of meer vlechtjes zetten. Zo kwamen de tieners tot deze ontdekking. "Kroeshaar? Mijn niet-westerse roots komen uit Azië. Was daar van nature ook kroeshaar te vinden?"

Niet alleen in Afrika? Waarom ook niet? Dat is goed mogelijk.”

Een nieuwe onderzoeksvraag was daarmee geboren. Sarah kon soms raar piekerig, dan weer prachtig golvend haar hebben met pijpenkrullen. Kan dit evengoed door haar Indische opa zijn meegegeven in haar DNA? Daar is weinig van terug te vinden in de familiegeschiedenis. Kalimantan werd ook door de Britten en Chinezen als handelspost gebruikt. Welke invloed heeft dit gehad op Sarah's familiegeschiedenis? In ieder geval bleek dat de plek de Maleis-Javaanse benaming voor een bepaalde mijn was. Mogelijk een mijn voor het afgraven van ijzererts. Dacht Sarah direct aan het Hollandse IJmuiden waar we decennialang ijzererts omzetten naar allerlei bruikbare producten. Kwamen de grondstoffen daarvoor simpel en doeltreffend uit de Indische koloniën? Langzaamaan ontstond bij de schrijver **het idee van alter ego Sarah.** Het beoogde boek zou op 12 juli 2021 uitkomen. Laat zij deze dag precies 55 jaar worden: Sarah, versie 1.1 werd geboren. Dat maakte het **autobiografisch boek** wellicht interessanter. Of werd het eerder autofictie? Zocht ze ondertussen naar het juiste genre. Het duurde even voordat Sarah het een en ander verwerkt had. Van wat er in kortstondige tijd gebeurd was. Zo werd een hernieuwde doch uiterste belangrijke

afslag in het **schrijfproces** van Sarah gemaakt. Op deze wijze kon Sarah het namelijk duiden. Haar eerdere hoofdstukken uit het verleden kregen een geheel andere insteek. Bepaalde delen werden er gaandeweg uitgehaald voor een apart en volgend boek. De term **'Koloniaal Syndroom'** kreeg meer en meer gestalte om voor eens en voor altijd ontsluitend te worden. Voor Sarah bleek de tijd rijp. Ze was er klaar mee! **Het collectief geheugen van de mensheid heeft soms een opfrisser nodig.** Synchroniciteit helpt daarbij. Het beeld van een moordlustig, strijdlustig en overheersend Nederland mag veelal niet beschreven worden. Op welke wijze over de ruggen van vele mensen, uit niet-westerse landen de hedendaagse rijkdom van alledag verkregen is. **Wij, koloniale nazaten, moeten niet zeuren.** De geschiedenis is zoals het door de gevestigde orde geschreven is. Niet zoals het in families, door verhalenvertellers, de overleveringen gehaald hebben. Het op deze manier van generatie op generatie is doorverteld. Geregistreerd in ons collectief geheugen. Vergis je niet. Het is ook in het **Westers collectief geheugen** terug te vinden. Men voelt zich er alleen niet zo *senang* bij. Wil het er daarom vaak niet over hebben. Dat voelt zo ongemakkelijk. Naarmate de tijd vordert zijn steeds meer mensen **op zoek naar waarheidsvinding en heling** van

familiepatronen en familiegeschiedenis. Deze periode van het afgescheiden raken van elkaar door een onzichtbaar virus, doet een ommekeer teweegbrengen. We zitten er middenin. Mensen om ons heen willen niet meer wachten, dit is het moment. Het moment om je mond open te doen. Het moment om te praten en je verhaal te doen. Verhalen die soms al eeuwen wachten om geschreven te worden, sommigen wat korter. Wat ze met elkaar gemeen hebben, is dat duidelijk moet worden dat het koloniaal systeem dat vijfhonderd jaar geleden in gang is gezet, **als een olievlek** zich heeft uitgebreid. Als dat virus bij ieder weldenkend mens naar binnen is geslopen. De mensheid tot wrede daden heeft aangezet. Lijkt het erop dat dit levensverhaal een doordravend verhaal is? Dat is het voor Sarah niet. Het is de pijn, de diepe ingehouden en helse pijn. Met enige frustratie en mogelijk ingehouden woede. Frustratie vanwege het altijd moeten inhouden van hetgeen er werkelijk op de wereld gaande is. Ingehouden woede omdat er nimmer naar geluisterd is. Het is het euforisch gevoel van overwinning nu deze verhalen gelezen kunnen worden. Van eindelijk **gehoord worden en erkenning** voor de onfortuinlijke situatie. De onfortuinlijke levenskansen, verhalen die mogelijk naar waarheid en eerlijk en oprecht waren. **Terug naar de basis en de bron.** Het is namelijk

zalvend en helend wanneer een boek zoveel herkenning en daarmee erkenning kan geven. Geeft het een volgende groep mensen de kans hun verhaal ermee te maken. Dit is een van die verhalen. Verhalen welke verteld mogen worden, in het belang van volgende generaties. Tot op de dag van vandaag is daar nog steeds **geen goed dialoog**, daadwerkelijke dialoog over tot stand gekomen. De verantwoordelijkheid die de schrijver van dit boek nu draagt met haar Indisch-Javaanse achtergrond. Haar eveneens volwassen Indische kinderen. Op hun beurt een nieuwe generatie Indische kinderen op de wereld zetten. Heeft zij zichzelf de schone taak opgedragen, de wens naar puurheid hier neer te zetten. Haar persoonlijke waarheidsvinding. Te delen met eenieder die er meer over wil weten. Zodat nog vele generaties Indische, Molukse, Papoease en witte Nederlanders uit voormalig Nederlands-Indië alsnog gehoord worden. Bij het **interview met Julia Doornbos** medio maart 2019 was Sarah nog niet geheel vrij van de hoeveelheid narcose in haar lichaam. Het had duidelijk nog invloed op haar denken. Het gesprek verliep daardoor voor de toehoorder mogelijk chaotisch en onsamenhangend. Veel zinnen werden direct aan elkaar geschreven, terwijl door Sarah doorlopend flarden tekst onuitgesproken waren gebleven. Dat kon Julia natuurlijk niet weten.

Enkele weken na afloop, bij inzage van haar tekst, kreeg Sarah het **idee**.

Om haar **onuitgesproken woorden**, met bijbehorende beelden en gedachten daar tussendoor te schrijven. Deze verweven tekstdelen aan te bieden voor het onderzoek zodat de inhoud beter bij **Sarah's waarheid** zou passen.

Dat is haar uiteindelijk op andere wijze gelukt.

Het boek 'Koloniaal Syndroom' is daaruit ontsproten. “Ik denk dat we al veel bespraken over het verleden. Ik zou het nu wat meer naar het heden willen trekken. Over uzelf en over uw kinderen. Allereerst, als ik het woord ‘Indisch’ zeg, waar denkt u dan aan?”

Sarah ziet de opdoemende beelden en visioenen helder voor zich.

“Dat kan veel zijn. Ik kan het landschap zien, Ik denk aan de eilanden. De sfeer, de mensen, alles. Ik voel, ik ruik, ik proef. Dan ben ik verbonden met dat land. Denk ik aan vervlogen tijden, aan het land. Ook aan Indonesië hoor, dat gaat nog steeds door. Niet alleen hoe het was ten tijde van de Nederlandse overheersing. Nu ook, ik weet dat daar nog familie moet zijn.”

Zo ontstond de volgende situatieschets. Een willekeurige greep uit de diverse gedachten, ervaringen en gedachtespinsels van deze Indisch-Javaanse schrijver. Om haar belangrijke Javaanse

literatuur en cultuur in de loop der eeuwen aangenaam in stand te houden. Julia stelt nog een laatste vraag.

“Als u denkt aan uw leven en die wordt opgeschreven in een boek. Er wordt een levensverhaal geschreven. Wat voor rol speelt dan uw Indische achtergrond in dat boek?”

Sarah antwoordt resoluut.

“Dat speelt de voorgrond. **Diep en doordringend. Het is mijn Indische voorgrond.** Met alles wat ik denk en doe is dat Indo-zijn er toch wel. Ook al zit dat voor mijn gevoel op een afstand, het zal altijd meespelen. Ik zal het je laten zien. Ik kwam erachter dat ik via Nederlands-Indië denk.”

Sarah pakt haar in bezit zijnde, oude lagere school landkaart van Indië.

“Kijk. Dit ben ik!”

Een nieuw boek werd geboren.

Mary en Mildred met hun broers Gerrit en Rudie, moeder Albertine Wener en oma in Soerabaja (1950)

Het levensverhaal van Mary en Mildred Klopman Baerselman over hun Deventerse roots, jeugd in Nederlands-Indië en repatriatie naar Nederland.

De Klopmannetjes

De zussen Mary en Mildred zijn de enigen die de familienaam Klopman Baerselman nog dragen in Nederland: beiden voelen ze een diepe connectie met deze familienaam. Waar ze in hun jeugd in Nederlands-Indië niet altijd met elkaar overweg konden, hebben de zussen elkaar hervonden in de familie verhalen en het wederzijdse begrip voor wie ze zijn en waar ze vandaan komen. Beiden zijn ze trots om onderdeel te zijn van de familie Klopman Baerselman en specifiek, trots op hun grootvader die op avontuur ging naar Nederlands-Indië. Zoals Mary formuleerde: “Feitelijk trots op je roots.” Zo trots dat Mildred op het punt heeft gestaan om een kind te krijgen, simpelweg om de familienaam voort te zetten. Voor Mildred voelt de familie Klopman Baerselman als thuis: “Ik heb

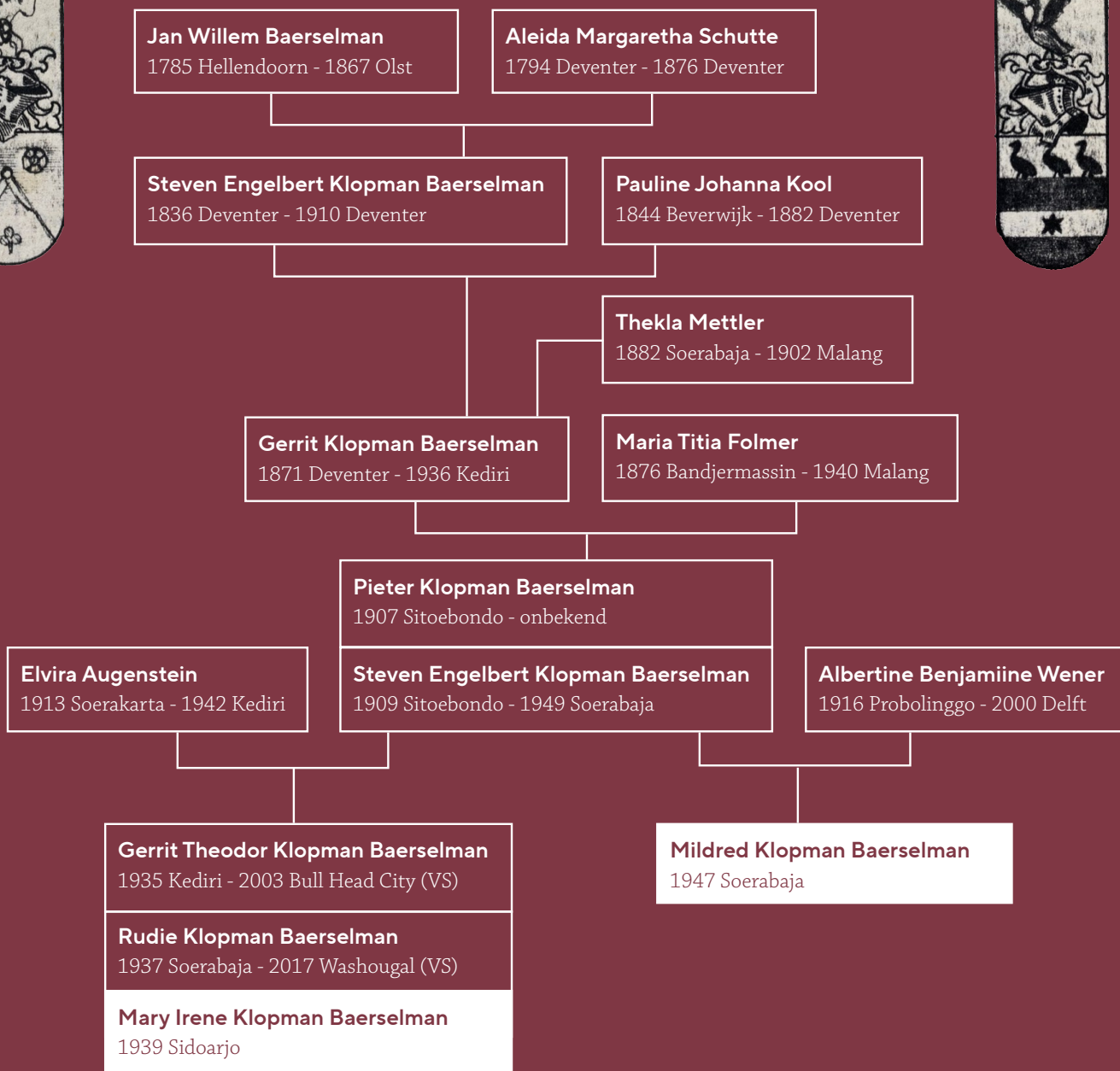
me altijd zoekende gevoeld. Ik kon geen antwoorden vinden bij de familie van mijn moeder.” Door de verhalen van een familielid in Nederland voelde ze zich steeds meer thuis en deel van een familie. Ook Mary voelt een innerlijke noodzaak dat de familiegeschiedenissen van Klopman Baerselman niet verzanden, eveneens dat het familiealbum bewaard zal blijven. Beiden herkennen ze zich in patronen van “soedah, laat maar”, vooral nu ze ouder worden. Door hun familie verhalen te delen hopen ze dat de verhalen levend blijven bij het nageslacht. Zoals Mildred omschrijft: “Het kiezelsteentje welke je in de vijver gooit, maakt steeds grotere kringen en gaat verder dan een plons.”

Er zijn twee families geweest: de familie Baerselman uit Zwolle en de familie Klopman uit Deventer, beiden lid van de Deventerse Koekbakersgilde. Deze gilde bestond al rond 1417 en volgde een vastgelegd receptuur voor kruid- en sukade koeken. Door deze ambacht werd de stad

Deventer bekend om haar koeken, die destijds werden verhandeld in binnen- en buitenland. In 1812 trouwde Jan Willem Baerselman (1785-1867) met Aleida Margaretha Schutte (1794-1876). Aleida Margaretha was de laatste afstammeling van de Klopman koekjesfabriek. Aangezien hun koekjes bekend waren onder de naam Klopman, vroeg Jan Willem Baerselman toestemming om de naam Klopman voor zijn achternaam te plaatsen. Bij Koninklijk besluit werd in september 1820 officieel toestemming verleend om de achternaam Klopman Baerselman te

Het kiezelsteentje welke je in de vijver gooit, maakt steeds grotere kringen en gaat verder dan een plons.

Stamboom

Grootvader Gerrit Klopman Baerselman
op 20 jarige leeftijd (1891)

Grootmoeder Maria Folmer met Steven

gebruiken. De oorsprong van koekbakkerij Klopman Baerselman is terug te brengen naar 1682, wanneer Anthony Klopman de eed op het koekbakken aflegt. Een van de producten van deze firma werd zo populair dat de Deventer peperkoek de bijnaam ‘Klopmannetjes’ kreeg. Na de Tweede Wereldoorlog werd de koekfabriek overgenomen door de firma Bussink.

Samen kregen Jan Willem en Aleida Margaretha Klopman Baerselman negen kinderen, waaronder Mary en Mildred's overgrootvader Steven Engelbert Klopman Baerselman (1836-1910). Deze overgrootvader trouwde op zijn beurt met Pauline Johanna Kool (1844-1882) en samen kregen zij zes kinderen, waaronder grootvader Gerrit (1871-1936). De firma Klopman Baerselman werd in 1881 hofleverancier van de Koningin en exporteerde ook in grote jute zakken naar Oost- en West-Indië. Dit was echter niet de reden dat Mary en Mildred's grootvader Gerrit rond 1900 in Nederlands-Indië terecht kwam. Mildred: “Volgens mij is hij gewoon een globetrotter geweest. Hij is planter geweest op een onderneming. En volgens mij is dat dus de reden geweest dat hij op zoek is gegaan naar waar hij zich kon settelen.” Uit archiefonderzoek is gebleken dat Gerrit Klopman Baerselman in 1900 trouwde met Thekla Mettler (1882-1902). Thekla overleed echter op twintigjarige leeftijd, (waarschijnlijk tijdens de geboorte van hun (dodgeboren) zoon. In 1905 trouwde Gerrit opnieuw met de Indische Maria Titia Folmer (1876-1940). Samen kregen zij twee zonen, Pieter (1907-?) en Steven Engelbert (1909-1949, de vader van Mary en Mildred). Tijdens de geboortes van hun zoons was Gerrit employé op verschillende onderneming en

suikerfabrieken in Djember (het huidige Jember) en Sitoebondo (het huidige Situbondo). In 1906 werd hij employé bij een IJsfabriek in Sitoebondo, waar hij zich in 1908 opwerkte als eigenaar.

Zowel Mary als Mildred wisten af van het bestaan van de koekfabriek, maar hebben nooit rechtstreeks van hun grootvader verhalen gehoord door zijn overlijden voor hun geboorte. Ook van hun vader hoorden ze geen verhalen over de familie Klopman Baerselman. Hun vader Steven Engelbert Klopman Baerselman werd geboren in Sitoebondo (1909-1949) en trouwde in 1934 met Elvira Augenstein (1912-1942). Samen kregen zij drie kinderen Gerrit Theodor (1935-2003, vernoemd naar zijn overgrootvader), Rudie (1937-2017) en Mary Irene. Mary werd geboren op 1 oktober 1939 in Sidoarjo. Mary heeft haar vader echter niet lang meegemaakt: in 1942 werd hij geïnterneerd en door de Japanners te werk gesteld in Changi (het huidige Singapore). Moeder Elvira bleef achter met drie kleine kinderen en vluchtte naar haar moeder in Kediri. Elvira werd echter getroffen door *Malaria Tropica*: de medicijnen kwamen te laat en zij overleed op 29-jarige leeftijd. Terwijl de twee zoons bij grootmoeder bleven, werd Mary op tweejarige leeftijd door de zus van haar moeder opgenomen.

Trouwfoto Steven Klopman Baerselman en Elvira Augenstein (1934)

Grootmoeder Maria Folmer, grootvader Gerrit Klopman Baerselman en moeder Elvira Augenstein (Lot)

Trouwfoto Steven Klopman Baerselman
en Albertine Wener (1946)

Na de Japanse bezetting ging Steven opzoek naar zijn kinderen, waarna een hereniging plaatsvond met de drie kinderen in 1946. Voor Mary voelde haar vader echter als een vreemde en ook had ze veel verdriet omdat ze gescheiden werd van haar tante: “Je moest natuurlijk slapen bij ouders die je niet kent. Degene die je feitelijk beschermd heeft en waarmee je feitelijk grootgebracht bent, die was ineens weg.” Ook haar broers voelden als vreemden voor haar. Na de oorlog trouwde haar vader met Albertine Benjamine Wener (1916-2000), die hij ontmoette tijdens zijn internering in Changi. Twee jaar later, op 1 maart 1947, werd Mildred geboren. Ook Mildred heeft niet lang haar vader mee kunnen maken: kort na haar geboorte werd hij ziek en na een ziekbed van anderhalf jaar overleed hij in januari 1949 aan de gevolgen van maagkanker.

Albertine bleef achter met vier kinderen, die de kost moest verdienen als onderwijzeres terwijl haar moeder voor de kinderen zorgde. Mary ontdekte jaren later dat hun vader in een brief had geschreven dat na zijn overlijden de kinderen naar een weeshuis gestuurd konden worden. Mary is haar stiefmoeder nog altijd dankbaar dat ze dit niet heeft gedaan. Naast haar werk als onderwijzeres kreeg Albertine een uitkering van de firma waar Steven gewerkt had. Van dit geld heeft ze de twee broers van zeventien en negentien jaar naar Nederland gestuurd in 1954 op hoop voor een betere toekomst. In Nederland werden de twee broers opgevangen door een broer van Mary's moeder. Destijds zijn de twee broers nog in de koekfabriek geweest in Deventer, maar beiden wilden zij hier niet werken.

Ten tijde van het ziekbed van hun vader, moest Mary veel op haar jongere zusje Mildred passen. Mary speelde vroeger liever met vriendinnetjes en nam eens haar zusje mee:

“Ik zette mijn zusje achterop de fiets en toen kwam haar voet in de spaak terecht. Ik heb het geweten natuurlijk. Ik mocht mijn verjaardag toen niet vieren.” Ook had Mary het idee dat Mildred voorgetrokken werd door haar biologische moeder Albertine: “Ik werd echt wel kort gehouden, ik mocht hier niet naar toe, ik mocht daar niet naar toe. Later begrijp je wat daarachter zat. Op dat moment vond ik het maar niks.” Ook herinnert Mary zich nog goed dat ze het niet fijn vond dat haar stiefmoeder niet dezelfde kleding en schoenen kon veroorloven als haar leeftijdsgenoten. Ze moest als tiener vermaakte kleding dragen bestemd voor volwassen vrouwen: “Je kon bepaalde dingen niet kopen, kleren, schoenen, wat je wilde hebben. Dat zag je dan om je heen. Vooral als je op de middelbare school komt, dan ga je dat merken.” Toen ze zelf begon met werken werd dit gemakkelijker, gezien ze toen zelf kon bepalen wat ze kocht en droeg. Van haar eerste salaris kocht ze een paar oorbellen. Deze oorbellen draagt haar dochter nu nog steeds. Ook Mildred erkend dat ze weinig met Mary optrok vroeger. Waar Mary vooral een “meisje meisje” was, was Mildred meer rebels en trok ze als “jongens meisje” meer op met haar broers. Tegenwoordig zouden ze hun band als hecht omschrijven, vooral ook doordat ze herkenning vinden in elkaars situaties met beiden een partner met dementie.

Het werd steeds
onveiliger voor
Europeanen in
het naoorlogse
Indonesië.

Albertine hertrouwde in 1955 met een directeur van een verzekeringsmaatschappij in Jakarta, waarna het gezin verhuisde naar Jakarta. Na het behalen van een steno diploma, ging Mary werken bij een brandverzekeringmaatschappij en later bij de Nederlandse ambassade. Het werd steeds onveiliger voor Europeanen in het naoorlogse Indonesië. Na het werk ging Mary vaak eerst naar een vriendin voordat ze naar huis liep, om zeker te weten dat ze niet achtervolgd werd door Indonesische pemoeda's. In 1958 kreeg Mary een aanbod van de ambassade om naar Nederland te gaan als hulpverpleegster. Ook de zieken en bejaarden moesten het voormalige Indië verlaten, waar hulp voor nodig was tijdens de overtocht naar Nederland: “Daar heb ik me voor opgegeven. Ik kreeg vijf gulden per dag. Zo ben ik feitelijk gratis hier naartoe gegaan.” Opvallend genoeg nam ze

haar scooter mee aan boord, maar in Nederland heeft ze hier niet meer op gereden. Mary was blij dat ze de onveilige situatie in Indonesië achter zich kon laten, maar wist niet wanneer ze haar zusje en stiefmoeder weer zou zien:

Zelf had ik gehoopt dat ik daar zou kunnen opgroeien, maar gezien de omstandigheden had je daar gewoon geen kans. Ik mocht blij zijn dat ik mijn paspoort nog had, zo niet dan kon je nergens naar toe. Dan moest je daar blijven. Dat is natuurlijk voor een Indische niet zo prettig. Je leeft daar tussen wal en schip. Je bent Indisch. Je bent geen Indonesiër. Dan word je toch met de rug aangekeken. Ik heb hier natuurlijk wel in het begin last gehad van mijn huidskleur, maar dat is van lief en leed wel weer overgegaan. Later heb ik nergens last meer van gehad. Ik werd ook overal geaccepteerd, er werd niets gezegd van: "Je bent Indisch."

Kort na Mary's vertrek volgde ook Mildred met haar moeder en stiefvader; zij kwamen eind december 1959 in Nederland aan. Ook Mildred kon destijds als twaalfjarig Europees meisje niet meer veilig over straat. Ondanks zijn goede baan in Indonesië, heeft haar stiefvader destijds de keuze gemaakt om te repatriëren om Mildred een betere toekomst te kunnen bieden. Jaren later bewonderd Mildred hem nog steeds: "In feite heeft hij zijn toekomst weggegooid voor mij. Ik was niet eens zijn eigen kind." Waar ze in haar tienerjaren niet altijd goed met hem overweg kon, is ze hem later erg gaan waarderen: "Ik had geen betere vader kunnen krijgen." Mildred herinnert zich nog goed dat ze in Nederland aankwam tussen Kerst en Oudejaarsdag, in een koud land met donkere kleuren, dode bomen en neergeslagen mensen: "Dat was een dreun. Ik heb nog steeds een hekel aan de maand december." Tijdens hun aankomst in Nederland kregen ze een label met een nummer erop: "Ik voelde me net een stuk vee." Ook de opvang in een contractpension in Groningen heeft ze als verschrikkelijk ervaren: "De opvang in het Noorden was koud en kil. Er werd op ons neergekeken. Toen heb ik mijn brutale mond geactiveerd om die kwetsbaarheid niet te laten zien." Ze beschreef dat ze op een

gegeven moment “emotioneel moe” was door alles wat had ze had meegemaakt in Indië en Nederland, waardoor ze ter bescherming een barricade opwierp. Destijds heeft ze alle foto’s van die tijd verscheurd. Zodra ze zestien werd is ze de verpleging ingegaan: “Dit was eigenlijk een vlucht voor mij.” Mary werd een jaar eerder opgevangen in een jeugdherberg en kwam daarna bij familie in Den Haag terecht:

Ik heb het wat makkelijker gehad, mijn tweede moeder heeft het moeilijker gehad. Ze zijn opgevangen in contract pensions. Dat is veel erger, die werden in kleine kamertjes gestopt. Ze mochten niet koken, daar werd echt op gelet. Je mocht zoveel koken, zoveel gas gebruiken. Dat had ik niet omdat ik bij een tante en oom zat. Later intern in het ziekenhuis.

Vooraf had Mary het idee dat Nederland erg mooi en schoon zou zijn: “Je voelt je ergens de mindere. Ik had een minderwaardigheidscomplex.” Echter was het meer achtergesteld en waren de straten bijvoorbeeld smal, wat haar erg benauwde. Ook was ze verbaasd dat er geen sociale klassen waren zoals in Indië en hier ook witte Nederlanders bijvoorbeeld spullen sjouwden. Zelf ervaarde ze discriminatie tijdens het solliciteren. Tijdens een sollicitatie zei een directrice eens: “Ik heb hele slechte ervaringen met zwarte mensen.” In het Christelijk ziekenhuis werd ze uiteindelijk aangenomen en goed opvangen. Wel had ze vele taken nog nooit gedaan, zoals zemen en dekens opkloppen, omdat ze simpelweg in Indië bedienden hiervoor hadden.

Bij hun aankomst in Nederland werden Mary en Mildred ook herenigd met hun twee broers. Echter was dit weer van korte duur: beide broers emigreerden naar de Verenigde Staten in 1960. Ook het contact tussen Mary en Mildred was destijds minder, doordat Mildred bij haar ouders

Reflecterend op hun levensloop, noemen de vier kinderen elkaar samen “de weeskinderen”.

in Groningen zat en Mary in Den Haag. Reflecterend op hun levensloop, noemen de vier kinderen elkaar samen “de weeskinderen”. Ze zijn veelal gescheiden geweest en in totaal zijn er maar vijf foto’s van hen samen gemaakt door de jaren heen.

Terugkijkend op hun familiegeschiedenissen en jeugd in Indië, voelen beide zussen een diepe connectie met Indië. Mary denkt bij haar kindertijd, ondanks de oorlog, vooral aan het gevoel van onbezorgdheid: “Een warm deken feitelijk om je heen. Dat je zo vrij buiten kan spelen, dat vrije gevoel.” Mildred beaamt dit, maar benadrukt ook de tussenpositie als Indische Nederlander:

Ik ben een rijk mens. Ik heb een vaderland en een moederland. Maar toch ben ik in allebei te gast. Als ik daar ben zeg ik, “ik wil naar huis” en als ik hier ben zeg ik, “ik wil naar huis”. Maar ik weet niet waar mijn huis is.

Voor Mildred bood de Deventerse familiegeschiedenis destijds een anker in Nederland:

Ik heb me altijd geïnteresseerd voor de familie Klopman Baerselman. Ik had geen spiegel om te weten waar mijn karaktereigenschappen vandaan kwamen. Ik had niks met de familie van mijn moeder. Mijn zus en broers konden niks vertellen over onze vader, dus toen wij in Nederland kwamen ben ik opzoek gegaan.

Er zijn vele verhalen en foto’s bewaard gebleven van de bijzondere geschiedenis van Klopman Baerselman, waarbij zelfs teruggegaan kan worden naar 1560 en de familiewapens. Een tante uit Deventer wist veel van de familiestamboom en vroeg waarom Mildred hierin geïnteresseerd was rond 1970. Hierop antwoorde ze: “Ik kan wel wat met mijn handen, maar het maakt mij ook angstig wat ik er mee kan. Ik heb voorgevoelens die uitkomen.” Daarop vertelde hun tante over familieleden uit Hellendoorn die omstreeks 1800 mensen genazen met handopleggingen, waarop de tante antwoordde: “Welkom bij de familie!”

Herinnering aan vroeger

Een zelfgeschreven stuk
over het opgroeien binnen een
Indisch gezin in Nederland.

Iedereen kent mij, ik ken niemand. Want ik mag van mijn moeder de mensen niet recht in de ogen kijken. Dat is onbeleefd. Maar dat ik een van de Blobbos ben, dat is duidelijk, want iedereen kent dat Indische gezin met tien kinderen. Het kan ook de familie Ploppos zijn, want dat is dat andere Indische gezin. “Ze zullen elkaar wel kennen en vrienden zijn.” Maar dat was niet zo. Want pappa was inspecteur van de politie en die andere familie, dat waren Molukkers. Dat waren geen vrienden. “M’neer Blobbos”, en dan kwam er een kleine buiging bij, een knikje, geen oogcontact. Want meneer Ploppos was ondergeschikt. Ik moet zeggen, bij hun was het altijd een rommeltje. Mevrouw had vaak haar gebit niet in. Maar wat een lol hadden we met elkaar. Kinderen kennen geen rangen of standen. En zij hadden een mooie grote tuin. Dikke pret. Denk ik. Want ik was het kleintje. De jongste. Onzichtbaar met grote ogen. Die grote mond kwam later pas!

Met mijn hand in die van mijn broer, de zijne weer in die van mijn zus. Zo liepen we naar de lagere school. De drie kleintjes. Meneer Bee hielp ons hoogstpersoonlijk bij het oversteken. Dat moest wel, want het was een drukke weg. Wij Blobbosjes waren goed opgevoed en luisterden gedwee en vol ontzag naar de gevestigde orde (de hoofdmeester). Geen haar op ons hoofd dat dacht hem tegen te spreken. Ook bij meneer Bee waren we bekend: “Nog een Blobbosje. Je zult wel goed kunnen leren.” Want natuurlijk konden we dat. Plichtsgetrouw deden we het huiswerk. Geen haar op ons hoofd dat eraan dacht tegen de wens van moeder of meester in te gaan. Trouwens, ik had ook ontzag voor de tik met de liniaal op je vlakke hand. Zelf geen ervaring mee. Maar wel gezien bij andere kinderen die brutaal waren of iets hadden gedaan wat niet mocht.

Het tuchten van kinderen was in die tijd de normaalste zaak van de wereld. Later heb ik begrepen dat dit niet alleen bij Indische gezinnen gebeurde. De ogen van mijn moeder waren dwingend. Ook werd wel gezegd: ze regeerde met haar ogen. De bamboestok stond prominent in de kamer. Opsluiten in de kelder of schuur was ook een dreigende verwachting voor kinderen die niet wilden luisteren. Zelf ben ik alleen beknepen. Dat had

ik ook verdiend. Terechte straf. Welk kind gaat dan ook de toiletrolhouder, beschilderd met rode verf, gebruiken als krijtstok om de hele gang en toilet mee op te leuken met tekeningen van wat ik dacht dat het dolfinen waren, maar wat in werkelijkheid niet verder kwam dan een golfslag. Dus een terechte straf. Net als die keer dat ik met mijn buurjongetje hélemaal naar het standbeeld van de Herder (vier straten verderop) was gefietst met mijn driewielertje. Tot ik de fluit van mijn moeder hoorde. Dat ze dat kón! Tussen haar twee tanden of op twee vingers, dat weet ik niet meer. Maar ik wist niet hoe snel ik weer naar huis moest fietsen. Wat het protesterende buurjongetje deed, weet ik niet meer. Hij is vast wel thuisgekomen. Maar ik wist alleen maar dit: ik ben stout geweest! Al met al, zijn dit de enige straf momenten die ik me kan heugen. Want meestal lukte het me wel om de schuld op mijn broer af te schuiven, al voelde ik me wel schuldig als hij vervolgens werd opgesloten in de schuur. Bedenk goed: er waren spinnen in die schuur en muizen en ratten en het was er donker!

Hoe anders kan je een gezin met tien kinderen opvoeden. Mijn moeder was de kapitein op het schip. En als mijn vader het er niet mee eens was, kon hij rekenen op de *silent death*: ze sprak gerust een week niet met hem. Mijn lieve vader. Ik was een echt pappa's kindje. We hielden allebei van Country en Western. *Norma Jean, Green Green Grass of Home*. Kaarsje aan en luisteren naar het vinyl. Ik vond hem ook zo stoer en knap: dat hij op patrouille was geweest in Indonesië (later begreep ik dat het Nieuw-Guinea was), dat hij "zoveel man onder zich had" en dat hij studeerde in de avonduren gesteund door mijn moeder, die hem met koffie *toebroek* wakker hield. Veel suiker. Ja ach, natuurlijk hield ik ook van mijn moeder: "ach mam, vertel je nog een verhaal?" En dan kwamen de levendige ogen en vertelde ze met veel details verhalen van *tempo doeloe*. De stille kracht. Indië. Maar mijn moeder toonde te veel emoties. En daar raakte ik van in de war. Mijn vader niet. Die was rechtlijnig en rustig. Net als ik. Want om mij heen gebeurden geen leuke dingen, veel stress door financiële zorgen, veel ziektes. Maar daar wil ik het niet over hebben. Ik dwaal af.

Terug naar de school. Daar hadden we het nooit over Indonesië. Als de Tweede Wereldoorlog werd besproken, dan ging het over de Duitsers. Dat was niet mijn geschiedenis. Mijn geschiedenis werd niet verteld. Thuis ook niet. Behalve de verhalen van mijn moeder, die gingen over *goena goena* (zwarte kunst), de opvoeding van de kinderen in Indië, de zorgen over de ‘terugkeer’ naar Nederland, de Jappenkampen, de wreedheden door Indonesiërs begaan, die werden wel met oog voor detail en nabootsing van geluiden verteld: “*sjieboek*” (het geluid van de omhoog geworpen tante, die werd opgevangen door de bamboespiezen van de *Pelopors*). Het maakte niet uit hoe jong je was. De martelingen werden, het liefst voor het slapen gaan, verteld alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. “Ach, stel je niet aan!” was het dan, als ik in de schaduw van de kleding een spook zag. Bang om mijn bed uit te gaan en naar de wc te lopen, resulteerde dikwijls in een nat bed.

Ik kan me herinneren dat we het op school over Indonesië hadden in de zin van: zo ziet het er uit en daar ligt het (topografisch). Maar ik moet eerlijk bekennen dat het wel een soort van veilig was om het over die ‘Moffen’ te hebben, want die lagen niet onder mijn bed te spoken!

Cadeau na dertig jaar

Een zelfgeschreven stuk door Addie
over een opgedoken autobiografie
van zijn zwijgzame vader.

Of ik een Indo ben? 100%.

Ik heb nog talloze voorwerpen in huis die mij aan mijn vader en Nederlands-Indië herinneren, zoals de grote hutkoffer van mijn opa Eddy die in de woonkamer staat. Mijn vaders KNIL-mes en zijn handgranaat die hij jarenlang *presse-papier* gebruikte. Ook in gedrag herken je de Indo in mij. Zo maak ik altijd te veel eten klaar, heb ook ik stapels van die witte bakjes van de Chinees in de kast. Ik ben geabonneerd op de Moesson, al jaren, en ben opgegroeid met de jongens uit de Molukse wijk in Groningen en de Indo jongens die daar omheen woonden. Ik beschik ook over de harde cynische Indo humor en gevoelens daar praat ik niet graag over.

Ook mijn kinderen hebben wat van de Indo cultuur overgenomen. Het Indische bij hen zit hem in de kleine dingen. Zoals het respect tonen voor oudere mensen. Hen altijd met U aanspreken. Ook bedanken ze altijd de ouders van vrienden voor het eten als ze bij hen te gast zijn. Gastvrij zijn is eveneens iets dat ze hebben meegekregen. Als er iemand bij ons langskomt, dan bieden de kids de gast altijd iets te eten en te drinken aan, als wij ouders er niet zijn. Zelfs de meteropnemer krijgt de vraag of hij een tosti wil. Overigens, ook mijn kinderen kennen een grote liefde voor eten.

Ik heb heel veel met de Indische cultuur. Naarmate ik ouder word, wordt het Indo gevoel ook steeds sterker. Zo neemt de boosheid op de Nederlandse samenleving die, naar mijn mening, tot op de dag van vandaag haar verantwoordelijkheid niet neemt ten aanzien van de Indische en Molukse kwesties, de laatste jaren alleen maar toe. Ik ben ook erg geïnteresseerd in onze familieachtergrond. Weet daar ook best veel van. Mede doordat we beschikken over onze familie stamboom die teruggaat naar onze Engelse stamvader met de mooie Engelse naam 'Charles Chapple the first'. Zoveel als ik weet over de familie in het algemeen, zo weinig weet ik over mijn vader. Hij was een typische Indo: KNIL militair, Jappenkamp verleden, zwijgzaam en nooit iets losgelaten over zijn verleden. Ja, af en toe een anekdote, maar meestal nietszeggende verhalen. Mijn vader is in 1993 overleden. Ik had mij er al helemaal bij neergelegd dat zijn leven, vooral dat gedeelte in Indië, voor mij altijd een gesloten boek zou blijven. Maar... de wonderen zijn de wereld nog niet uit.

Zomaar, uit het niets kreeg ik medio 2020 een bericht van een bekende wiens ouders bevriend waren met die van mij: "Ik heb een geschreven autobiografie van je vader via mijn vader in handen gekregen. Als je die wilt hebben, kom maar halen." stond erin.

Ik wist niet wat ik hoorde. Blijkt dat er meer dan 25 jaar na zijn overlijden een autobiografie van mijn vader in omloop is.

Voor mij was dit document het ontbrekende puzzelstuk. Een groot aantal vragen, voor-namelijk vragen die verband hielden met zijn Indië periode, werden in de autobiografie beantwoord. Pa vertelde werkelijk zijn hele levensverhaal. Vanaf zijn geboorte in Batavia (het huidige Jakarta) tot aan zijn leven in Groningen anno 1983. De scholen waar hij op had gezeten, de meisjes die hij had gehad, de streken die hij uithaalde, de oorlogstijd, de KNIL-periode, het knijp zitten in Jappenkampen en wat daar gebeurde met de gevangenen, de *bersiap*, de gruwelijkheden die daarbij uitgehaald zijn, zijn reis met de *Groote Beer* in 1948 en zijn leven in Nederland. Kortom, zijn hele levensverhaal werd verteld en meerdere situaties werden zelfs op detailniveau beschreven. Heel mooi dit. Absoluut.

Wat mij (en anderen) wel opviel was de gevoelloosheid in zijn verhaal. Vooral wat betreft het Indië gedeelte. Zoals mijn oudste dochter later opmerkte toen ze zijn verhaal had gelezen: "Het leek wel of het kwijtraken van een liefje op zijn veertiende hem meer deed dan wat hij in de oorlog meegemaakt heeft." Wat pa dan ook echt voelde, hoe hij dingen echt beleefde en wat situaties echt met hem deden, tja, daarover gaf het document geen uitsluitel. Maar ach, je kunt niet alles hebben.

De autobiografie heeft mij weer getriggerd om verder in mijn Indo geschiedenis te duiken. Ik heb nu nieuwe aanknopingspunten. Zo beschik ik nu over adressen in Semarang en andere steden waar hij gewoond heeft. Ik weet nu ook bij welke legereenheden en Jappenkampen hij heeft gezeten.

De zoektocht gaat door.

Mijn vaders KNIL-mes

Het gezin in Nederland

(On)doorbroken cirkels

Het levensverhaal van Meiske en een zelfgeschreven reflectie door haar kinderen Gitta en Djono over de invloed van deze familiegeschiedenis op het naoorlogse gezinsleven.

Meiske

Meiske werd in 1936 geboren in Tjimahi (het huidige Cimahi), als dochter van de Indische Marie, geboren op Java, en de Nederlandse Frits, geboren te Paramaribo, Suriname. Naast Meiske bestond het gezin uit de broers, Frits, Jopie en Luut. De familie van vaders kant had Engelse wortels, maar woonde al meerdere generaties in Suriname. Een familielid was meester-timmerman/architect en heeft drie synagogen gebouwd in Paramaribo. Nadat Frits gediend had in Suriname, werd hij naar Nederlands-Indië uitgezonden als marconist.

De ouders van moeder Marie waren Idjah, een Indonesische prinses van Soemedang (het huidige Sumedang), en een Nederlandse vader, Joseph. Naast boeren in Friesland waren zijn familieleden grootgrondbezitters in Suriname. Joseph is naar Suriname geëmigreerd en tijdens zijn militaire dienst uitgezonden naar Nederlands-Indië,

waar hij zijn toekomstige vrouw Idjah ontmoette. Idjah was echter uitgehuwelijkt als tweede vrouw aan een oudere man, waarmee ze twee zonen kreeg. Ze was ongelukkig en liep weg van huis, waarna ze zich verstopte als theeplukster op een plantage. Uiteindelijk ontmoette ze Joseph opnieuw en de twee trouwden in 1916. Samen kregen zij vier kinderen, naast de moeder van Meiske nog een meisje en twee zonen. Uiteindelijk gaat het verhaal dat Idjah is vergiftigd door haar familie als eerwraak, voor het weglopen en trouwen met een Hollander. Na het overlijden van zijn eerste vrouw hertrouwde Joseph in 1922 met de Indonesische Roesinah.

Frits, Jopie, Meiske en Luut

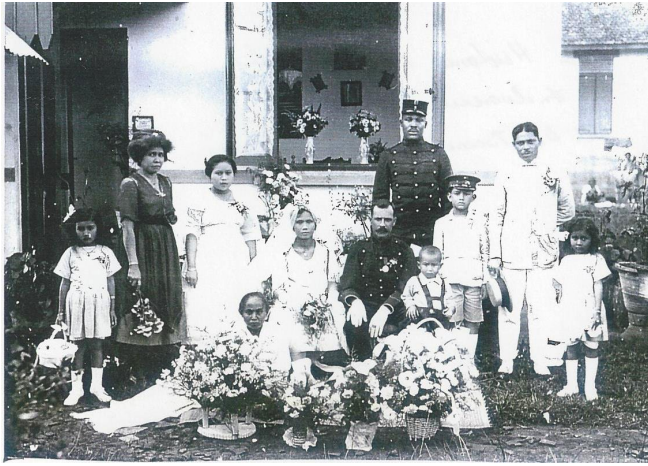
Uit de familiegeschiedenis van zowel moeders als vaders kant zijn connecties met Suriname te vinden. Meiske's ouders ontmoetten elkaar voor het eerst tijdens een KNIL-reünie van hun vaders in Nijmegen, Nederland. De twee families ontmoetten elkaar later weer tijdens groot verlof in Suriname. Toen Frits uiteindelijk werd uitgezonden naar Nederlands-Indië heeft hij Marie weer opgezocht.

Uiteindelijk zijn de twee getrouwd in Tjimahi en hebben daar een gezin gesticht. De jongste kinderen, Meiske en Luut, hebben hun vader echter niet lang gekend doordat het gezin op 19 maart 1942 van hun vader werd gescheiden. Tijdens zijn internering hebben zij hem nog één keer gezien. Via een brief die door een goede vriend het kamp uit werd gesmokkeld liet hun vader weten dat hij de kinderen erg miste en ze graag wilde zien. Hun moeder nam de twee jongste kinderen mee, gezien zij hun vader het minste kenden. Onderweg in de trein werd de etensdrager met eten gestolen. Meiske herinnert zich nog

Joseph met zijn eerste vrouw Idjah (1916)

Joseph met zijn tweede vrouw Roesinah (1922)

dat ze die dag vreselijke honger had bij het kamp en haar vader niet herkende toen zij hem terugzag. Hoewel het fijn was om haar vader te zien was ze bang om op zijn schoot te zitten op zijn verzoek. Uiteindelijk is Frits op 37-jarige leeftijd overleden aan boord van de *Tamahoko Maru*. Dit schip met 772 krijgsgevangenen aan boord was op weg naar Japan, maar werd op 25 juni 1944 nabij Nagasaki getorpedeerd door een Amerikaanse onderzeeër.

De oorlogsjaren

Meiske was zes jaar toen de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië uitbrak. Haar vader werd door Japanners weggevoerd en hun huis in Soerabaja (het huidige Surabaya) werd geconfisqueerd, waardoor de overige gezinsleden moesten vluchten en alle bezittingen achter moesten laten. Ze werden eerst opgevangen door een Arabische man in zijn huis tegenover de *Kali Sosok* gevangenis (ook wel: *Werfstraat-gevangenis*), die bezet werd door Japanners. Vanuit de zolder van hun huis konden ze over de gevangenis muur kijken. Ze hoorden vaak gevangenen gillen en zagen hen briefjes gooien naar voorbijgangers. Als Meiske vroeg aan haar moeder wat daar gebeurde, antwoordde zij vaak: "Ik kan je niet alles vertellen." In de buurt woonden vele Nederlanders, de burens hadden een bakkerij waar de familie geregeld kwam. Daar mochten ze koekjes helpen bakken met Koentje, de zoon van de bakker. Op een dag was de familie plotseling verdwenen. Op school kreeg Meiske les in de Japanse taal en thuis mocht ze geen Nederlands meer spreken om zo min mogelijk op te vallen om zo buiten de interneringskampen te blijven.

De overige oorlogsjaren is Meiske gescheiden geweest van haar gezin. Hierdoor hebben de kinderen binnen het gezin erg verschillende ervaringen gehad: waar de broers bij hun moeder bleven, moest Meiske op verschillende plekken onderduiken. De angst was groot dat haar, als enige meisje binnen het gezin, wat zou overkomen. Haar moeder besloot om haar toe te vertrouwen aan familieleden van de *Kraton* in Djokjakarta (het huidige Yogyakarta). Het leven in de *Kraton* was een grote verandering, niet alleen omdat Meiske gescheiden werd van haar gezin maar ook door de verschillen met haar vooroorlogse Europese opvoeding: “Wij mochten ons niet met het volk bemoeien, het gewone volk. Wij moesten echt met mensen van hogere stand.” Meiske werd een kindermisje toegewezen, die haar hielp met badderen en aankleden. In haar vrije tijd speelde ze met haar hond Bobbie in de binnenplaats. Meiske verbleef enkele jaren bij haar pleegmoeder Raden Mass en ging geregeld op bezoek in de *Kraton*, waar ze in een wereld met veel regels leefde, afgezonderd van haar familie en bekende omgeving. Uiteindelijk moest de adellijke familie zelf vluchten, waarna Marie besloot haar dochter weer op te nemen in het gezin in Soerabaja.

Meiske bij de Zusters Augustinessen

Gezien het vele geweld tegen Europeanen (en specifiek vrouwen en meisjes) tijdens de *bersiap*, besloot Marie haar dochter in veiligheid te brengen bij de Zusters Augustinessen. Waar ze ten tijde van de *Kraton* leerde om zich hoog Javaans te gedragen, moest ze bij de nonnen al haar bezittingen afstaan, werd haar haar kort geknipt en kreeg ze een sobere opvoeding. Meiske herinnert zich nog dat ze het verschrikkelijk vond dat ze al haar kleding en speelgoed moest afstaan. Terwijl ze in de *Kraton* bediend werd, moest ze bij de nonnen vele huishoudelijke taken vervullen en leren over het Katholieke geloof. In het klooster werd Nederlands gesproken, maar Meiske trok zich dan vaak terug. Ze was bang, vooral omdat ze eerder juist had geleerd

Meiske in een jeep van het Amerikaanse leger in Tjimahi

dat openlijk Nederlands spreken gevaarlijk was. Meiske bleef een aantal maanden in het klooster bij de nonnen, waarna ze werd opgehaald door een soldaat om per jeep weer terug te gaan naar haar gezin. Op een gegeven moment is het gebied bevrijd door Engelse Gurkha troepen, echter zorgde dit vaak alsnog voor onveilige situaties voor vrouwen en meisjes.

Repatriëring naar Nederland

In 1948 ging het gezin, bestaande uit moeder, drie zoons en de twaalfjarige Meiske, aan boord van de *ms Oranje* richting Nederland. Haar vader werd toen nog vermist, waarover hun moeder vaak zei: “Denk daar maar niet aan.” Na een lange reis via het Suezkanaal meerde de Oranje aan bij de KNSM-steiger in Amsterdam, vanuit waar de familie eerst werd opgevangen door kennissen in Amsterdam en daarna in een pensioen in Bloemendaal. Meiske kende Nederland vooral van boeken en verhalen van haar Nederlandse vriend Koentje, maar het gedrag en taalgebruik van de mensen in Nederland was anders dan ze gewend was. Er werd geen rekening met elkaar gehouden. Meiske voelde zich een buitenstaander in Nederland. Ze werd gepest. Zo werd er “*pinda lekka lekka*” naar haar geroepen. Wel vertelde ze over de zoon van de pension eigenaar, die haar leerde over Nederland. Na verhuizingen van kamer naar kamer, besloot Marie twee jaar later om met haar gezin naar Suriname te verhuizen. Frits had ooit tegen haar gezegd: “Als mij iets overkomt, neem de kinderen dan mee naar Suriname want daar heb ik nog een huis.” Het gezin leefde in armoede gezien Frits nog vermist was en daardoor geen pensioen werd uitgekeerd. In Suriname heeft Meiske haar school afgemaakt en haar toekomstige man ontmoet. De twee trouwden ‘met de handschoen’, waarna ze een tijd op Curaçao hebben gewoond en daarna terug naar Nederland verhuisden. Samen kregen zij vijf kinderen, waaronder Gitta en Djono.

Djono

Na de scheiding van onze ouders in april 1969 kwam er een verandering binnen ons gezin. Tot de scheiding in mijn vierde levensjaar was ik dol op mijn vader. Ik at altijd koekjes op z'n schoot. Tijdens het Sinterklaasfeest nam hij cadeautjes mee en strooide hij pepernoten door de kier van de deur. Op een avond zag ik hoe mijn ouders met de politie om de eettafel stonden. Ze hadden ruzie. Niet veel later verliet mijn vader ons, terug naar Suriname waar hij een tweede gezin stichtte. Moeder kreeg last van depressies en was vaak teruggetrokken op haar slaapkamer. Als kleine jongen begreep ik niet waarom ik niet bij mijn moeder mocht komen. Ik was toch haar lieveling: de jongste die altijd op schoot zat en erg aanhankelijk was. Ik had drie grote zusters en een broer, samen waren we een hecht gezin wonend in Amsterdam Oud-Zuid, tegenover het Vondelpark. Zij zorgden voor mij en lazen mij veel voor. Als jongste leek ik weinig mee te krijgen van alle problemen om ons heen, maar ik zag alles en sloeg dit onbewust op. Mijn zusters en broer werden pubers en steeds mondiger. Mijn moeder kon dit niet aan, waardoor ze de hulp in riep van haar broer.

Hierbij kwam in 1971 de tweede verandering.

Ik was zes jaar. Oom was erg streng. Hij maakte soms grapjes door bijvoorbeeld veel geld op de grond te laten vallen, dan mochten we het pakken maar dat lukte nooit. Hij was sneller... Ik herinner me dat wij op een dag stout waren geweest en in een rij moesten staan. Ik kan uit respect voor mijn broer en zusters niet vertellen wat er toen gebeurde. Ik was de jongste en werd gespaard. Dit herhaalde zich hierna regelmatig op verschillende wijze. De sfeer in huis was angstaanjagend. Achteraf werd mij duidelijk dat

Meiske getrouwd 'met de handschoen' op Curaçao

dit mijn oom in de kampen was aangeleerd. Op een gegeven moment heeft mijn moeder toch ingegrepen en is de oom uit ons huis vertrokken.

De verhalen over de oorlog kwamen mondjesmaat naar buiten, zoals de martelingen en de dood van de oom van mijn moeder. In deze periode zat ik op een artistieke school met kinderen van bekende Nederlanders. Het was een leuke school, maar ik kon mij totaal niet concentreren op de leerstof. Wel vond ik handenarbeid en de lessen in naaien, acteren, zingen, dansen en sport heerlijk. Er was een Indonesische handwerkjuf waar ik dol op was. In de vierde klas bleef ik zitten. De leraar moest en zou mij wat bijbrengen en terwijl ik stiller werd, werd hij steeds kwader en schold hij mij regelmatig in de klas uit. Men kende mijn thuissituatie niet, ik bleef stil en glimlachte alleen. Terugkijkend voelde het als een isolement. Ook het verschrikkelijk drillen bij het schoolzwemmen en de schooltandarts, waar ik bang voor was, werd thuis niet over gesproken. Ik ging vaak vol vragen huilend slapen, had nachtmerries of ging slaapwandelen.

Ik zag het
trauma in
haar ogen.

Na de basisschool koos ik voor de opleiding bouw/timmerman. Ik zie mijzelf nog als brugpieper voor de ingang van de school staan. Later kwam mijn broer ook op mijn school. Dit wilde ik niet, want hij was inmiddels redelijk bijdehand geworden. Het resulteerde in een slechte naam als 'broertje van' en sommige leraren hadden gelijk de pik op mij. Ik kon niks goed doen, ook al probeerde ik de theorie te leren en mijn interesse te tonen. Het bewerken van hout gaf mij rust en ik baalde als het lesuur afliep. Ik werd op mijn zeventiende schoolverlater en was klaar met alle negatieve volwassenen om mij heen.

Inmiddels ging het tussen mijn moeder en mij niet goed. Uit onmacht werd haar woede getriggerd en deze woedeaanvallen waren richting mij. Ik zag het trauma in haar ogen.

Ik was laat aan het puberen en was veel op straat, bij familie, vrienden en vriendinnen. Ik ging op mijn zeventiende, net als de anderen, zelfstandig wonen. Vanwege de leerplicht tot achttien jaar besloot ik naar een nieuwe school te gaan. Mijn mentor aldaar motiveerde mij en ik ging weer terug om de opleiding af te maken. Ik ontdekte dat ik veel meer kon dan ik dacht en de theorielessen waren opeens zeer eenvoudig, maar de opleiding heb ik helaas niet af mogen maken. In die periode was ik met vrienden aan een oude stijl van Karate begonnen waarbij ik veel aan mijzelf werkte. Ook ging ik in de horeca werken en opleidingen volgen, waardoor mijn persoonlijke groei toenam.

Het viel mij op dat ik bij het solliciteren vaak moest laten weten waar mijn ouders vandaan kwamen. Ik was allochtoon. Mijn opa was overleden in dienst van het Koninkrijk der Nederlanden, dus dit voelde erg vreemd. Discriminatie, arbeidsmigranten en het vluchtelingenproblemen kwamen voor mijn gevoel wel erg dichtbij.

Ik trouwde en kreeg twee kinderen, maar helaas ging de relatie niet goed. Ik ben toen in therapie gegaan op zoek naar de redenen. Het bleek onder andere dieper te liggen en ik ben aan de slag gegaan met het verleden van mijn ouders. Tijdens de therapie heb ik inzicht gekregen en los kunnen laten waardoor mijn moeder ook de ruimte kreeg om zich te openen. De relatie werd beter en we konden eindelijk als volwassenen met elkaar om gaan. We konden elkaar een knuffel geven en tegen elkaar zeggen dat we van elkaar hielden. De band met mijn ooms werd ook beter en ik begon te begrijpen wat zij hadden meegemaakt. Ik heb ze alles vergeven. Tot hun overlijden hebben we over hen gewaakt. Het verlies van hun vader en de oorlog bleef een zwaar punt. Alles kwam naar boven toen bleek dat mijn moeder en ooms een aanvraag deden voor erkenning als burgeroorlogsslachtoffer en deze werd afgewezen. In hoger beroep heeft mijn moeder toch de erkenning en toelage gekregen. Mijn ooms niet. Hun vader is nooit gevonden, ze waren altijd angstig, hielpen iedereen en werden door vele mensen opgelicht. Ze raakte alles nogmaals kwijt en hun dromen zijn nooit verwezenlijkt. De tientallen handgeschreven

brieven met oorlogsherinneringen heb ik na hun overlijden nog gevonden en gelezen. Het deed mij pijn dat ze hier nooit in zijn erkend.

Ik ben nu gezegend met drie kinderen en een lieve vrouw. Mijn kinderen doen het goed. Ze zijn open naar mij, hebben alle drie hun opleiding afgemaakt, studeren door en volgen hun hart. Ik ben zeer trots dat ik ze de positieve dingen van het leven mee heb kunnen geven in de ruimste zin. Mijn doel om mijn kinderen niet met onze oorlogsgeschiedenis op te zadelen is volgens mij gelukt. De familiegeschiedenis, de ervaringen die ik heb opgedaan en de lessen die ik heb geleerd maken mij als ik eraan terugdenk nog wel boos en verdrietig, maar ik ben nu vooral een strijder voor gerechtigheid.

Ik ben inmiddels zelfstandig ondernemer, vrijwillig brandweerman en coach op diverse vlakken. Maar vooral een trotse zoon, broer, vader en echtgenoot.

Gitta

We woonden in een 'witte' deftige buurt en vielen op als gekleurd gezin. Ook op school vielen mijn zusjes en ik op. Ik had een strenge juf van middelbare leeftijd en voelde de druk om te presteren. Het was belangrijk om te laten zien dat we wel opgevoed en beschaafd waren volgens de Indonesische *Adat*: respect voor ouderen, hulpvaardig, bescheiden en onbaatzuchtig.

Vanaf mijn zesde jaar moest ik dagelijks helpen in het huishouden en met de zorg van mijn broertjes. Mijn moeder was een perfectionist en legde de lat hoog voor zichzelf en voor mij. Dit had ze van de nonnen geleerd, zei ze. Ik deed het nooit goed genoeg. Ze hield niet van vuil en rommel. Mijn persoonlijke spullen konden plotseling weg zijn. Dan had mijn moeder het weggegooid of weggegeven. Ik herinner mijn machteloosheid en verdriet na het verdwijnen van het poppenhuis, gemaakt door mijn vader. Deze spullen herinnerden mij aan de mooie momenten in mijn jeugd. Ik heb me toen voorgenomen

om de mooie herinneringen in mijn hoofd op te slaan, zodat ik ernaar terug kon grijpen als dit nodig was.

Ik was een nieuwsgierig en open kind. Ik kon altijd bij mijn vader terecht met vragen. Na vele onderlinge ruzies, scheidden mijn ouders toen ik tien jaar was. Na de vechtscheiding remigreerde mijn vader naar Suriname met zijn nieuwe partner. Ik voelde me in de steek gelaten, was intens verdrietig en zag ook het verdriet bij mijn moeder. Mijn moeder had tijdens onze jeugd last van haar oorlogsverleden. Dit kwam vooral naar voren na haar echtscheiding. Daarvoor viel het minder op, aangezien mijn vader haar beperkingen compenseerde. Waar ze voor de scheiding vertelde over haar 'adellijke' opvoeding als meisje, haar logeerpactijen in de *Kraton*, de *Srimpi* danslessen, het leren kweken van parels, *tutti frutti* ijs bij IJssalon *Sangrandi* en hoe haar vader met de kinderen speelde, ging het na de scheiding vooral over de gruwelverhalen uit de oorlog.

Terugkijkend herinner ik me de verhalen die mijn moeder vertelde toen we op de televisie uitgemergelde Joden uit concentratiekampen zagen. Ze vertelde dat ze hetzelfde had gezien in de oorlog. Ze vertelde hoe ze Gurkha soldaten op een tank hun straat binnen zag rijden en schoten op de gevangenis tegenover hun huis. Ze was erg bang. Ze beschreef hoe de uitgemergelde gevangenen ontsnapten uit het gat in de muur. Ook haar herinnering hoe de Gurkha's hun huis binnenvielen en de vrouwen verkrachtten, terwijl de kinderen in het huis waren. Hierdoor werd een inwonende vriendin van mijn oma bezwangerd. Ze vertelde ook over de martelingen waar ze getuige van was, over de beelden en geluiden van de smekende gemartelde vrouwen en huilende kinderen in de *Werfstraat-gevangenis*, de bom die in hun tuin viel zonder te ontploffen en over het rode water van de drijvende lichamen in de *Ketabang Kali*. Ook vertelde ze over haar angst, het vluchten uit hun ouderlijk huis en doodsb bedreigingen door Indonesische mannen tijdens de *bersiap*. Ook vertelde ze over de keer dat ze op een warm lijk stapte toen ze stiekem met haar broers en neefjes in een verlaten tank wilden spelen.

Haar verhalen over de oorlog kwamen vaak naar boven bij een specifieke gebeurtenis of televisiebeeld.

Haar verhalen over de oorlog kwamen vaak naar boven bij een specifieke gebeurtenis of televisiebeeld. Ze refereerde dan hiernaar. Bijvoorbeeld tijdens de hongersnood in Biafra vertelde zij dat haar broers, neefjes en ook zij dikke buiken hadden van de honger en dat hongergevoel vreselijk is. Ook vertelde ze over de creativiteit van haar stief-oma die eiwitrijke maaltijden bereidde van rijst, maden en vuurvliegjes waarvan zij moest helpen met vangen en het uittrekken van de vleugels. Ze moest het opeten. Ook angst voor een Derde

Wereldoorlog kwam naar boven en beïnvloedde zowel haar leven als die van ons. Vooral na het zien van de beelden van de bom op Hiroshima. Wij zouden dat nooit overleven in Nederland, zei ze. Ik besprak dan overlevingsstrategieën met mijn zusje.

Ik was benieuwd naar de oorlogsverhalen, vond het spannend, luisterde er aandachtig naar en vormde mijn beelden ervan. Het maakte indruk op me en ik voelde empathie voor mijn oma, moeder en haar broers. Als ik bevestiging vroeg aan mijn oma en ooms beaamde ze de verhalen, maar zwegen er verder over. Oom Frits kocht het dagboek van Anne Frank voor ons en zei dat dit ons een indruk zou geven van wat zij mee hadden gemaakt. Dit was voor mij het moment waarna ik me ging verdiepen in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, maar het viel me op dat er weinig over Indië bekend was.

Na de scheiding van mijn ouders ontstond er een onveilige en onvoorspelbare sfeer thuis.

Na de scheiding van mijn ouders ontstond er een onveilige en onvoorspelbare sfeer thuis. We moesten vooral luisteren, niet opvallen, stil zijn voor de burens, zachtjes lopen en praten. Mijn moeder sloot dan het keukenraam als we iets luider spraken. Ook voor we naar buiten gingen werd deze regel herhaald. Uitbundigheid werd bestraft. Desondanks voelde ik toch medeleven en loyaliteit naar mijn moeder. Ik wilde haar troosten toen ze verdriet toonde vanwege de scheiding en probeerde alles voor haar te doen om haar tevreden

te stellen. Helaas zonder resultaat. Ze stootte me letterlijk af, zowel lichamelijk als emotioneel. Hierdoor realiseerde ik me dat mijn vader me hier altijd voor had beschermd. Ik miste hem vreselijk!

Mijn moeder was emotioneel niet beschikbaar voor ons. Ze was depressief, lag veel in bed, sprak alleen het hoognodige, deelde veel straf uit aan mij, was onvoorspelbaar en onredelijk. Het eten, uiterlijke verzorging en ons gedrag was belangrijk voor de buitenwereld. Ze hield zich vast aan haar dagelijkse routine, het verzorgen van de kinderen en haar huishouden. Ze was zeer gestructureerd en gedisciplineerd en totaal niet sensitief responsief. Ik had daar veel last van en betrok het op mezelf en vroeg me af wat ik verkeerd deed.

We hadden geleerd niet buitenshuis te praten over privé zaken. Ik voelde me alleen, had intens verdriet en huilde iedere avond geruisloos onder mijn dekens maar liet dit niet blijken. Ik was sterk, zoals altijd werd gezegd door mijn ouders. In mijn gedachten ging ik terug naar de momenten dat ik me nog gelukkig, onbezorgd, gezien en gehoord voelde. Ik realiseerde me dat dit tot mijn achtste jaar was, sprak mezelf moed in dat het goed zou komen en dat het leven een uitdaging was. Met mijn zus, met wie ik samen op een kamer sliep, sprak ik over de goede oude tijd en over onze toekomstdromen. Mijn voornemens waren toen om aan de leuke herinneringen van vroeger terug te denken.

We hadden geleerd
niet buitenshuis
te praten over
privé zaken.

Vanwege mijn moeders wisselende gemoedstoestand wist ik van tevoren nooit wat ik kon verwachten. Het ene moment leek mijn moeder vrolijk, was het gezellig en deed ze beloftes. Helaas kon dit zo weer omslaan en dan ging het zonder uitleg niet door. Hierdoor werd ik vaak teleurgesteld. Aangezien ik slecht kon omgaan met mijn moeders wisselvalligheid, de teleurstellingen en het niet beschikbaar zijn voor mij, ontwikkelde ik een beschermingsmechanisme. Ik hield meer voor mezelf, observeerde,

reageerde bewust neutraal bij teleurstellingen, reflecteerde op mijn gedrag en dacht veel na over mijn thuissituatie en de zin van het leven. Ook nam ik me voor om me nergens meer op te verheugen, want dan kon ik ook niet meer teleurgesteld raken. Het verantwoordelijkheidsgevoel die ik voelde voor mijn broertjes en zusjes, als zogenaamd oudste, voelde zwaar. Ik wilde ze beschermen en ving letterlijk de klappen op. Thuis probeerde ik de rol van mijn moeder en vader op me te nemen.

Wij meisjes mochten weinig bij vriendinnetjes op bezoek en nooit uit logeren, sporadisch op straat spelen en niet naar feestjes. We kregen geen seksuele voorlichting alleen de waarschuwing op te passen voor mannen, omdat die maar één ding wilden. Ik wist niet precies wat ze bedoelde, maar nam die angst over en was erg op mijn hoede voor mannen. Ik zocht naar manieren om het huis te ontvluchten. Ik ging huishoudelijke taken voor burens doen, oppassen op buurtkinderen, in het park wandelen met mijn broertjes en zusjes en zelfs naar de Kerk met mijn zusje, terwijl we het saai vonden en daar opvielen zonder ouders. Het was een manier om te ontsnappen aan de onveilige sfeer thuis. Zoals ieder kind hunkerde ik naar positieve aandacht en op deze manier kreeg ik soms complimenten van anderen.

Er ontstond steeds meer afstand tussen mijn moeder en mij in de pubertijd.

Er ontstond steeds meer afstand tussen mijn moeder en mij in de pubertijd. Ik was op zoek naar mijn identiteit, wilde graag antwoord op mijn vragen, snapte haar niet, wilde meer vrijheid en vertrouwen en kon niet tegen onrechtvaardigheid. Ik vergeleek mijn moeder met die van mijn vriendinnen en hunkerde ook naar een moeder die mij begreep en er voor mij was. Mijn moeder zei niets van zichzelf in haar dochters terug te zien.

Mijn moeder kon het niet meer aan om alleen de kinderen op te voeden en haar broer Jopie trok bij ons in om haar te ondersteunen. In eerste instantie was ik hier blij om,

want hij was mijn lievelingsoom. Mijn oom liet zich van een andere kant zien toen hij bij ons introk. Hij zei ons te gaan heropvoeden en ontpopte zich tot een tiran. Er brak voor mij een periode aan van angst en zware emotionele en lichamelijke mishandeling. Ik werd gezien als een van de verantwoordelijke oudste kinderen die de jongere kinderen slecht beïnvloedde. Mijn bed werd naast die van mijn moeder geplaatst ter controle. Ter bescherming van de jongere kinderen ging ik vooruit bedenken waar we voor gestraft zouden kunnen worden. Dan waarschuwde ik mijn broertjes en zusjes om in het gareel te lopen. Onze band en loyaliteit ten opzichte van elkaar werd hierdoor nog sterker. De mishandeling werd van kwaad tot erger.

Een straf die me is bijgebleven was verplicht twee weken lang op mijn bed zitten tijdens de zomervakantie, zonder enige bezigheid dan mijn 'fouten' overdenken. Dit omdat ik veertien minuten te laat thuis was door het helpen van een invalide buurman. Eten kreeg ik op bed, ik mocht geen contact hebben met andere kinderen, douchen en toiletbezoek moest onder bewaking. Mijn jongste broertje kwam soms stiekem binnen om me iets te eten te brengen, maar dan voelde ik de angst dat hij betrapt zou worden. Ik werd genegeerd door mijn moeder, voelde me diepongelukkig, eenzaam, angstig en machteloos, en had suïcidale gedachten. Ik dacht na over mijn leven en hoe ik hieraan kon ontsnappen. Ik nam een besluit het leven te nemen zoals het was op dat moment en om later kinderen zoals ik te gaan helpen. Dit gaf me weer hoop en kracht.

Fijn was het toen mijn moeder ons op een andere buurtschool inschreef. Ik was stil en faalangstig en voelde me een buitenbeentje, maar mijn creatieve kwaliteiten zoals tekenen, zingen en handwerken werden gestimuleerd en ik bloeide op. Hierdoor kon ik de ellende thuis even vergeten. Ik mocht ook mee met schoolkamp waar voorheen geen geld voor was. Zelfs mijn moeder maakte mooie kostuums voor ons voor de jaarlijkse schoolfeesten, zodat we niet buiten de boot vielen. Ik voelde me heel prettig op deze school maar sprak ook daar nooit over onze thuissituatie. Het was vooral mijn hoop en

vertrouwen op betere tijden en de verantwoordelijkheid naar mijn broertjes en zusjes die me op de been hielden. Ook nam ik me voor om me niet te laten intimideren en toe te geven aan de onredelijkheid, angst en dreiging.

Mijn jongere zus nam het besluit om bij mijn vader en zijn nieuwe gezin te gaan wonen in Suriname. Ze vroeg me mee te gaan maar ik kon mijn broertjes en zus niet alleen laten. Ik miste haar want wij waren elkaars klankbord, maar ik was ook blij voor haar dat ze de gezinssituatie kon ontvluchten. Hierna kreeg ik een betere band met mijn oudste zus die vaak ziek en op zichzelf was.

Schoolprestaties waren heel belangrijk. Dit werd regelmatig benadrukt, omdat mijn moeder en broers een leerachterstand hadden opgelopen door de oorlog. Ze moesten het nadien inhalen maar werden doordat mijn opa nog vermist was en mijn oma nog geen pensioen kreeg, geregeld door de pater naar huis gestuurd omdat het schoolgeld nog niet voldaan was. Mijn moeder en haar broer Frits vertelden me over hun schaamte. Dat ze hierdoor allen snel wilden werken om geld te verdienen om hun moeder financieel te kunnen helpen.

Naar school gaan was belangrijk voor me, want ik kon dan even de ellende thuis vergeten. Ik was een brave leerling, had vriendinnen, maar vertelde ook daar niets over thuis. Ik kreeg door de problemen thuis last van concentratieproblemen en mijn leerprestaties gingen achteruit. Ik bleef zitten en vond het vreselijk omdat al mijn vriendinnen over gingen. Thuis werd afgesproken dat mijn oom mij voortaan zou overhoren bij mijn leerwerk. Tijdens het leren moest ik zichtbaar zijn voor mijn oom en bij het overhoren van mijn schoollessen moest ik op mijn knieën zitten voor de zitting van een stoel waar mijn boek op lag. Mijn oom zat er dan naast en als ik een fout maakte tijdens de overhoring, kreeg ik een klap met een bamboestok. Mijn oom was van mening dat zijn methode hielp en liet het los toen ik hogere cijfers haalde.

Op de middelbare school werd ik nog steeds kort gehouden vergeleken met leeftijdsgenoten. Ik schaamde me op school en zocht uitvluchten. Ik vroeg op een dag aan mijn moeder de reden waarom ik opeens niet meer naar een schoolfeest mocht. Mijn moeder was boos en wilde niet antwoorden. Oom Jopie kwam binnen. Ik voelde de angst opkomen, maar vermande me. Ik moest tegenover hem gaan zitten en plotseling pakte zijn hengel en begon mij ermee te slaan. Het leek alsof ik buiten mezelf trad tijdens het slaan en de zweepslagen niet voelde. Ik herinner me dat mijn zus plotseling binnenkwam en gilde dat mijn oom moest stoppen met slaan. Mijn zus vertelde me later dat ze mijn moeder om hulp riep, maar mijn moeder reageerde koel dat ik stout was geweest. Na het slaan zei mijn oom dat hij hoopte dat dit een les voor me was geweest. Mijn zus hielp me mijn wonden op mijn rug te verzorgen. We bespraken de reactie van mijn moeder op het slaan en ik besloot serieus na te denken hoe ik thuis kon ontvluchten, omdat het anders mijn dood zou worden.

Een tijdje later sloeg mijn oom mijn broertje een blauw oog toen hij uit angst om klappen te krijgen achter mijn moeder school. Mijn moeder vroeg mijn oom te stoppen waarop hij uitschoot met zijn vuist toen mijn broertje hem aankeek. Mijn oom verliet kort daarop ons huis. We waren opgelucht, maar ook heel boos op mijn moeder, omdat ze ons niet had beschermd tegen zijn agressie. Ik nam me voor mijn vrijheid te pakken binnen redelijke grenzen.

Ik nam me voor mijn vrijheid te pakken binnen redelijke grenzen.

Na het vertrek van mijn oom nam mijn moeder het lichamelijke straffen over. Ik kon er niet meer tegen en mijn weerstand nam toe. De laatste keer was toen ze plotseling voor me stond met een stok omdat ik te laat thuis was. Ik schrok, voelde de angst en werd zo boos dat ik de stok heb afgepakt, stuk heb geslagen en haar uitdrukkelijk heb gezegd mij nooit meer te slaan. Na dit incident besloot ik weg te lopen van huis en bij mijn vriend in te trekken. Hierdoor mocht ik niet meer thuiskomen, geen contact meer

hebben met mijn broertjes en zus die ik vreselijk miste. Ik raakte zwanger, stopte met school en werd op mijn zeventiende moeder. Ik miste mijn broers, zusjes, school en vrienden, maar ook de steun van een moeder.

Tijdens mijn zwangerschap kreeg ik last van nachtmerries en angsten. Ook werd ik me bewust van mijn eigen emotionele blokkades. Ik wilde mijn trauma's niet overdragen aan mijn kind dus ik besloot hulp te zoeken. Twee goede hulpverleners kwamen op mijn pad, die stimuleerden en complimenteerden. Ik kreeg weer hoop en vertrouwen en ging aan de slag met het verwerken van mijn jeugdtrauma. Vervolgens nam ik me voor de cirkel van intergenerationale overdracht te doorbreken. Ik ging weer studeren, maar nu vanuit

Vervolgens nam ik me voor de cirkel van intergenerationale overdracht te doorbreken.

een interne motivatie en niet meer vanuit dwang. Door mijn hoge schoolresultaten steeg mijn zelfbeeld. Opvallend was dat ik merkte dat ik toch nog behoefte had aan waardering van mijn moeder en bepaalde verwachtingen had van haar als oma en dan weer teleurgesteld was, omdat ze hier niet aan beantwoordde.

Tijdens mijn studie Pedagogiek waarin ik leerde over gezinssystemen, besloot ik het gesprek met mijn moeder aan te gaan van vrouw tot vrouw en moeder tot moeder om haar beter te kunnen begrijpen. Mijn moeder stond hiervoor open en we hebben meerdere diepe gesprekken gehad. Ze heeft me toen over haar jeugdervaringen verteld van voor, tijdens en na de oorlog. Over haar angsten en verdriet, haar verwachtingen en teleurstellingen ten opzichte van haar moeder die ze nooit heeft durven uitspreken, over haar mislukte huwelijk, haar verlatingsangst, haar emotionele blokkades en aangeleerd gedrag. Ze gaf aan bepaalde patronen onbewust over te hebben genomen van haar moeder als overlevingsmechanisme en dat ze onbewust ook weer dingen heeft overgedragen aan haar kinderen. Ze vertelde over het gemis van haar vader en over haar verdriet en boosheid achtergelaten te zijn door haar moeder. Ze vertelde ook hoezeer ze haar moeder en broers miste in die tijd. Dat ze niet met andere

kinderen mocht praten en spelen en dat haar hond haar enige troost en vriend was. Het waren emotionele en verhelderende gesprekken waardoor ik meer begrip heb gekregen voor mijn moeder, haar zienswijze, manier van opvoeden en overlevingsstrategieën. Ze zei dat ze het erg vond, maar niet kon beantwoorden aan mijn verwachtingen als moeder, omdat ze dat zelf ook niet had meegekregen van haar moeder. Deze gesprekken hebben ons nader tot elkaar gebracht. Ik heb begrip kunnen opbrengen voor haar en heb haar kunnen vergeven. Door de verhalen kreeg ik ook veel bewondering voor mijn oma hoe zij behalve haar eigen kinderen en stiefmoeder ook andere vrouwen en kinderen hielp tijdens de oorlog.

Het waren emotionele en verhelderende gesprekken waardoor ik meer begrip heb gekregen voor mijn moeder.

Na de gesprekken met mijn moeder ben ik ook gesprekken aangegaan met haar oudste broer Frits. Uit zijn oorlogsverhalen kon ik opmaken dat hij en zijn broertjes als kind getuige waren geweest van martelingen en verkrachtingen door de Jappen. Tijdens deze verkrachtingen stolen zij eten uit de opslag van de Jappen voor hun moeder. Mijn oom besprak zijn schuldgevoel, gezien hij de jonge meisjes niet heeft kunnen helpen. Ook was hij getuige van het ontploffen van schoolvrienden, van pakketjes die gegooid werden uit vliegtuigen. Ook de klappen die mijn oom Frits als elfjarige kreeg van Japanners als straf voor collaboratie met Nederlandse mannelijke gevangenen. Dit is maar een greep uit zijn anekdotes. Nadat ik oom Frits had verteld wat er zich had afgespeeld in de periode dat oom Jopie bij ons introk bood oom Frits zijn verontschuldiging aan namens zijn broer. Hij wist niet wat er bij ons thuis gebeurde, omdat wij er nooit over spraken. Hij zei dat hij anders had ingegrepen. Ook zei hij dat zij allen een kronkel hebben opgelopen door de oorlog en de gevolgen daarvan.

Mijn moeder en ooms hebben jaren moeten vechten voor erkenning van hun trauma's voortvloeiend uit de Tweede Wereldoorlog. Mijn moeder werd twee keer afgewezen

na een gesprek met een beoordelend psychiater, omdat hij te weinig bewijs had dat zij nadelige gevolgen had ondervonden door de oorlog. Volgens mijn zus die aanwezig was, bagatelliseerde mijn moeder haar trauma's tijdens deze gesprekken. Mijn moeder gaf aan niet te willen bedelen en zei het moeilijk te vinden om alle oorlogstrauma's in woorden te omschrijven. Ik kan me mijn gevoel voor onrechtvaardigheid, boosheid en vechtlust nog herinneren toen ze de tweede afwijzing kreeg. Dit betekende ook geen erkenning voor ons! We overtuigden mijn moeder dat het om erkenning ging en hebben een derde aanvraag ingediend. Mijn moeder kreeg hierna haar toekenning. Het voelde bitterzoet!

De geschiedenis van mijn moeder en haar broers heeft ongetwijfeld weerslag gehad op hoe ik in het leven sta en wie ik ben geworden. Het is mijn bagage, heeft littekens

Het is mijn bagage, heeft littekens achtergelaten, maar ook een rijkdom aan kennis en levenservaring meegegeven.

achtergelaten, maar ook een rijkdom aan kennis en levenservaring meegegeven. Mede door mijn studie ben ik tot inzicht gekomen hoe ons gezinssysteem in elkaar zit en de invloed die de oorlog heeft gehad op de ontwikkeling van mijn moeder en haar rol als vrouw en moeder na de oorlog. Ik heb begrip en mededogen voor mijn moeder en haar broers kunnen opbrengen. Ook zij waren allen slachtoffers en hebben hier niet voor gekozen. Ik heb ze vergeven, maar ik ben het niet vergeten. De gebeurtenissen en hun

oorlogsverhalen staan in mijn geheugen gegrift. Ik heb vanuit liefde en mededogen weer een band op kunnen bouwen met mijn moeder en haar broers, die ik tot hun dood heb verzorgd.

Helaas heeft het leven mij ook niet gespaard en heb ik het ook niet altijd makkelijk gehad. Desondanks sta ik positief en bewust in het leven. Mijn ervaringen hebben bijgedragen aan hoe ik in het leven sta, wie ik ben als mens, als ervaringsdeskundige in mijn beroep als jeugdhulpverlener, maar zeker ook in mijn rol als moeder die het streven heeft de cirkel te doorbreken. Ik heb vijf biologische kinderen en een pleegdochter. Ik

wilde een zorgzame, betrokken, liefdevolle en responsieve moeder zijn die haar kinderen beschermd. Mijn kinderen hebben de verhalen over mijn jeugd en de oorlogservaringen van mijn moeder en haar broers meegekregen van mij. Dit heb ik bewust gedaan. Deze verhalen hebben in mijn jeugd bijgedragen aan mijn inlevingsvermogen, begrip en zelfinzicht. En dit geldt ook voor mijn kinderen. Ongetwijfeld zal ik, vooral bij mijn oudste kinderen, onbewust onverwerkte dingen hebben overgedragen tijdens mijn opvoeding als moeder. Ik heb een open communicatie met mijn kinderen en heb ze dan ook aangegeven open te staan voor gesprekken, als blijkt dat ze ergens last van hebben wat voortvloeit uit hun opvoeding. We zijn nou eenmaal allemaal een onderdeel van onze familiegeschiedenis! Hopelijk wordt de cirkel doorbroken zodat onze belaste familiegeschiedenis na de vierde generatie of het liefst eerder, verleden tijd is!

Door het schrijven van dit stuk ben ik me bewust geworden uit welke gebeurtenissen in mijn leven bepaalde hardnekkige overtuigingen die me belemmeren, voortkomen. Weer teruggaan in de tijd en de pijnlijke herinneringen ophalen was geen makkelijke opgave voor me, maar wel weer een stap richting groei.

George (Tjoh) Philip Franciscus van Geffen

Een zelfgeschreven
drieluik door Guus van
Geffen over zijn vader.

Van zijn negende tot zijn negentiende jaar verbleef pa bij Pa van der Steur. Daarna werd hij ingelijfd in de stand van militiesoldaat. In 1941 besloot hij in dienst te treden bij het KNIL. Een jaar later brak de Tweede Wereldoorlog uit. Pa werd opgepakt door de Japanners en tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog verrichtte hij dwangarbeid aan de *Birma-Siam* spoorlijn.

Na de capitulatie van Japan, werd pa ingedeeld bij het *Siambataljon (Gadja Merah)*. Na zijn herstelperiode van ongeveer een jaar vertrok het *Siambataljon* met pa vanuit Thailand naar Soerabaja, waar zij tijdelijk opgevangen werden in een kamp. In zijn herstelperiode ontmoette pa de Thaise Soemtjit Momala, met wie hij in 1945 trouwde. Ma volgde met een boot van het Rode Kruis en kwam in een vrouwenkamp

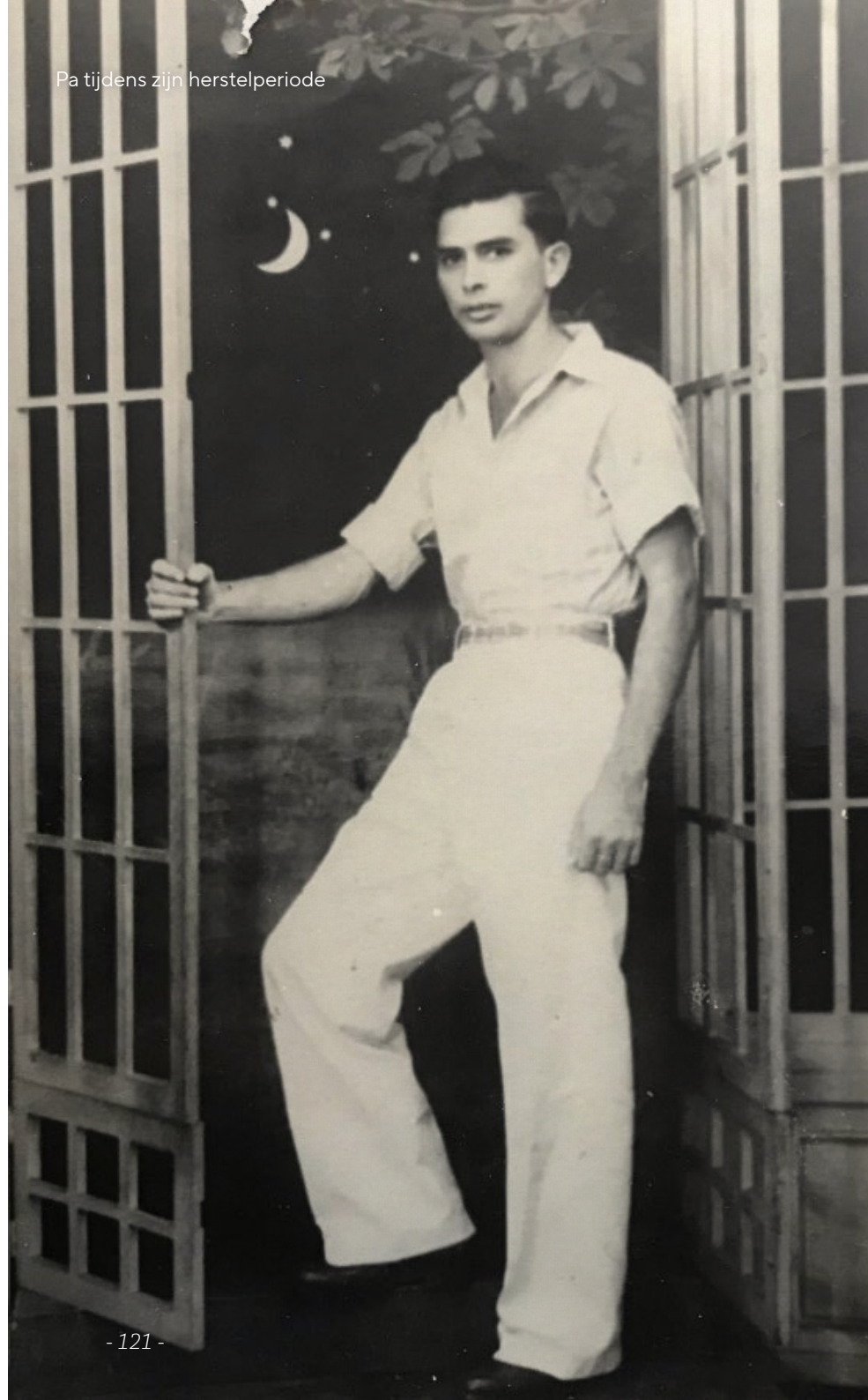

*Het drieluik is gepresenteerd in het Indisch Museum Breda (Stichting Arjati), waar Guus van Geffen vrijwilliger is.

terecht in Soerabaja. Een maand later kozen zij ervoor om bij elkaar buiten de kazerne te gaan wonen.

Het *Siambataljon* werd in Soerabaja ingezet tegen de Indonesiërs vanwege onlusten, die ontstonden na het uitroepen van de Republiek Indonesië. In deze beruchte *Bersiap* periode gingen velen op de vlucht en vielen vele doden, waaronder ook vrouwen, kinderen en ouderen. Pa gaf ma een bajonet ter bescherming, die hij buit had gemaakt bij het overmeesteren van een Japanse militair. Deze hield ma altijd bij zich, ook hier in Nederland.

Pa tijdens zijn herstelperiode

Dad

Het huwelijk verslechterde en pa en ma gingen uit elkaar. In ma's leven kwam een uitgezonden Nederlandse militair; *Dad*. Zij beleefden een mooie tijd en *Dad* wilde niet meer terug naar Nederland, maar mocht niet in Indonesië blijven. Ma bleef zwanger achter. Pa die zag dat ma zwanger was en alleen, kwam terug bij ma. Ik had geen idee dat pa niet mijn echte vader was.

In 1950 nam pa ontslag uit het KNIL. Hij overleed op 75-jarige leeftijd zonder ooit erkenning gekregen te hebben voor zijn diensttijd. In december 2014 ontdekte ik dat *Dad* nog leefde. Samen met mijn vrouw Linda ben ik naar hem toe gegaan.

Op 1 maart 2017 werd alsnog postuum erkenning verleend aan pa. Zeer vereerd voelde Burgemeester Depla van Breda zich dat hij deze erkenning mocht overhandigen aan ma.

Postuum erkenning aan pa.
Samen met ma, mijn vrouw
Linda en onze zonen

Ongekende invloed

Een levensverhaal over de impact van het opgroeien in oorlogstijd op het naoorlogse gezinsleven en de ervaren steun van zijn grootvaders nalatenschap.

Mijn grootvader heb ik leren kennen bij zijn graf. Samen met mijn moeder ging ik één keer in de maand bij het graf op bezoek. We gingen dan eerst naar de markt waar we een mand met rozenbladeren haalden, deze strooiden we dan over zijn graf. Mijn moeder vertelde mij wie mijn grootvader was. Door deze verhalen heb ik een beeld van mijn grootvader, die ik helaas zelf nooit heb gekend. Mijn grootvader is namelijk voordat ik geboren ben overleden. Door die verhalen is hij voor mij een sprekend en levend iemand geweest, in mijn ogen was hij een aimabele man. Hij was een sociaal werker voor de Molukse gemeenschap in Magelang. Doordat hij het lezen en schrijven machtig was, hielp hij anderen in de gemeenschap met het schrijven van brieven en verzoeken. Mijn grootvader heeft in zijn leven veel voor anderen gedaan, daar ben ik erg trots op.

Mijn grootvader is geboren en opgegroeid op de Molukken. De koloniale geschiedenis heeft invloed gehad op zijn levensloop en de kansen die hij in zijn leven gekregen heeft. Voordat de Nederlanders kwamen, waren de Portugezen op de Molukken aanwezig. Zij verspreidden het Rooms-Katholieke geloof en leerden de Molukse jongeren schrijven, lezen en rekenen. En zo ook mijn grootvader. Hij stichtte daar samen met mijn grootmoeder een gezin. Mijn grootmoeder ervaarde ik als strenger in vergelijking tot de verhalen die ik over mijn grootvader kende. Ik voelde me dan ook erg verbonden met hem. Mijn grootvader was werkzaam als onderwijzer bij Pa van der Steur in Magelang. Pa van der Steur was een Nederlandse zendeling die Indische wezen opving, waarvan bijvoorbeeld de Europese vader het gezin had verlaten. Hij was een vaderfiguur voor ruim zeventuizend Indische kinderen. Door zijn werk bij Pa van der Steur was mijn grootvader een man van status in Magelang, vooral onder Molukse gezinnen. Ik kan me nog goed herinneren dat als ik door de wijk met Molukse gezinnen naar mijn grootmoeder liep, ik vaak onderweg een snoepje of wat te drinken kreeg.

Mijn moeder vertelde mij
wie mijn grootvader was.

Mijn ouders zijn getrouwd in 1931 in Magelang. Mijn moeder werkte in de verpleging

Nederlands-Indië gegaan om te ontsnappen aan een onprettige gezinssituatie. Hij werd in Magelang gestationeerd op de Zevende Bataljon Kaderschool van het KNIL. Ik heb nog het document van mijn moeder waarin beschreven is dat ze door haar huwelijk met mijn vader gelijkgesteld is aan 'het Europese ras'. Vijf jaar na mijn ouders huwelijk, in 1936, ben ik geboren. In Magelang woonden we in een groot huis en door mijn vaders functie als adjudant onderofficier kon hij zich enkele personeelsleden permitteren. Ik zag mijn ouders relatief weinig omdat ze sociaal actief waren, het personeel zorgde vooral voor mij. Iedere ochtend werd ik gewekt door de *baboe*: zij wastte mij, kleepte mij aan en zorgde dat ik op tijd aan de ontbijttafel zat. In die tijd ging ik nog niet naar

In de tuin werd een kuil gegraven om tijdens de bombardementen te schuilen.

school. Ik had dus geen direct contact met de gemeenschap en speelde alleen met vriendjes uit de buurt. Doordat het KNIL een vreemdelingenlegioen was, woonden wij in een straat met bijvoorbeeld Poolse, Surinaamse en Antilliaanse gezinnen. Wel spraken we allemaal de Nederlandse taal. Ik ben als kind meer opgegroeid tussen het personeel. In de weekenden gingen wij vaak zwemmen en met vriendjes speelde ik veel buiten. Als ik er op terugkijk is het best wel een apart leven. Toch heb ik aan mijn eerste zes levensjaren goede herinneringen.

Het begin van de oorlog in 1942 kan ik mij nog goed herinneren. Ik was zes jaar toen de Japanners Indië binnen vielen. In de tuin werd een kuil gegraven om tijdens de bombardementen te schuilen. Als de vliegtuigen over vlogen, moest ik op een stuk rubber kauwen ter bescherming van mijn oren. Uiteindelijk is mijn vader door de Japanners meegenomen. Begeleid door Japanse soldaten marcheerde hij met andere Europese mannen richting het station. Mijn moeder en ik bleven kijken aan de kant van weg. Ik was toen nog jong, maar door met anderen er later over te praten weet ik nu dat in die tijd alle Europeanen en personen die gelijkgesteld waren aan 'het Europese ras' in

Magelang naar de KNIL kazerne moesten. Hier zijn uiteindelijk ongeveer zeventuizend personen verzameld, waarna er een splitsing naar diverse kampen plaatsvond. In het begin werden mijn moeder en ik eruit gefilterd door haar Molukse afkomst, waardoor wij buiten de kampen konden blijven. We moesten verblijven bij familie of kennissen omdat ons huis werd geconfisqueerd door een Japanse officier. Later werden wij alsnog geïnterneerd, nadat de Japanners erachter kwamen dat mijn moeder gelijkgesteld was aan 'het Europese ras'. Een oorlog is geen makkelijke tijd. Het is een kwestie van wat je als het ware voorgeschoteld krijgt. Je had geen beeld, geen idee wat er op je af komt.

Ik heb drie jaar in verschillende kampen gezeten, waaronder ook het gebouw van Pa van der Steur waar mijn grootvader had gewerkt. Dit voormalig weeshuis werd ingericht als een kamp en gebruikt door zowel de Japanners als de Indonesiërs na het vertrek van de Engelse troepen. Op een dag kwam ik terug van corvee en toen zag ik mijn moeder niet meer. Ze was opgenomen in het ziekenhuis en ik mocht niet naar haar toe. Als achtjarige jongen wist ik niet wat ik moest doen. Later ben ik opgenomen met een longontsteking in het ziekenhuis, waardoor ik mijn moeder weer zag. Toen Japan capituleerde waren wij opeens vrij en gingen de poorten van het kamp open. De straat was een brede weg met kantoorgebouwen. Er was niets te zien op straat, maar mijn vriendje en ik durfden niet voorbij de poorten van het kamp te komen. We keken links en rechts, er was niemand te bekennen, maar we konden de straat niet op. Je hebt een paar jaar achter slot en grendel gezeten. Een straat waar je normaal iedere dag over liep veranderde in zekere zin opeens. Dat gevoel van opgeslotenheid blijft bij je, ondanks het einde van de Japanse bezetting. Dit gevoel kwam tijdens de Corona periode ook weer naar boven, de vrijheidsbeperkingen en het gevoel van opgesloten zitten.

Een oorlog is geen makkelijke tijd.
Het is een kwestie van watje als
het ware voorgeschoteld krijgt.
Je had geen beeld, geen idee wat
er op je af komt.

Kort daarna kwamen de Indonesiërs in opstand tegen de Engelse troepen die ons hadden bevrijd. Ze hesen de Indonesische vlag of scheurde het blauwe deel af van de Nederlandse vlag. Gevechten tussen de Engelsen en Indonesische troepen braken uit. Bij een overwinning van de Engelsen werd weer de Nederlandse vlag geheesen naast de Engelse vlag. Dat bracht veel onrust. Dat werd steeds erger. 's Nachts werden mensen die een connectie hadden met Europeanen opgejaagd. Mijn moeder was daar ook angstig voor. Op een dag hoorden we opeens een enorme knal: de eerste kogel vloog door de ruit. Mijn moeder en ik hebben drie dagen plat op de grond gelegen omdat er door het huis heen werd geschoten. Toen het rustiger leek zijn we voorzichtig gaan kijken, toen bleek dat de Engelsen de zaak weer onder controle hadden. Een van de vervelende ontdekkingen die ik deed toen we de deur open deden waren de lichamen van Indonesiërs die

in de tuin lagen. Dat zijn nooit prettige herinneringen als kind zijnde.

Dat gevoel van opgeslotenheid blijft bij je,
ondanks het einde van de Japanse bezetting.

Na ongeveer zes maanden gevangen gezeten te hebben in een kamp van de Indonesiërs, zijn wij uiteindelijk gebruikt als ruilmiddel. We werden met de trein naar een locatie gebracht waar we uitgewisseld werden met Indonesische gevangenen. Uiteindelijk zijn we in Batavia (het huidige Jakarta) gekomen, waar het Rode Kruis aanwezig was. Mijn moeder hoorde daar gelukkig dat mijn vader nog leefde en in het ziekenhuis lag. Het Rode Kruis had mijn vader aangeraden om naar Holland te gaan om te genezen, aangezien hij een half jaar lang niks had gehoord van zijn gezin. Toen mijn moeder mijn vader belde stond hij op het punt om te vertrekken: hij zou drie dagen later naar Nederland gaan. Mijn vader was zo zwak en geëmotioneerd toen hij bericht van mijn moeder kreeg dat hij aan de telefoon flauw viel.

Een paar weken later zijn wij met zijn drieën aan boord gegaan naar Nederland, waar we in oktober 1946 aankwamen. Op tienjarige leeftijd ging ik voor het eerst in mijn leven

naar school. Ik begon toen in de derde klas, met leerlingen van drie of vier jaar jonger dan ik. Voor mij was dit erg vreemd, omdat ik een bepaald beeld van onderwijs had naar aanleiding van de verhalen die mijn moeder over mijn grootvader vertelde. Door vele verhuizingen tussen pensions en korte verblijven bij familieleden heb ik geen stabiele gezinssituatie gehad. De oorlog heeft ook het huwelijk van mijn ouders aangetast, ze waren uit elkaar gegroeid. Ze hadden grote zorgen om huisvesting te vinden en mijn vader was gedwongen om schulden te maken. Ook in Nederland bleef Nederlands-Indië een groot onderdeel van het dagelijkse leven. De radio stond constant aan om het laatste nieuws te horen van de politionele acties en mijn ouders probeerden in het begin zelfs terug te gaan. Soms werd dit mij allemaal teveel, waarna ik rust probeerde te zoeken. We hebben uiteindelijk op zes verschillende adressen gewoond voordat we in 1953 een huis toegewezen kregen. Twee jaar later overleden mijn beide ouders, waarna ik me op negentienjarige leeftijd aansloot bij de Koninklijke Luchtmacht. Uiteindelijk ben ik getrouwd met een Indische vrouw en samen hebben wij een gezin gesticht.

Ik ben zelf niet in een 'normale' gezinssituatie opgegroeid en heb dat dus niet geleerd. Als kind begrijp je niet altijd alles, maar je neemt vele ervaringen tot je. Mijn oorlogservaringen heb ik met mij megedragen in mijn latere leven. Als je ouder wordt begin je steeds meer en meer te begrijpen, je begint vanuit je zelf meer te reflecteren. Mijn grootvader, ook al heb ik hem niet gekend, heeft veel invloed op mijn leven gehad. Ondanks dat ik niet veel geleerd heb over gezinssituaties, probeer ik te leven naar de normen en waarden van mijn grootvader. Daarom zijn de verhalen over hem zo belangrijk voor mij, omdat ze mij inspireren om een betere mens te zijn.

Een kind van twee culturen!
Pierre Bernard Blankenberg

Door volwassen ogen

Een stuk geschreven met Ben Blankenberg over zijn zoektocht naar een verzwegen verleden en het samenstellen van een boek ter verwerking voor hemzelf en anderen.

Pierre Bernard (Ben) Blankenberg, geboren in 1936 in Djokjakarta (het huidige Yogyakarta), schreef tien jaar aan zijn boek *'Een kind van twee culturen'*, waarin hij probeerde zijn eigen verleden te ontdekken en verwerken. Door archiefonderzoek, gesprekken met anderen en meerdere reizen naar Indonesië leerde hij meer over de waarheden achter zijn herinneringen, zijn familiegeschiedenissen en over zijn vader die hij niet heeft gekend. Een groot deel van Bens jeugd speelde zich af tijdens de Japanse bezetting van Nederlands-Indië en de daaropvolgende *bersiap*. In 1951

repatrieerde Ben, op vijftienjarige leeftijd, met zijn moeder, oudere zus en twee broers naar Nederland.

In het vooroorlogse Indië, groeide Ben in zijn gezin op met een alleenstaande moeder die werd bijgestaan door een *baboe*. Zijn moeder was de dochter van een hoofdofficier in het KNIL, in die tijd een hoogwaardige titel. Zijn vader heeft Ben nooit gekend. Hij was een Hollander die in de jaren '30 uitgezonden werd door de koloniale bank naar Indië om als chemiker in een suikerfabriek te werken. Als jongeman werd hij geïnterneerd en uit Bens onderzoek blijkt dat zijn vader naar de kolenmijnen in Japan werd gestuurd. De overige gezinsleden bleven door connecties met hooggeplaatste Indonesiërs tot vlak voor de *bersiap* buiten de kampen. Uit onderzoek naar de achtergrond van Bens moeder is gebleken dat zij in die tijd door familie en vrienden is geholpen via connecties en ontmoetingen die waren ontstaan via de *kraton*. Dat het gezin op die basis pas later in het kamp terecht is gekomen is één voorbeeld van de verhalen waar Ben inmiddels meer dan tien jaar geleden besloot om naar op zoek te gaan. Een zoektocht die in eerste instantie was gemotiveerd door het voor hem onbekende leven van zijn vader.

Schrijven om het verleden te begrijpen en de pijn ervan te verlichten.

Vandaag de dag is zijn zoektocht uitgegroeid tot een uitgebreide documentatie die begon met een blocnote en een pen: schrijven om het verleden te begrijpen en de pijn ervan te verlichten. Inmiddels zijn de aantekeningen, foto's, zoektochten en meerdere reizen naar Indonesië uitgegroeid tot een alomvattend boek met een uitgebreide documentatie van zijn familiegeschiedenis en de herinneringen aan zijn jeugd in voormalig Nederlands-Indië en Nederland.

Ben was zes jaar toen de Japanse bezetter in 1942 in Indië arriveerde. Zijn ervaringen tijdens de periode tussen 1942 en 1951 hebben veel invloed gehad op zijn verdere leven. Doordat deze herinneringen hem bleven achtervolgen, besloot hij de waarheden achter

zijn herinneringen te onderzoeken. Vlak voor de capitulatie heeft Ben met zijn gezin in het wijkkamp *Bintaran Tengah* gezeten, vlak bij het prinsdom Hadinegoro. Vanuit daar werd het gezin getransporteerd naar het kamp *Sandèn*, een voormalig noodhospitaal ongeveer 24 kilometer ten zuiden van Djokjakarta. Het kamp was door de Japanners zelf afgekeurd omdat er cholera en tropische ziekten heersten, maar door de Indonesiërs werd het ingericht om zo'n 180 Europeanen onder te brengen. Vanuit *Sandèn* werd het gezin onder bewaking van Indonesiërs weggevoerd. Ben herinnert zich hoe zijn gezin langzaam van gevaarlijk naar minder gevaarlijk gebied werd gebracht. Het gezin werd via station Wates naar Djokjakarta getransporteerd om vanuit daar in een overvolle oude suikerriet trein naar Semarang, langs de noordkust naar de demarcatielijn bij Batavia (het huidige Jakarta) te worden gebracht. Daar werden ze de grens overgebracht en opgevangen door het Rode Kruis. Ben herinnert zich deze treinreis met de stoomlocomotief nog goed, waarvoor om de zoveel uur moest worden gestopt om water te halen.

Het is precies deze treinroute die hij meer dan vijftig jaar later heeft afgelegd om met volwassen ogen zijn kindertijd en oorlogservaringen te onderzoeken. Het was, zoals hij omschreef: "Dé therapie voor iemand die in deze situatie de weg dreigt kwijt te raken. Gewoon je confronteren met wat er werkelijk gebeurd is, maar dan als volwassen figuur." Voor Ben hadden deze reizen een helende werking, omdat ze de herinneringen bevestigden van wat hij dacht meegemaakt te hebben. Sommige dingen al dan niet gemodificeerd of net een beetje anders: "Het is groter of het is juist kleiner." Zo vond hij tijdens het herhalen van de treinreis inderdaad diezelfde waterkranen voor de stoomlocomotieven terug, inmiddels verroest, evenals het station Wates zelf. Hij herinnert zich ook een boom die voor hem als kind enorm groot voelde, maar die als volwassene toch kleiner leek:

Dé therapie voor iemand die in deze situatie de weg dreigt kwijt te raken. Gewoon je confronteren met wat er werkelijk gebeurd is, maar dan als volwassen figuur.

Zo kunnen ook dingen in je gedachten overdreven zijn geraakt, of omdat je zelf de weg kwijt bent geraakt door boosheid of door rare gevoelens te hebben. Dat het erger wordt dan dat het in werkelijkheid is. Nou, dat soort dingen wil ik proberen los te koppelen. Het lukt niet altijd hoor, want het is mijn herinnering, mijn gevoel, maar je kunt wel de scherpe kantjes eraf halen. Je kunt wel zeggen: “Dat is een leuke boom zeg.”

Niet alleen het onderzoeken van zijn jeugdherinneringen was voor Ben een reden om naar Indonesië te reizen, hij wilde ook meer over zijn vaders leven achterhalen. Zo bezocht Ben het terrein van de suikerfabriek in Tegal Gandu, waar zijn vader had gewerkt. Zijn vaders graf op de erebegraafplaatsen van Kali Banteng, Semarang heeft Ben inmiddels zo'n vijf, zes keer bezocht. Zijn ervaringen van het bezoeken van het graf zijn voor hem en ook zijn vrouw bijzonder geweest. Soms stonden ze daar samen wel anderhalf uur in complete stilte in de brandende zon, getrokken door “het gevoel dat iets of iemand je vasthoudt”.

Het boek waar Ben meer dan tien jaar aan heeft gewerkt bevat inmiddels zeshonderd foto's, illustraties en plattegronden. Het is een verzameling van allerlei herinneringen en verhalen van hemzelf en anderen, samengevoegd om een kloppend geheel te vormen om de geschiedenis zo waarheidsgetrouw mogelijk weer te geven. Het is een proces dat jaren van groei en ontwikkeling nodig heeft gehad en van herschrijven, correcties en sorteren. Het idee om een boek te schrijven groeide langzaam en werd geprikkeld door de verhalen van andere kampbewoners die hij tegenkwam in Nederland: confronterende

ontmoetingen die vele emoties losmaakten. In de naoorlogse tijd in Nederland stuitte Ben tegen het zwijgen en de stiltes binnen zijn gezin omtrent het verleden, terwijl hij zelf kampte met traumatische herinneringen in zijn dagelijkse leven. De verschillende pogingen van therapie waren tevergeefs en hielpen hem niet om de stiltes te doorbreken en zijn traumatische herinneringen te verwerken. Uiteindelijk is hij onder aanmoediging van zijn vrouw zijn gedachten op gaan schrijven en gaan onderzoeken met zijn reizen. Het was, zo vertelt Ben: “Precies de therapie die ik nodig had.” Het heeft hem een manier geboden om te gaan met het verleden.

Zo is wat begon als een persoonlijke zoektocht en vorm van therapie, uitgegroeid tot een verhaal dat ook anderen steun kan bieden. Door de jaren heen is hij erachter gekomen dat hij met zijn verhalen en een luisterend oor ook anderen de motivatie en ruimte kan bieden om hun verhaal met hem te delen. Het is een bijzondere uitkomst die hij niet voor ogen had toen hij begon met schrijven. In tegendeel: voor hij begon met schrijven ondervond hij naast het trauma van zijn oorlogsverleden ook de nalatigheid van anderen met betrekking tot het verleden lastig. Hierbij kreeg hij vaak te horen: “ach, laat toch” en “het is verleden tijd”. Vandaag de dag merkt hij dat zijn boek voor sommigen hulp kan bieden en de onrust in het denken tot bedaren kan brengen of de moeilijkheden van het verleden kan helpen te accepteren.

Het boek dat is ontstaan is het verhaal van meerdere mensen, opgeschreven naar Bens belevenis. Met zijn boek hoopt Ben ook steun te bieden aan anderen en te laten zien dat er meerdere waarheden binnen eenzelfde geschiedschrijving kunnen bestaan. Juist de omarming van verschillende herinneringen kunnen helpen om de geschiedschrijving completer te maken en elkaars belevissen te respecteren. Door het schrijven en het praten over zijn verhaal heeft Ben ervaren dat openheid juist kan helpen met het accepteren en begrijpen van andermans vertalingen. Erkenning dat anderen jouw gevoelens kunnen delen, al dan niet door andere ogen.

Tjampuran

Een voordracht geschreven
door Robbert Sullock Enzlin
over Indische nostalgie en
anekdotes.

Beste mensen,

Wij zijn een uitstervend volk uit een land zo mooi, zo groot, zo multicultureel, zo multiraciaal, zo divers. Toen ik in 1997 voor het eerst - en tot nog toe voor het laatst - in Indonesië was zag ik geen enkele *glatik* en dat stemde mij uitermate verdrietig. Dat is dus ook óns vooruitzicht: *sic transit gloria...*

Van Sabang tot Merauke is zo'n 3.000 km: van Noord naar Zuid zo'n 1.800 km. Circa 13.000 eilanden met in totaal ruim 200 miljoen inwoners; de grootste Moslimstaat ter wereld. Java met zo'n ruim 100 miljoen inwoners en het restant verspreid over de archipel. In 1997 Jakarta met 16 miljoen inwoners, Surabaya 7-8 miljoen en Malang met zo'n 1 miljoen inwoners; 300 verschillende talen en nu - gelukkig - ook nog één algemene taal: de *Bahasa*.

Onvoorstelbare grootheden, je kunt je er nauwelijks een voorstelling bij maken.

Japans mannenkamp, *bersiap*-tijd kamp, gevangenis, bevrijding door de Gurkha's, ingelijfd in het Engelse overzeese leger in een Gurkha para detachement en met hen meegevochten. Toen mijn detachement Java verliet: afgedankt en de straat opgeschopt. Zwerversperiode. *Der Mohr hat seine Pflicht getan, der Mohr kann gehen!*

Wij leven in een wondere wereld: zowel positief als negatief. Ieder van ons zal hier op eigen wijze zijn of haar beelden of gedachten bij hebben.

Wij zijn een groep mensen die hun wortels in meerdere of mindere mate in de *Gordel van Smaragd* hebben. Ik heb gemeend mij in deze voordracht niet te moeten beperken tot Indië, maar ook zo hier en daar het oog te richten op NL - mijn gastland; ook uw gastland, moeder- of vaderland misschien?

Het volgende onderdeel zal u misschien een traan ontlokken en/of herkenning brengen.

Het lijkt emotioneel om dan nu te zeggen: wij moeten wel verder. Wij zijn op de trein gezet of zijn er uit onszelf opgesprongen. En die trein dendert voort. Wij zijn geïntegreerd, wij zijn geassimileerd. De meesten van ons is dit gelukt. Wij mogen, neen wij moeten trots daarop zijn.

Beste mensen, uit mijn voordrachten hier en elders kan een soort conclusie worden getrokken en wel: wie van zijn herinnering geniet, leeft tweemaal!

Bij volkeren die niet kunnen lezen en schrijven zijn het de vertellers en zangers die verhalen van generatie op generatie doorgeven. Zij zijn het levende geheugen van hun volk of stam.

Toen ik in 1997 geen *glatik* meer zag werd ik wel verdrietig. Wij zijn immers een uitstervend volk en daarmee zullen op termijn onze gewoonten en gebruiken ook verdwijnen. Ik ben blij met instituten als KJBB, BKK, Matahari, Pelita, *pasar malams* e.d. Als daar goede notulen gemaakt worden en gedeponeerd in erkende (nationale) archieven, dan blijft er nog iets bewaard. Historici kunnen ze daar dan later bestuderen

en daarover publiceren in de trant van: “...er was eens een volk...”. Geinig om dat nu al zeker te weten.

Ook het *Petjok* valt hieraan ten offer.

Bij gebruik van het *Petjok* kan en mag het vóórkomen met wat en wie dan ook de spot te drijven. Het *Petjok* is een ‘uitstervend taalkundig verschijnsel’. Alleen daarom al vind ik het belangrijk indien zo af en toe het *Petjok* weer eens onder de aandacht wordt gebracht van o.a. diegenen die er zich wellicht ooit van hebben bediend of anderszins in geïnteresseerd zijn. In sommige gezinnen was het botweg een taboe en in weer andere gezinnen stond men er wat liberaler tegenover. In het eerste geval was het ín huis zo goed mogelijk NL spreken (= het tegenwoordige ABN. Dus niet dé bank!) en buitenshuis werd dan tot spijt van de ouders het *Petjok* gepraktiseerd.

Het streven van onze ouders was op zich goed bedoeld en toekomstgericht. Als je vooruit wilde in de maatschappij dan moest je stijlvol, goed gemoduleerd en natuurlijk grammaticaal correct het Nederlands beheersen. Later zie je pas de noodzaak daarvan! Over Soekarno kunnen wij denken wat wij willen, maar onder zijn bewind werd er één gemeenschappelijke *Bahasa Indonesia* doorgevoerd.

Op een kruispunt van belangrijke vaarroutes en tegenwoordig ook nog eens vliegroutes, een unieke geografische ligging, de politieke importantie en de rijkdommen van het eilandenrijk ontstond een ware smeltkroes van van alles. Laat ik mij beperken tot de taal en dat is al behoorlijk ingewikkeld. Hugo Schuchardt (1846-1927) haalde in één van

zijn studies als hoofdstelling aan: “*es gibt keine völlig ungemischte Sprache*” [Er bestaat geen volledig onvermengde taal]. Duidelijker kan haast niet. In Indië waren invloeden van Portugezen (*bandeira, mantega*), Engelsen (*gudang*), Nederlanders (*kakus* - VOC circa 1600-1800), Arabieren (*kitab*), Fransen (*garage*), Duitsers, Chinezen en ga zo maar door.

Ik ga over naar andere kost.

Indië, een smeltkroes dus van volkeren, ieder met z'n eigenaardigheden en culturen. In het Indië van ónze tijd - maar wellicht nog steeds - was het een niet onbekend verschijnsel: sprookjes, bijgelovigheden, mythen en sagen. Zij hebben een eeuwenoude geschiedenis die van generatie op generatie worden overgeleverd en ons meevoeren naar een wereld die heel ver weg is. Zij zijn evenwel van alle tijden en zullen ons daarom vertrouwd in de oren klinken. Geheimzinnige en/of grappige avonturen spelen zich allemaal af op de Indonesische eilanden. Veel mensen en dieren spelen daarbij een hoofdrol. Zij bieden ons geluk en waarschuwen voor ongeluk. Wat is toeval, wat is voorbestemming - anders dan het samenvallen van tijd, oorzaak en gevolg?

In Indonesische sprookjes spelen geesten een grote rol. Zowel goede geesten als onheilbrengende demonen. Bij de Javanen, bijvoorbeeld, komen demonen in de meest uiteenlopende vormen voor. Je hebt de *Gendroewo*, die overdag de gedaante van een roofdier of roofvogel aanneemt, maar 's avonds een knappe jongeman wordt die het op eenzame en weerloze vrouwen voorzien heeft. De *Wèwè*, een heks die kleine kinderen steelt. De *Blorong* die zich als charmante jonge vrouw voordoeft met prachtig lang haar. De *Wèwè Gombel* is een vrouwelijke

geest in mensengedaante. Zij wordt beschouwd als de wederhelft van de *Gendroewo*. Zij ziet eruit als een in lompen gehulde, oude, magere vrouw met borsten die tot aan de grond reiken. Zij probeert evenals de *Poentianak* kinderen te stelen door ze, verstopt onder haar borsten, mee te nemen.

De *Koentilanak* is een vrouwelijke geest die zich voordoet in de gedaante van een prachtige, jonge vrouw. Zij heeft haar dat tot op de grond reikt; zij heeft echter geen schaamdeel, maar een cilindervormige opening door haar hele lichaam. Daarnaast heeft zij een luide en onbeschaamde lach. Deze geest is er vooral op uit om zwangere vrouwen de vreugde van het moederschap te ontnemen, aangezien zij zelf geen kinderen ter wereld heeft gebracht. Zij probeert dan kinderen te stelen die zij in haar cilindervormige opening meevoert.

Na zes uur 's avonds is het *setan-jalan*-tijd. Het tijdstip waarop de geesten aan de wandel gaan. Een kind mag daarom na zessen niet meer buiten spelen daar het anders de kans loopt te worden meegenomen door kwade geesten.

Herinnert u zich nog de waarschuwingen en dreigementen van onze ouders en van het personeel? Gauw gauw naar huis anders pakt de *Wewè* jou; pas op achter die boom loert de *Gendroewo*! Ajo, rennen naar huis, enz. enz. Er gebeurde dus nooit wat, maar daaraan dachten wij dus niet. Wij waren doodsbenauwd voor deze spoken en geesten.

Het *Petjok* leent zich natuurlijk ook voor het vertellen van grappen. Lachen is immers gezond.

Kleine hrap fan oude frouw ja. Hij is al *nenek* van vijfentahtih, ook Indo dese. Toen vroeher hij ook schooljif. Hij vraah aan de kindren: “weten jullie wat een leeuw is?”. Tierlijk, die kindren sij weten wan leeuw is tijher alleen sijn *celana monyet* met sonder strepen. Dan jif hij seh: “goed zo! Maar wat is de naam van zijn vrouwtje?” Ister een Indo-prientiel in de klas, deftihe naam hij Hendrik-Jan van Zomeren tot Winterrr, al voorbereid dese op repatriëring naar Hollan. Die prientiel, wah pienter ja die fen, hij steekt sijn vinger *njang* hooh, maar niet nodih. De andren *tolol* ja, sij weten niet. De jif hij seh: “ajo, zeg jij het maar Hendrik-Jan”. En toen hij seh: “de vrouwtje van de leeuw is leeuwrik, jif!”.

Om het af te leren.

Op een *tempo doeloe* schooltje ergens....

Inspecteur: Kinderen, wie kan mij vertellen wat het toppunt van snelheid is?
Si Frans: Wah, sneltrein ‘nir.
Inspecteur: Dat is pienter, maar...
Si Max: Ik weet, ‘nir, ik weet, elektrisitèt, ‘nir. Efen maar je druk op knop en lichnja ister âl.
Inspecteur: Mooi hoor...
Si Daan: Ah, *nda*, ‘nir. Als de snelste ik weet: buikloop ‘nir.
Inspecteur: Buik...loop?
Si Daan: Tuurlek, ‘nir... Je weet nôh niet, ister âl.
Si Bob: ‘nir, Si Daan hij weet; ook in het kamp geseten!!

Lieve allemaal,

Ik moet de klok in de gaten houden, anders wordt het eten koud en dat mag onder geen voorwaarde. U weet toch: een Indo wordt geboren met een lepel in de mond en een muziekinstrument in de hand.

Ik kan het weer eens een keertje niet laten. HMJP is een ons bekende afkorting. Voor diegenen die de betekenis niet of nog niet kennen: *Habis Makan Jangan Pulang*. Blijf zo mogelijk tot het eind.

Wij hopen dat u genoten heeft van en herkenning gevonden heeft in wat u te horen kreeg. Het was een plezier dit te hebben mogen brengen. Bedankt en voor straks *selamat makan*.

* Voordracht gehouden op 27 november 2004 bij Kinderen van de Japanse Bezetting en Bersiapperiode 1941-1949 (KJBB), Werkgroep Buitenkampkinderen.

